

Пралетарыі ўсіх краін, аднайцеся!

Літаратура і Мастацтва

ОРГАН МІНІСТЭРСТВА КУЛЬТУРЫ І ПРАЎЛЕННЯ САЮЗА ПІСЬМЕНІКАЎ БССР

ПЯТНІЦА, 27 чэрвеня 1986 г. № 26 (3332) © Выходзіць з 1932 г. © Цана 10 кап.

Удзячныя слухачы.

Фотаэцюд Я. МЯЦЕЛІЦЫ.

Сустрэча ў ЦК КПСС

19 чэрвеня Генеральны сакратар ЦК КПСС М. С. Гарбачоў сустрэўся з пісьменнікамі — дэпутатамі Вярхоўнага Савета СССР, якія ўдзельнічалі ў рабоце яго пятай сесіі, і групай літаратараў сталіцы. Адбыўся шчыры абмен думкамі аб месцы і задачах літаратуры ў ажыццяўленні рашэнняў XXVII з'езда КПСС, у памятна-духоўнага багацця сацыялістычнага грамадства.

М. С. Гарбачоў у сваім выступленні падкрэсліў, што Савецкая краіна перажывае пераломны этап у сваёй гісторыі, у грамадскім развіцці. Рашэнні XXVII з'езда КПСС носяць паваротны характар. Яны адкрываюць новыя магчымасці для рэалізацыі ўсяго стваральнага патэнцыялу сацыялізму. Але сёння мы знаходзімся толькі ў пачатку намечанага шляху. Аб гэтым ішла сур'ёзная размова на той жа прайшоўшым чэрвеньскім пленуме ЦК КПСС. Каб надаць неабходны дынамізм усім сферам нашага жыцця — і эканамічнай, і палітычнай, і сацыяльнай, — неабходна глыбокая і ўсебаковая перабудова. І пачынаць яе трэба з перабудовы мыслення, псіхалогіі самога чалавека. Дзецца яна нялёгка. Выяўляюцца канфліктныя сітуацыі, розныя пазіцыі. У праходзячым працэсе сустрэчак усё — ад філасофіі чакання да бяздумнасці і паспешлівасці. Але намечанае павінна быць ажыццёўлена.

Гаворачы аб актывізацыі чалавечага фактара, М. С. Гарбачоў адзначыў, што ўсё ў канчатковым выніку ствараецца чалавекам, залежыць ад чалавека, ад яго сацыяльнай і працоўнай актыўнасці, грамадзянскай сталасці, маральнага аблічча. Ад таго, які ён сёння і якім будзе заўтра, залежыць лёс усіх нашых планаў, лёс нашай краіны. Усё гэта на этапе барацьбы за дасягненне новага якаснага стану грамадства выступае на першы план. І тут, зразумела, велізарнае поле дзейнасці для мастацкай творчасці з яе велізарнай сілай грамадскага ўздзеяння.

Курс на далейшае развіццё дэмакратычных асноў сацыялістычнага ладу, на развіццё крытыкі і самакрытыкі, шырокую публічнасць — гэты курс партыя будзе праводзіць цвёрда і паслядоўна, без якіх-небудзь ваганняў, сказаў далей М. С. Гарбачоў. Партыйны з'езд даў урок крытыкі канкрэтнай, канструктыўнай і вылучаючай. Такі дух стварэння, крытычнага аналізу неабходна не толькі захаваць, але і развіваць.

У выступленні было адзначана, што савецкія пісьменнікі ніколі не адгароджваліся ад трывог сучаснага свету, ад жыцця нашага народа. Іменна ў гэтым і заключаецца маральнае сіла савецкага мастацтва. Натуральна, што цяпер, калі ідзе суровая барацьба сіл

міру і вайны, разгортваецца работа па абнаўленню ўсіх сфер жыцця савецкага грамадства, слова пісьменніка, голас мастака асабліва важны, асабліва ўплывоў. Літаратары могуць адыграць значную ролю ў ажыццяўленні псіхалагічнай, маральнай перабудовы, у барацьбе з негатыўнымі з'явамі. Пры гэтым ясна, што мастацкае даследаванне сучаснасці патрабуе смелага, нешаблоннага мыслення, разумення глыбінных з'яў і працэсаў жыцця. Сёння ёсць вострая патрэбнасць у творах, у якіх бы высокамастацка раскрываліся сучасныя канфлікты, рэальныя калізіі, адчуваўся напал барацьбы за ажыццяўленне намечаных задач. У творах, якія ўсялялі б упэўненасць у перамоце ідэй і задум XXVII з'езда КПСС, усталёўвалі сапраўдныя чалавечыя каштоўнасці.

М. С. Гарбачоў звярнуў увагу на тое, што дэмакратызацыя жыцця патрабуе перабудовы, пераадолення застойных з'яў і ва ўсіх сферах грамадскіх арганізацыяў, у тым ліку ў творчых саюзах. Тут таксама не павінна быць месца Інерцыі, самазадаволенасці, бюракратызму. Савецкая літаратура — плоць ад плочі народа, адзіная з інтарэсамі народа, інтарэсамі партыі.

У абмене думкамі прынялі ўдзел Г. Маркаў, Р. Баклануў, А. Чакоўскі, М. Грыбачоў, С. Залыгін, Я. Ісаеў, Ю. Бондараў, С. Міхалкоў, А. Ананьёў,

А. Вазнясенскі, Ф. Кузняцоў, А. Іванюў, У. Карпаў, А. Ганчар, М. Шатроў, Г. Баравік, Г. Абашыдзе, Р. Гамзатаў, А. Дзяменцеў. Яны гаварылі аб шчырым адабрэнні савецкай мастацкай інтэлігенцыяй паслядоўных намаганняў партыі па рэалізацыі рашэнняў XXVII з'езда КПСС, аб тым, што міралюбівыя савецкія ініцыятывы маюць велізарнае значэнне для росту міжнароднага аўтарытэту нашай краіны, што яны высокачалавечныя і высокагуманныя.

Удзельнікі сустрэчы ўдзялілі вялікую ўвагу абмеркаванню надзённых пытанняў мастацкай творчасці. Гаворачы аб узростаючай ролі духоўнай сферы, у тым ліку літаратуры і мастацтва, у жыцці грамадства, яны адзначалі неабходнасць павышэння іх якаснага ўзроўню, падкрэслівалі высокую прызначэнне мастака-грамадзяніна, яго адказнасць за маральнае здароўе грамадства, за лёс савецкай культуры. Прамоўцы адзначалі, што мастацкая інтэлігенцыя краіны з гатоўнасцю і энтузіязмам уключаецца ў работу ў новых умовах, імкнецца да пераадолення негатыўных з'яў у сваім асяроддзі, да больш строгага падыходу пры ацэнцы абыякаў творчай працы. З гэтых пазіцый абмяркоўвалі наступныя праблемы літаратурнай крытыкі, выдавецкай справы, дзейнасці літаратурнага друку.

У сустрэчы ўдзельнічалі член Палітбюро ЦК КПСС, сакратар ЦК КПСС Я. К. Лігачоў, сакратар ЦК КПСС А. М. Якаўлеў, загадчык АДДЗела культуры ЦК КПСС Ю. П. Воранаў.

(ТАСС).

VIII З'ЕЗД ПІСЬМЕННІКАЎ СССР

Савецкая літаратура непадзельная з інтарэсамі Радзімы, інтарэсамі партыі. Плоць ад плочі народа, яна жыве яго клопатамі і трывогамі, актыўна фарміруе чалавека новага свету — патрыёта, стваральніка, сапраўднага інтэрнацыяналіста, здольнага жыць на сябе ношу свайго часу.

Задачы мастакоў слова на сучасным пераломным этапе развіцця краіны — у цэнтры ўвагі дэлегатаў VIII з'езда пісьменнікаў СССР. Ён адкрыўся 24 чэрвеня ў Маскве, у Вялікім Крамлёўскім палацы.

Апладысмантамі сустрэлі дэлегаты і госці таварышаў Гарбачова М. С., Аліева Г. А., Варатнікова В. І., Грамыку А. А., Зайкова Л. М., Лігачова Я. К., Рыжкова М. І., Саломенцава М. С., Шварцманна Э. А., Дземічова П. Н., Далгіх У. І., Талызіна М. У., Біркуову А. П., Дабрыніна А. Ф., Зімяніна М. В., Мядзведзева В. А., Ніканова В. П., Якаўлева А. М., Капітонава І. В.

Са справаздачным дакладам праўлення Саюза пісьменнікаў СССР выступіў першы сакратар праўлення Г. М. Маркаў. (Даклад будзе апублікаваны).

З дакладам цэнтральнай рэвізійнай камісіі Саюза пісьменнікаў СССР выступіў яе старшыня В. П. Цельпугоў.

Затым на з'ездзе пачаліся спрэчкі.

Перад савецкімі пісьменнікамі, адзначалі прамоўцы, стаіць задача паўней, ярчэй расказаваць аб людзях, у якіх раскрываецца вышыня сацыялістычнай маралі, сталасць мыслення, перавагі савецкага ўкладу жыцця. На партыйную свядомасць майстроў слова разлічвае Камуністычная партыя, востра і патрабавальна паставіўшы на сваім XXVII з'ездзе пытанне аб павышэнні грамадскай аддачы літаратуры і мастацтва.

І жыць, і думаць аб жыцці, і пісаць аб ім стала, бакспрэчна, больш цікава, падкрэслівалі выступаючыя, гаворачы аб аздараўленні грамадскай атмасферы. Нездарма так прыкметна актывізавалася творчае жыццё ў краіне, больш канкрэтнымі, больш адказнымі і, нарэшце, проста больш разумнымі сталі спрэчкі аб месцы пісьменніка ў рабочым страі. З'явіліся ўжо творы, якія адпавядаюць духу часу, абуджаюць сумленне, патрабуюць ад чытача мабільнасці яго грамадзянскіх пачуццяў. Сёння, узвышаючыся над часовымі бытавымі акалічнасцямі, пісьменнік абавязан у кожнай з'яве бачыць яе палітычны сэнс, яе ідэалагічную сутнасць.

Ачышчальная работа партыі — вялікае дабро нашага часу, адзначалі дэлегаты. Многае цяпер убачылася інакш, многае ў кнігах здаецца нясмелым, дробным, згладжаным. І та перабудова, якая сёння ідзе ва ўсіх сферах жыцця, датычыць і пісьменніцкай арганізацыі.

Звяртаючыся да дэлегатаў з'езда пісьменнікаў-франтавічкі, начальнік Галоўнага палітычнага ўпраўлення Савецкай Арміі і Ваенна-Марскога Флоту А. Лізічаў адзначыў, што яны бачылі галоўнае — патрыятызм савецкіх людзей і гераічнае ўсталёўвалі гераічным словам. Дзякуючы гэтому сённяшняе пакаленне можа зразумець і асэнсаваць, убачыць адзінства героініі ваенных гадоў з днём сённяшнім.

Зацікаўлена, адкрыта, самакрытычна гаварылі прамоўцы аб праблеме сучаснага героя.

Не можа не турбаваць і тое, што, паводле даных сацыялагіў, толькі трэцяя частка юнакоў і дзяўчат адзначае ўплыў мастацкай літаратуры на развіццё іх маральных і палітычных уяўленняў, падкрэсліў першы сакратар ЦК ВЛКСМ В. Мішын. Наўрад ці можна прызнаць нармальным і той факт, што многія пісьменніцкія арганізацыі амаль не папярняюцца маладымі сіламі.

У спрэчках па справаздачным дакладзе праўлення Саюза пісьменнікаў СССР і дакла-

дзе цэнтральнай рэвізійнай камісіі саюза выступілі С. Міхалкоў, А. Чакоўскі, С. Залыгін, Ю. Бондараў, М. Грыбачоў, Ф. Кузняцоў, Р. Баклануў (Масква), Б. Алейнік, Ю. Мушкецік (Украіна), Д. Гранін (Ленінград), М. Танк (Беларусь), выступленне будзе апублікавана, У. Умарбекаў (Узбекістан), Г. Цыцышвілі (Грузія), М. Слукіс (Літва), Р. Гамзатаў (Дагестан).

З прывітаннямі да VIII з'езда пісьменнікаў СССР звярнуліся Любамір Леўчар (Балгарыя), Лісандра Агэра (Куба).

Творчая дыскусія была прадоўжана на пасяджэннях камісіі па праблемах прозы, пэзіі, драматургіі, літаратуры для дзяцей і юнацтва, крытыкі.

26 чэрвеня на з'ездзе ў спрэчках выступілі А. Вазнясенскі, Я. Петрэс (Латвія), В. Розаў, В. Шугаеў, А. Алексін, В. Озераў, Ю. Друніна, старшыня Дзяржкамвыда М. Нянашаў, Г. Баравік, Я. Еўтушэнка, А. Мішарын, В. Петрасян (Арменія), акадэмік Д. Ліхачоў, М. Канаат (Таджыкістан).

VIII з'езд пісьменнікаў СССР віталі Нгуен Дзін Тхі (В'етнам), Альдо дэ Яко (Італія).

У рабоце з'езда прымаюць удзел сакратар ЦК КПСС А. М. Якаўлеў, загадчык АДДЗела культуры ЦК КПСС Ю. П. Воранаў.

ТАСС.

ГАСТРОЛІ СЕВАСТОПАЛЬЦАЎ

Спектаклем «Прыезджыя», у аснову якога пакладзены апаўданны В. Шукшына, у наступную сераду на сцэне Дзяржаўнага тэатра музычнай камедыі БССР у Мінску пачынае свае гастролі Севастопальскі рускі драматычны тэатр імя А. В. Луначарскага. На працягу месяца жыхароў і гасцей беларускай сталіцы чакае сустрэча з лепшымі работамі калектыву. Гэта «Правакацыя» Ю. Сямёнава, «Сентыментальная камедыя» А. Канеўскага, «Святлы і грэшны» М. Варфаламеева, «Мая прафесія — сільбер з грамадства» Д. Скарначчы і Р. Тарабузі і іншыя.

Р. КАНЕВІЧ.

КОНКУРС СІМВОЛІКІ

Штогод у складзе Усесаюзнага студэнцкага атрада на новабудуўлі краіны выязджае каля 800 тысяч студэнтаў і вучняў. З мэтай далейшага ўдасканалення працоўнага руху студэнцкай і вучнёўскай моладзі Цэнтральны штаб студэнцкіх атрадаў ЦК ВЛКСМ аб'явіў у 1986 годзе конкурс сімволікі па тэматыцы студэнцкіх атрадаў. Да ўдзелу ў конкурсе запрашаюцца прафесійныя і самадзейныя мастакі, студэнты, на-

вучэнцы тэхнікумаў і вучылішчаў.

Знізкі ўзораў сувенірнай прадукцыі, нагляднай агітатцы, вырабленыя на кардоне фарматам 350x450 мм з выкарыстаннем не больш трох колераў без уліку фону, прымаюцца да 15 верасня г. г. у Рэспубліканскім штабе студэнцкіх атрадаў ЦК ВЛКСМ Беларусі па адрасе: 220013, Мінск, вул. Я. Коласа, д. 22, корп. 1. Пры неабходнасці разам з эскізамі прадстаў-

СПЯВАЕ СЯМ'Я ПАНКРАТОВІЧАЎ

Мікалай Якаўлевіч Панкратовіч працуе на Вілейскім камбінаравым заводзе. З дзяцінства захапляецца музыкой, па-майстэрску іграе на гармоніну, баяне. Захапленні мужа па душы прыйшлі жонцы — Ядвізе Аляксандраўне. Падраслі дзеці, і

яны пачалі ўдзельнічаць у мастацкай самадзейнасці. Для старэйшай дачкі Святланы музыка стане прафесіяй — паспяхова вучыцца ў Маладзечанскім музычным вучылішчы. Дачка Ала таксама актыўная ўдзельніца мастацкай самадзейнасці.

ляецца тлумачальная запіска з прапановамі аб варыянтах выкарыстання конкурсных работ. Аўтары работ, якія найбольш поўна і дакладна выяўляць мэты і задачы, палітычную накіраванасць патрыятычнага руху, цікавыя ў мастацкіх адносінах, будуць прадстаўлены да ўзнагароды Ганаровымі граматамі ЦК ВЛКСМ, а таксама ўключаны ў 1987—1988 гадах у склад турмыстычных груп, якія выязджаюць за мяжу.

Л. ПРАНЧАК, інструктар Рэспубліканскага штаба студэнцкіх атрадаў.

У музычнай школе займаецца і малодшая Наташа. Сям'я Панкратовічаў часта выступае на сцэнічных пляцоўках горада і раёна.

Тяжкіх прыкладаў сямейнай творчасці на Вілейшчыне няма. АДДЗел культуры гарвыканкома гэтай сям'і прысвяціў лістоўку.

У. ПАДЛЕСКІ.

Непрацоўныя даходы, крадзеж сацыялістычнай уласнасці, спекуляцыя, хабарніцтва, дармаедства... Вытні гэта ганебны з'яў, барацьба з ім — тэма гутаркі нашага карэспандэнта напярэдадні ўводу ў дзеянне — 1 ліпеня 1986 года — Указа Прэзідыума Вярхоўнага Савета СССР «Аб узмацненні барацьбы з атрыманнем непрацоўных даходаў».

дэнта напярэдадні ўводу ў дзеянне — 1 ліпеня 1986 года — Указа Прэзідыума Вярхоўнага Савета СССР «Аб узмацненні барацьбы з атрыманнем непрацоўных даходаў».

штрафу ў памеры ад дваццаці да двухсот рублёў, ці да папраўчых работ на тэрмін ад аднаго да двух месяцаў з утрыманнем дваццаці працэнтаў заробку, ці мерам грамадскага ўздзеяння з пакрыццём матэрыяльнага ўрону. Такія асобы таксама пазбаўляюцца ўсіх відаў прэміяў, ільгот, грашовых выплат на выніках года, першачарговага атрымання кватэры і г. д.

Што тычыцца хабарніцтва, дык тут у асабліва сур'ёзных выпадках прадугледжана пазбаўленне волі ад васьмі да пятнаццаці гадоў, а то і пакаранне смерцю.

з праектных інстытутаў. Дык вось гэтыя шабашнікі будавалі дачы з уласнага матэрыялу, як кажучы, пад ключ. Шэсць сем тысяч, і калі ласка, усяляйся. Ну, шабашнікі — ёсць шабашнікі. Хто супраць іх, хто лічыць, што без іх не абыйсся. Але мяне зацікавіла, дзе яны бяруць будаўнічыя матэрыялы — цэмент, за якім на той час стаяла тысячная чарга, дэфіцытную цэглу, дрэва і г. д. Падключыў я да гэтай справы работнікаў абласнога АБРСУ. Прозвішчы іх я называць не буду, не ў гэтым справа, раскажу толькі, як усё адбывалася. Два супрацоўнікі і я пры-

парушаць яго нельга нікому, тым больш нам.

К. — А мо наша заканадаўства ў гэтых адносінах патрабуе пэўнага ўдасканалення?

Скажам, стаіць за прылаўкам цётка з залатымі пярсцёнкамі ці не на кожным пальцы, з брыльянтавымі завушніцамі, і глядзіць на цябе з пагардай. Бо ў яе яшчэ і машына ёсць, і дача-церам. І колькі тут ні рабілі праверак — усё ў яе «чыста». Колькі іх такіх цёткаў і дзядзькоў з акладам у сто рублёў, якія «каштуюць» дзiesiąты і сотні тысяч!

С. Р. — Зараз людзі, якія зрабляць, скажам, пакупку

шанага попыту, пашырэння продажу насельніцтву будаўнічых матэрыялаў, запасных частак, аказанню бытавых паслуг і г. д.

На ўсё гэта патрабуецца, вядома, пэўны час, але я вам скажу, што, часам, дэфіцыт ствараецца штучна з-за абьяквасці, нераспараджалнасці адказных службовых асоб.

Хто не разумее, што хабар прысутнічае там, дзе няма парадку, дзе чалавек не можа атрымаць таго, што яму належыць па закону! Я, вядома, ні ў якім разе не апраўдваю тых, хто дае хабар — той, хто дае, і той, хто бярэ, па сутнасці, аднаго поля ягады. Але мы часта сутыкаемся з фактамі, калі самі абставіны ствараюць сітуацыю, якая прымушае сяго-таго ісці крывымі сцежкамі. Гэта вынік і бюракратызму, і валакіты, і безадказнасці. Узяць, да прыкладу, тых самых штурхачоў. Чалавека пасылаюць за тысячу кіламетраў, каб ён на заводзе-пастаўшчыку паскорыў адгрузку нейкіх там дэталей, будаўнічых матэрыялаў, станкоў і г. д. І вось ён на месцы шукае хады-выхады, каб атрымаць тое, што яго прадпрыемству належыць па праву. Як ён гэта робіць? Рознымі шляхамі. Вязе з сабой так званыя сувеніры — каньяк, дарагія цукеркі, пацеркі (глядзіць з кім ён мае справу) і г. д., а, бывае, і гэтым не абываецца. А, ведаеце, ад таго «падарунка» да злачынства адзін крок.

казнасць за нясвоечасовае прадстаўленне дэкларацыі аб даходах або прадстаўленне хлуслівых звестак аб іх.

К. — Выхаванне сумленнага, прыстойнага чалавека павінна пачынацца са школы.

С. Р. — Вядома! Помніце, у «Комсомольской правде» былі змешчаны шэраг артыкулаў, дзе прыводзіліся факты ледзь не антаганізму паміж вучнямі, якія прыходзілі на ўрок з залатымі завушніцамі, пярсцёнкамі, і тымі, хто гэтага не меў. Мне здаецца, што гэта павінна насцярожваць. Я ўпэўнены, што тыя вучанцы з «золатам», як правіла, паходзяць з сям'яў, дзе грошы не лічаць. А не лічаць іх там, дзе здабываюць несумленнымі спосабам. Хто вырастае з дзяцей, якія дома выходзяць на кулце грошай?

ЗАЛАТОЕ ЦЯЛЯ НА ПАПАСЕ

3 начальнікам Упраўлення барацьбы з раскідальнікамі сацыялістычнай уласнасці Міністэрства ўнутраных спраў БССР С. І. РУХЛЯДЗЕВЫМ гутарыць карэспандэнт «Літаратуры і мастацтва»

Вось вам адзін з апошніх прыкладаў. Мінскім гарадскім судом быў асуджаны на доўгі тэрмін зняволення ў папраўчапрацоўнай калоніі строгага рэжыму намеснік начальніка аддзела матэрыяльна-тэхнічнага забеспячэння Беларускага лесаўпарадкавальнага прадпрыемства В. Брандзейскі, які, прымаючы ўдзел у размеркаванні кватэр, атрымаў хабар у суме 3 тысяч рублёў.

ехалі ў тое садовае таварыства ў суботу і акурат натрапілі на брыгадзіра-інжынера. Мае спадарожнікі пачалі яго распытваць, як і дзе ён набывае будаўнічыя матэрыялы, афіцыйна аформішы яго паказанні пратаколам. Я кажу — паказанні, але гэта быў вельмі блытаны расказ і нават мне, не крыміналісту, стала зразумела, што ён, як кажучы, «цямініць». Мае спадарожнікі прапанавалі яму паехаць з ім і аддзел. Брыгадзір пагадзіўся, толькі сказаў, што ў яго тут стаіць свая машына, на якой ён і паедзе следам. Прайшла мінута ці дзве, як раптам чырвоны «Жыгуль» маланкай прамчаў воддалі і па шашы панёсся ў бок Мінска. Пачалася пагона, амаль як у кіно, не было толькі крутых віражоў і скрыгату тармазоў. Дягнучы яго не ўдалося. Гарадскі адрас яго мы ведалі і адразу накіраваліся да кватэры. Як і трэба было чакаць, яго там не было. У панядзелак я пазваніў у аддзел і даведаўся, што толькі што ўцякач туды прыходзіў і паклаў на стол следчага стос розных квитанцый, распісак, нарадаў, даведак і г. д., якія сведчылі, што матэрыялы былі куплены яшчэ да таго, як сталі дэфіцытнымі. На пытанне, чаго ж ён уцякаў, сказаў, што проста спалохаўся, бо ніколі раней не меў справы з міліцыяй... Праз некалькі дзён вашы таварышы зрабілі абмеры дач, каб суаднесці гэта з колькасцю купленых будаўнічых матэрыялаў. Ведаеце, усё сышлося цюпелька ў цюпельку. Хоць і дурню было зразумела, што ўцёк інжынер-шабашнік, каб таго-сяго папярэдзіць, здабыць неабходныя дакументы. Ён, мне казалі, са сваёй брыгадай дзейнічае і сёння.

больш як на дзёсяць тысяч рублёў ці задумаць будаваць дом або дачу коштам больш як дваццаць тысяч рублёў, павінны будучы прад'яўляць фінансавым органам дэкларацыю аб крыніцах даходаў.

К. — А прэзюмпцыя невінаватасці? Яна не будзе парушана?

С. Р. — Ні ў якім разе. Наша грамадства мае поўнае права спытаць у чалавека, які жыве не па сродках, — адкуль у цябе такія грошы?

К. — Атрымаў спадчыну, выйграў на латарэі, знайшоў скарб...

С. Р. — Прыватны выпадак. Каб толькі гэтым абмяжоўвалася кола лётцаў, якія жывуць не па кішэні, было б усё добра. Бяда ў тым, што жулікаў, маляроў, казанкрадаў куды болей. Непрацоўны даход — рэч абсалютна зразумелая.

К. — Сяргей Ігаравіч, у некаторых газетах апошнім часам вядзецца дыскусія наконт дазволу людзям, якія маюць уласныя аўтамабілі, браць пасажыраў, каб зарабіць сабе на бензін і запчасткі, якія каштуюць дорага. Цікава, што вы думаеце на гэты конт?

С. Р. — Я — супраць. Гэты «бензін і запчасткі» проста шырпа. Ды і як адрозніць клопат аб «бензіне» ад клопату аб элементарнай нажыве? Па сутнасці, гэта будзе прыватна-прадпрыемальніцкая дзейнасць, якая ў нас строга рэгулюецца законам.

К. — Некалі мне давалося пісаць пра «дзікія» вясельныя аркестры. Не толькі пра іх рэпертуар, а і пра заробкі, якія і не сніліся, скажам, музыкантам сімфанічнага аркестра. Пісаў і пра тое, што ўсё гэта адбываецца па-за ўвагай фінансавых органаў. Тыя вясельныя музыканты на артыкул вельмі ўзлавалі, званілі дахаты з пагрозамі. Пра гэтыя званкі можна было б і не ўспамінаць, але прыгадалася таму, што тым музыкантам, аказалася, не было чаго трывожыцца. З Міністэрства фінансаў нам даслалі блытаную адліску ў усё засталося па-ранейшаму.

І вось цяпер я з вялікай цікакасцю прачытаў у ўказе, што парушэнне парадку заняткам саматужна-рамеснымі промысламі і іншай індывідуальнай дзейнасцю караецца немалым штрафам з канфіскацыяй вырабленай прадукцыі, прылад вытворчасці (мо і музычных інструментаў саматужных музыкантаў?).

К. — У дакументах, пра якія мы гаворым, прадугледжваецца і павышэнне адказнасці кіраўнікоў прадпрыемстваў, арганізацый, устаноў і калгасаў за ўмацаванне парадку, арганізацыя і дысцыпліны, уліку і г. д. Сапраўды, не несуча, мабыць, асноўная праблема — пранесці ўкрадзенае праз прахадную (а, бывае, і такой праблемы няма). Узяць тую ж шалакадку ці пачак цукерак, нейкі дзед-трыдз на радыёзаводзе, падшыпнік — на падшыпнікавым... (ледзь не вырвалася — трактар — на трактарным заводзе, хоць гэта і не было б вялікай фантазіяй, мне казалі работнікі гэтага завода, што з дэталей, якія тут выносяць, можна было б сабраць не адзін трактар) — украсці іх зусім няцяжка, бо ў цэхах прадукцыя, як правіла, нялічаная. Колькі пісалася ўжо, што каля магазінаў можна купіць, напрыклад, самыя дэфіцытныя дэталі для любой аўтамашыны, дэталі, якія ў магазіне ніколі не знойдзеш.

К. — Сярод пераліку крыніц непрацоўных даходаў — і паборы. Страхэнная з'ява! Якіх толькі варыянтаў тут няма. Вось толькі некалькі. «Кран цячэ? Нам такіх пракладак не даюць. Праўда, у мяне ёсць свае...» «Тэлевізар бяром на месяц. Адмантаваць хутчэй? Ідзіце да майстра...» «Месці мя і не будзе! Дзе начаваць? А я пры чым? Што? А... Здаецца, адзін нумар вызваліўся...» Ведаеце, Сяргей Ігаравіч, гэта ці не самае вялікае, што ўелася ў наша жыццё, паскудства. Блат, па блату, па знаёмству... Я сам нядаўна выпадкова падслухаў размову дзвюх прадаўшчыц гастронама, што «званіла Каця з ЦУМа, казалі, каб хутчэй беглі, у іх французскі дэзадэрант выкінулі».

А факты пабораў пры паступленні ў вышэйшыя навучальныя ўстановы? У бальніцах? Прыёме на працу? Ці не здараецца, што мы больш гаворым пра вынікі, забываючыся на прычыны? А прычыны махлярства, спекуляцыі, пабораў крыюцца ў дэфіцыце многіх тавараў і паслуг. Каб табе адразу пасля тэлефонага званка прыйшлі рамантаваць кватэру (рамантаваць добра, па дзяржаўных расцэнках), не трэба было б тых маляроў-сталяроў частаваць, ды соваць ім у кішэні траякі. Тое самае з многім іншым — ад продажу запчастак да рамонтна тэлевізара...

К. — Некалі мне давалося пісаць пра «дзікія» вясельныя аркестры. Не толькі пра іх рэпертуар, а і пра заробкі, якія і не сніліся, скажам, музыкантам сімфанічнага аркестра. Пісаў і пра тое, што ўсё гэта адбываецца па-за ўвагай фінансавых органаў. Тыя вясельныя музыканты на артыкул вельмі ўзлавалі, званілі дахаты з пагрозамі. Пра гэтыя званкі можна было б і не ўспамінаць, але прыгадалася таму, што тым музыкантам, аказалася, не было чаго трывожыцца. З Міністэрства фінансаў нам даслалі блытаную адліску ў усё засталося па-ранейшаму.

І вось цяпер я з вялікай цікакасцю прачытаў у ўказе, што парушэнне парадку заняткам саматужна-рамеснымі промысламі і іншай індывідуальнай дзейнасцю караецца немалым штрафам з канфіскацыяй вырабленай прадукцыі, прылад вытворчасці (мо і музычных інструментаў саматужных музыкантаў?).

К. — Некалі мне давалося пісаць пра «дзікія» вясельныя аркестры. Не толькі пра іх рэпертуар, а і пра заробкі, якія і не сніліся, скажам, музыкантам сімфанічнага аркестра. Пісаў і пра тое, што ўсё гэта адбываецца па-за ўвагай фінансавых органаў. Тыя вясельныя музыканты на артыкул вельмі ўзлавалі, званілі дахаты з пагрозамі. Пра гэтыя званкі можна было б і не ўспамінаць, але прыгадалася таму, што тым музыкантам, аказалася, не было чаго трывожыцца. З Міністэрства фінансаў нам даслалі блытаную адліску ў усё засталося па-ранейшаму.

І вось цяпер я з вялікай цікакасцю прачытаў у ўказе, што парушэнне парадку заняткам саматужна-рамеснымі промысламі і іншай індывідуальнай дзейнасцю караецца немалым штрафам з канфіскацыяй вырабленай прадукцыі, прылад вытворчасці (мо і музычных інструментаў саматужных музыкантаў?).

Чаму, усё-такі, як правіла, беспакарана дзейнічаюць гэтыя дзяткі? Мне здаецца, варта было толькі гадзіну пастаяць інтэлектуальна АБРСУ каля магазіна, дзе прадаюцца тыя ж запчасткі да машын ці дэфіцытныя жаночыя боты, і ён бы ўбачыў не аднаго «камерсанта». Не, я не змяняю змест АБРСУ ў барацьбе са злачынствамі, але, але...

Характарызуючы бюракрата, мы часта кажам пра яго: «не бачыць за паперай чалавека». Тут маецца на ўвазе — сумленнага чалавека. Але ж, бывае, што за паперай хаваецца прайдзісвет, жулік. І гэтая паперка яму — як індульгенцыя. Я вам раскажу такі выпадак. У свой час мне давалося працаваць над тэмай дачнага будаўніцтва. Я даведаўся, што ў адным садовым таварыстве ў Мінскім раёне працуе брыгада шабашнікаў, дзе брыгадзірам інжынер, начальнік аддзела аднаго

С. Р. — Той уцёк да справы не падшыеш, і калі дакументы былі ў парадку, што ж тут зробіш? Ніякі суддзя не ўзяў бы такой справы на разгляд.

К. — Адным словам, не злоўлены — не злодзей?

С. Р. — А вы як думалі? Інакш можна і невінаватага чалавека пакрыўдзіць. Толькі падзэрненнем. Нам ідзе нямыла ананімак. А паедуць правяраць, як правіла, — паклёп, нехта такім спосабам хоча звесці ўласныя рахункі. Я не кажу, што так было ў выпадку, пра які вы казалі. Магчыма, справа да канца не была расследавана, трэба было, відаць, калупнуць глыбей. Але закон ёсць закон, і

С. Р. — У пастанове ЦК КПСС патрабуецца надаць самую сур'ёзную ўвагу павелічэнню вытворчасці тавараў павы-

На Камяроўскім рынку ў Мінску гандлююць тымі саматужнымі вырабамі — ад вясельных сукенак і вэлома для маладой да «творцаў» з «псу» ў выглядзе размалёваных анёлаў, — мабыць, не меш, чым прадуктамі. Гледзячы на ўсё гэта, я заўсёды думаю: а ці плацяць яны, як усё мы, падаходны падатак? Наогул, падатак на прыватную дзейнасць? Мяркуючы па тым, што гэтай тэме аддадзена значнае месца ва ўказе, парушэнняў тут хапае.

С. Р. — Дарэчы, цэны на сваю прадукцыю саматужнікі ўстанаўліваюць адвольна, без усякай залежнасці ад затрачанай працы і кошту сыравіны. Многія з іх ухіляюцца ад рэгістрацыі ў фінансавых органах, мацяць, імкнучыся не плаціць падаткаў у законным аб'ёме. Зараз будзе ўстаноўлена адміністрацыйная і крымінальная ад-

К. — Сяргей Ігаравіч, праца вашай службы спецыфічная. Я наглядаў на некаторых судовых працэсах, дзе разглядаліся справы аб прысваенні дзяржаўных сродкаў, як пазыхаюць прысутныя ў зале, слухаючы пералік розных даведак, каштарысаў, накладных, рахункаў і іншай «бухгалтэрыі». Іншая справа — скасаванне шлюбу ці забойства. Тут зала сядзіць, стаішы дыханне. І ў галаву многім не прыходзіць, што за кожнай лічбай, паперкай, якой фігуруе суддзя, стаіць, бывае, штомесячная карпатлівая, цяжкая праца следчага, якому мала быць юрыстам, трэба быць і бухгалтарам, і эканамістам, і рахункаводам, каб сарыентавацца ў моры папер, дзе толькі мо адна з іх і хавае сляды злачынства.

С. Р. — Гэта сапраўды так. Колькі давалося папрацаваць капітану Мікалаю Мікалаевічу Кудзельку, начальніку аддзела ўпраўлення БРСУ Першамайскага РАУС г. Мінска, пакуль была раскрыта злачынная група, якая займалася крадзяжом гадзіннікавых дэталей на Мінскім гадзіннікавым заводзе.

А справа аб крадзяжы 20 кілаграмаў серабра на адным з мінскіх заводаў?.. Нашы супрацоўнікі выявілі ў многіх куткі краіны, каб выявіць сувязь злачынцаў.

Такіх прыкладаў можна прыводзіць шмат. А наогул я хачу адзначыць, што апошнім часам служба БРСУ папоўнілася вопытнымі спецыялістамі, многія з якіх, дарэчы, маюць дыплумы інстытута народнай гаспадаркі, фінансавых інстытутаў.

К. — Дзякуй, Сяргей Ігаравіч, за змястоўную, цікавую гутарку.

Гутарку вёў М. ЗАМСКІ.

Васіль ЗУЭНАК

З НЬЮ-ЙОРКСКАГА СШЫТКА

Бязозкі на Чацвёртай авеню

Бязозкі на Чацвёртай авеню,
З якога вы павыбеглі агню?

Адкуль уратаваліся і ўсе,
Бяздомныя, паселі на страсе?..

І чую, як бязозкі з вышыні
Мне шэпчуць: «Ты на нас, браток, зірні!»

Ад гары мы ўжо дыхаем ледзь-ледзь,
Не тое, каб шумець ды зелянець...

Лісцінкі — як на пальцах палічыць,
Сціскаюць стан бетонныя лычы.

Каб не яны, даўно б цераз карніз
Зляцелі ад жыцця такога ўніз...»

Хто ж домаўласнік той ці домаўпраў,
Што вас зняволіў і да рук прыбраў?

«А вось ён, у басейне, як мядзведзь,
А мы над ім павінны тут шумець, —

Зацеяў на страсе дамашні рай
І зацягнуў з п'яці бязозак гай...»

Што ж, ясна мне: машэнік альбо туз
З прыродаю наладжвае саюз,

Здароўе папраўляе, што ад спраў
І чорных махінацый падарваў...

Эх, каб не чортаў суверэнітэт,
Цябе я спёр бы з неба, прайдзісвет!..

Шкада, што не магу... Таму крычу
Бязозкам: «Плюньце ў твар свайму
хрычу, —

Злязайце да мяне! Змяцём брыду—
Я вас у гай над Начай завяду.

Там з вамі я перазнаёмлю ўсіх —
Ад мурашоў да зайцаў і ласіх.

А з дрэвамі вы самі ў добры час
Шаптаць пачнеце — зразумеюць вас.

Грыбы і ягады пачнеце гадаваць,
Каб і мяне калі пачаставаць...

...Ідуць за мной бязозкі—след у след...
Калі паедзем? Гэта наш сакрэт.

Заставы ўсе, таможні абагнём...
Сюды ж — і фота нават не прыйшлі!

Магчымасці

Погляд на праблему вачыма з беспра-
цоўнай чаргі

Ёсць баечка, як босам
Зрабіцца хтосьці змог:
Хадзіў спачатку босы,
А зараз — цар і бог.

Маўляў, у нас дзяржава
Магчымасцей для ўсіх,
На ўсё ты маеш права—
Адно лаві свой міг.

Вось так і ладзіш «ловы»,
Пакуль туман сплыве
І прарасце выснова
Аднойчы ў галаве:

— Сядзіш не ў тым трамваі,
Пустая галава:
Магчымасці ты маеш,
Ды дзе яны, не знаеш, —
І ёсць, але — няма...

Нібы ў кішэні кукіш,
Магчымасці твае:
І поліўкі не купіш,
Як цэнта не стае...

Заўсёды той таўсцее,
Каму зганяць бы тлушч,
А той, хто быў не ў целе,
Той сохне, нібы хрушч...

Магчымасці — пароўну,
А грошы — хто сабе:
І клерк, і Сэм галоўны
У сваю кішэнь грабе...

Такая панацэя,
Такая тут дзьяльба:
Багаты багацее,
А беднаму — тоуба...

Слова ў адказ англійскаму дыпламату на дыскусіі аб Фалклендскіх астравах

Помню расфарбоўку школьнай карты:
Быў Англа-егіпецкі Судан
Паласаты, нібы ў арыштанта
Світку ўзяў, каб ахінуць свой стан.

Паласа зялёная жагнала
Жоўтую пустыню наўскасцы:
Паўзямлі за кратамі трымала
Англія ў нядаўнія часы.

Ды патрэслі вольныя віхуры
Самы далёны, што ні ёсць, куток:
Збеглася шагрэнаваю скурай
Вялікабрытанія ў шматок.

Ні калоній, ні дамініёнаў,
Ні былой імперыі марской,
Што заакіянскія мільёны
Вудзіла — аж бліскалі лускай.

Ёсць Судан на карце і Егіпет —
І прысоскі «англа...» больш няма...
Сэр, ці ўсё смакуеш пірагі ты,
Што пякла калонія-турма?..

Пэўна ж так, бо колькі маеш спрыту,
Круціш словам, як падробкай маг,
Па апошнім валаску нібыта,
Плачаш па Фалклендскіх астравах.

Нібы за саломінку, ухаліўся
За дружок заморскае зямлі.
Хопіць, сэр, кажу табе: змірыся,
Адавай, — не столькі аддалі!..

Не ў твой бок глядзіць граніца тая.
Просіць гаспадар — ідзі дамоў.
Сэр, прарэкі ўсе не залатаеш
Латкамі Фалклендскіх астравоў...

Кроплю адміральскую з нагоды
Выпі рому ды кладзіся спаць.
Зразумей: надзею на свабоду
І ў малой зямлі не адабраць.

Царкоўны баль у Нью-Джэрсі

У царкве святой
Круглы год — застой:

Ці спявай псалмы,
Ці шыбай грамы, —

Як аглух прыход:
Не ідзе народ.

Не ідзе — хоць плач,
Хоць пускайся ў скач...

Тут і ўздумаў поп:
«Ну, а што было б?..
Ну а што — калі б?..
З чортам — мы змаглі б!..»

І каб статак мець,
Каб звінела медзь,
Каб не звёўся чмур,
Поп адкрыў карчму.

Пры царкве прыдзел
Пеклам загудзеў...

Я ў царкве той быў.

Хоць не чорт рабы
І не д'ябал я —
Слыў за салаўя:
Горла песняй драў,
Піў настоі траў,
Калі б быў з чарцей —
Браў бы што й мацней...

Валам паства прэ —
Поп усіх бярэ:
Хрысціянін ёсць,
Мусульманін ёсць,
Ёсць і іудзей, —
Словам, шмаст людзей...

А за карчмара
Выбраў ліхвяра —
Чорта, што ў Гудзон
Выкінуў амвон,
Сам жа — у царкве,
Быццам бог, жыве.
Водзіць скокаў рэй
Ля святых дзвярэй.

Старыя і малыя
У шэйку круцяць шыі.

Гандляр кладзеца лістам —
З гандляркай чэша твіста.

Дзе чарка—там і вэрхал:
Аж крыж трасецца зверху
І дзве рукі ўзнімае:
«Што ж мне не наліваюць?!»

Весьляцца чорт,
Б'е ў піцці рэкорд, —

Хай живе карчмар
І яго тавар!..

«Бацькі» і «дзеці»

Корпус прэсы цісне, як пад прэсам,
Інтэр'ю ў газетную калонку,
Адгалоскі хронікі пярэстай
З прэс-рэлізаў злізвае ўдагонку.

Ход падзей і думак барануе,
Бараноў сенсацыяй частуе,
Потым набіваецца ў піўную,
Цэдзіць брагу сонечна-густую

І талкуе пра пустыя рэчы:
Хто каму і як наставіў рожкі,
Пра недаволеныя плечы,
Пра паходку і пра ножкі трошкі...

Змахвае навінаў павуціну,
Што са свету знесены па нітцы, —
Сапраўды ж: хоць раз бацькі павінны
На дзяцей-няўдалоў забыцца...

Кот-Васька

Клікалі Васькам-катом, —
Дражнілка гадоў дзіцячых...
Нарэшце, жыву з хвастом
(І дзве хвасціхі ў прыдачу!)

Хвост — ён так сабе, хлюст:
Ні мух адагнаць, ні прыкрыцца.
Хвасціхі ж — някелскі густ
У амерыканскай сталіцы!..

Так і віюцца за мной
Па галерэі мастацтва.
Глянеш — дык о-ё-ёй! —
Ці драпнуць? Ці прывітаць?..

Падумаеш грэшна не раз:
Быццам сышлі з карціны...
Мадонны! Які багамаз
Вас у музей падкінуў?..

Кажаце, ЦРУ?
Маэстра іменем бога?..
Ад сораму ледзь не гару:
Не знаў мастака такога...

Ну што ж; папоўнім крыху
Запас, як гавораць, культурны...
І ўсё ж — далей ад граху,
Далей ад красы агентурнай...

Цікуюць дзяўчаты сляды,
Ды так і не вызначы, здаецца,
Навошта прыйшоў я сюды,
З кім патаемна сустрэцца...

Чаму да карцін сігануў,
Якое маю заданне?..
Нязлосна я падміргнуў
Хвасціхам на развітанне...

Але ж: прыгажуні... З такой
Прайсці б беражком Патамака,
Палюбавацца ракой
І вершам лірычна паплакаць...

Ды іншы ў дзяўчат інтарэс,
І трэба збірацца паціху, —
Не ў тыя настроі палез...
Дзякуй за хвост, хвасціхі!..

Вы заставайцеся тут,
А я засумую горка,
Хоць ёсць яшчэ хвост на маршрут:
Ён давядзе да Нью-Йорка.

Машына бярэ разгон, —
Гэй, расступіцеся, Штаты,
Дарогу дай, Вашынгтон!
Кот Васька едзе хвастаты!

А Б Я В Ы

МІНСКІ ІНСТЫТУТ КУЛЬТУРЫ

аб'яўляе прыём студэнтаў на дзённае навучанне

Факультэт культурна-асвет-
най работы. Спецыялізацыі:
арганізацыя і методыка КАР,
кіраўніцтва самадзейным тэат-
ральным калектывам, кіраўніц-
тва самадзейным харавым калек-
тывам (акадэмічны хор, на-
родны хор), кіраўніцтва сама-
дзейным аркестрам народных
інструментаў, кіраўніцтва сама-
дзейным духавым і эстрадным
аркестрам, кіраўніцтва сама-
дзейным танцавальным калек-
тывам, рэжысура і арганізацыя
масавых святаў.

Факультэт бібліятэчназнаўства
і бібліяграфіі. Спецыялізацыі:
бібліятэчназнаўства і бібліягра-
фія мастацкай літаратуры і лі-
таратуры па мастацтвах, біблія-
тэчназнаўства і бібліяграфія
сельскагаспадарчай літаратуры,

бібліятэчназнаўства і бібліягра-
фія дзіцячай літаратуры, біб-
ліятэчназнаўства і бібліяграфія
тэхнічнай літаратуры, методы-
ка выкарыстання сродкаў ме-
ханізацыі ў бібліятэчнай рабо-
це.

Асобы, якія паступаюць,
прадстаўляюць наступныя да-
кументы: заява на імя рэктара
інстытута па ўстаноўленай фор-
ме (Дадатак № 2 да Правілаў
прыёму ў ВНУ), дакумент аб
сярэдняй адукацыі (арыгінал);
характарыстыка для паступлен-
ня ў ВНУ з апошняга месца
працы або вучобы, выдадзеная
партыійнымі, прафсаюзнымі і
іншымі грамадскімі арганіза-
цыямі, кіраўнікамі прадпры-
емстваў, арганізацый, устаноў і
завераная пячаткай (прадстаў-

ленне характарыстыкі звольне-
нымі ў запас ваеннаслужачымі
неабавязкова); выписка з пра-
цоўнай кніжкі або кніжкі
калгасніка, завераная адміні-
страцыяй; медыцынская даведка
па форме № 086/у; шэцьць фо-
такартак для дакументаў, па-
мерам 3×4 см.

Пашпарт, дакумент аб дачы-
ненні да воінскага абавязку
прад'яўляюцца асабіста па пры-
быцці ў інстытут.

Заява і іншыя дакументы
прымаюцца з 1 па 31 ліпеня.

Асобы, якія паступаюць у ін-
стытут, здаюць уступныя экза-
мены ў залежнасці ад абранай
спецыяльнасці па наступных
дысцыплінах:

на спецыяльнасць культурна-
асветная работа — па спецыя-
лізацыі, рускай або беларускай
мове і літаратуры (сачыненне),
грамадазнаўстве (вусна);
на спецыяльнасць бібліятэка-
знаўства і бібліяграфія — па

рускай або беларускай мове і
літаратуры (сачыненне), рускай
або беларускай мове і літа-
ратуры (вусна), грамадазнаўстве
(вусна).

Узнагароджаныя пасля за-
канчэння сярэдняй школы за-
латым (сярэбраным) медалём,
тыя, хто закончыў сярэд-
нюю спецыяльную навучаль-
ную ўстанову або сярэдняе
прафесійна-тэхнічнае вучылі-
шча з дыпламам з адзнакай,
здаюць адзін экзамен, уста-
ноўлены прыёмнай камісіяй: на
спецыяльнасць культурна-ас-
ветная работа — па спецыялі-
зацыі; на спецыяльнасць біб-
ліятэчназнаўства і бібліяграфія
— па рускай або беларускай
мове і літаратуры (вусна). Пры
атрыманні ацэнкі «пяць» яны
вызвалюцца ад далейшай
здачы экзаменаў, а пры атры-
манні ацэнкі «чатыры» або
«тры» здаюць уступныя экза-
мены па астатніх дысцыплінах.

На асоб, якія закончылі з
дыпламам з адзнакай сярэдняй
прафесійна-тэхнічнай вучылі-
шчы на базе сярэдняй адука-
цыі, указаны парадак распаў-
сюджваецца пры паступленні
на спецыяльнасці, адпаведныя
атрыманым прафесіяй.

Уступныя экзамены право-
дзяцца з 1 па 20 жніўня па пра-
грамах, складзеных адпаведна
з навучальнымі праграмамі
сярэдняй агульнаадукацыйнай
школы і зацверджаных Міні-
тэрствам вышэйшай і сярэдняй
спецыяльнай адукацыі СССР.

Яўка на прафэрыянтальную
гутарку і на экзамены — па
выкліку прыёмнай камісіі.

Дакументы накіроўваць па
адрас: 220001, г. Мінск, вул.
Рабкораўская, 17. Мінскі інсты-
тут культуры. Прыёмная камі-
сія (указаць спецыяльнасць).
Даведкі па тэл.: 25-48-89.

Рэктарат.

КНИГАПІС

Б. МІКУЛІЧ. Аповесці. Мінск. Мастацкая літаратура. 1985. Серыя «Бібліятэка беларускай прозы» папоўнілася яшчэ адным цікавым выданнем — аднагомікам выбраных твораў Барыса Мікуліча. Асэнсуюючы творчасць гэтага самабытнага і таленавітага пісьменніка, міжволі звяртаеш увагу на такую важную акалічнасць, як цесную сувязь яго твораў з грамадска-палітычным і эканамічным жыццём краіны, імкненне аператыўна адгукацца на патрэбы часу. Зборнік складлі чатыры апавесці: «Дужасць» (у ёй пісьменнік перадае атмасферу грамадзянскай вайны і першых мірных гадоў), «Цяжкая гадзіна» (пра камуністычнае падполле ў часе фашысцкай акупацыі Беларусі), «Адвечнае» (спроба пісьменніка асэнсаваць гістарычны матэрыял пра геранію барачыбы нашых продкаў супраць напалеонаўскага нашествия ў 1812 годзе), «Развітанне» (шчымы лірычны сказ пра апошнія гады жыцця Максіма Багдановіча).

В. АСТРАВЕЦКАЯ.

СУЧАСНАЯ БЕЛАРУСКАЯ П'ЕСА. Творы беларускіх драматургаў. Складальнік К. Кубарэвіч. Мінск. Мастацкая літаратура. 1985.

У апошні час рэспубліканскія выдавецтвы часцей пачалі выдаваць драматургічныя творы — як аўтарскія, так і калектыўныя зборнікі. Выхад кнігі «Сучасная беларуская п'еса» — працяг добрай традыцыі. Чытач мае магчымасць пазнаёміцца з новымі творамі беларускіх драматургаў. І ты, што ўжо ідуць на сцэне, і тымі, якія пакуль што не пастаўлены.

Сем аўтараў вынеслі на суд чытача свае творы. Гэта — «Вечар» А. Дударова, «Пялёнак» М. Матукоўскага, «Русь Кіеўская» (Гора і слава) А. Пётрашэвіча, «І на ўсе часы» Л. Караічова, «Намедзіянт, ці Узніслаць сумнай надзеі» А. Асташона, «Аб'ява ў вярчэнні газет» А. Паповай, «Дэфіцытны жаніх» Г. Марчука.

А. ЛЕНСУ. Мастацкая ідэя і вобразны свет літаратурнага твора. На рускай мове. Мінск. «Вышэйшая школа», 1986. Работа А. Ленсу «Мастацкая ідэя і вобразны свет літаратурнага твора», якая выйшла ў 1986 годзе ў выдавецтве «Вышэйшая школа», — вучэбны дапаможнік, але ў той жа час і літаратуразнаўчае даследаванне. Галоўную ўвагу аўтар засяродзіў на паняцці мастацкай ідэі літаратурнага твора.

Т. ЛУЦЭНКА.

Ізноў праблемы, аспекты, канцэпцыі... Не так і даўно, здаецца, прайшла на старонках штотыднёвіка перадз'ездаўская гаворка. Прамовы, якія гучалі з трыбуны IX з'езда пісьменнікаў, яшчэ раз павердзілі неабходнасць сур'эзнага аналізу стану сучаснай літаратуры. І гэта прымушае яшчэ раз вярнуцца да нашай гутаркі і зрабіць спробу разабрацца ва ўсіх тых канцэпцыях і аспектах, якія там былі закрануты. Аднак паспрабуй разабрацца. Усё адно як трапіў у інстытут якіх-небудзь прыблізных праблем і ніяк не можаш зразумець, навошта ўсё гэта?

Вось ізноў умоўна крытыкуюцца ўмоўныя маладыя: «Сапраўды, у творах нашых маладзейшых пісьменнікаў ма-

чую бяздарнасць... Але ж цішэй крытык гаворыць, бадай, толькі пра генія. «Аб Блоку лепш маўчаць: такі ён вялікі, такі вялікі, што каля яго чуеш сябе ніякава. А калі яшчэ гаварыць аб ім — канфуз» (Ул. Жылка). Перад геніем крытык часам змаўкае, як перад вечнасцю і ісцінай. Бяздарнасць жа найчасцей крыклівая, і ціхага крытыка за ёй можна не пачуць. Нарэшце, у новай рэдакцыі Праграмы КПСС сказана: «КПСС беражліва, паважліва адносіцца да таленту, да мастацкага пошуку. У той жа час яна заўсёды змагалася і будзе змагацца, апіраючыся на творчыя саюзы, грамадскую думку, на марксісцка-ленінскую мастацкую крытыку. супраць

камі. Бо варта разгарнуць свежы нумар часопіса, як абавязкова натрапіш на гэтую самую шэрасць: У цішыні п'юць салаўі расу, А ногі мае травы арасілі. Або: Здаецца мне, што дарагі Глядзіць народу па-братэрску ў твар. Ці ў наступнага аўтара: За сінім борам, зялёным гаем — Смлецца рэчка вясёлым звонам... Яна — дзяцінства вясёлы помнік — Сплыла ў малых нас — рачной каляскай. Нарэшце: Тут утульна пчале і сонейку... Такое ў нас выдаецца ці не кожны месяц. І мы хочам, каб да такога ўзрастала цікавасць!

сур'эзна абмяжоўваем сваё прыгожое пісьменства, яго сучаснасць і будучыню. Сённяшні пісьменнік і чытач проста абавязаны ўсё ведаць і прачытаць. Інакш ён асуджаны блукаць па некалі ўжо пройдзеных сцяжынах. І чытачу (г. зн. народу) зусім не на карысць такое падмалоджанне крытычнай касметыкай уяўлення пра нашу «бязгрэшную» літаратуру. Спадчына ў нас вельмі розная і таму вельмі багатая. Дапамагчы ў ёй разабрацца, паказаць на непатрэбныя паўторы ці на ўдзячнае наследаванне мусіць якраз дасведчаная, стабільная крытыка. Вядома, тут патрабуюцца ад нас дадатковыя намаганні і дадатковая адказнасць за прамоўленае слова.

І сапраўды, ці ж можна казаць пра мадэрнісцкія ўплывы на творчасць Цёткі, Багдановіча? Яшчэ з 30-х гадоў наша крытыка кідаецца ў крайнасці: то аднеслі былі Дуніна-Марцінкевіча, Багушэвіча і ледзь не ўсіх нашаніўцаў у «выдаткі» літаратуры, то зноў вярнулі іх у здабыткі. Пасля такіх перакосаў крытыцы вельмі цяжка перабудавацца, прыняць формулу неадназначнасці кожнай мастацкай з'явы. А ў выніку з'яўляюцца ў нас такія перлы, як параўнанне творчасці Роб-Грые з апавяданнямі А. Глобуса. І даводзіцца гэта прымаць, як апраўданую для дзіцяці ўтрыроўку, як здаровае па сутнасці імкненне крытыкаў пісаць, нарэшце, пра тое, што сапраўды чытаюць, што шукаюць, дастаюць на адну ноч, каб пачытаць, вакол чаго ажыятаж і пра што крытыка дагэтуль маўчала. Ажыятаж — крайнасць, гэта, вядома, дрэнна. Але перакананы, што любы з нас шчыра ўзрадаваўся б за самую невялічкую чаргу па «Алімпіяду» І. Пташнікава ці «Сачыненне...» А. Курдэўца. Хіба не?

Але чаргі няма. У гэтым, між іншым, і наша віна. Бо ад нас, крытыкаў, патрабуюцца не пісаць падобныя як блізныя, шырокія і дастаткова прыблізныя, дастаткова бязмэтныя развагі пра гэтыя творы, але паставіць іх у актуальны агульналітаратурны кантэкст. Як яны, зблякнучы ці выстаіць? І галоўнае, думаецца, — такую крытыку, такі аналіз будуць чытаць ахвотна, і не толькі заангажаваныя ў беларускай літаратуры чытачы.

Нам жа пакуль перашкаджае інерцыя, мы карыстаемся ўжо выкарыстаным не раз матэрыялам, выкарыстанай аргументацыяй. Перашкаджае і стыльвая аднастайнасць крытыкі, нейкая адзіная крытычная плынь.

Колькі слоў пра бесканфліктнасць. А. Рагуля гаворыць пра яе ажыванне ў літаратуры, М. Пяткевіч — пра актывізацыю. Але, здаецца, пачынаць трэба якраз з бесканфліктнасці ў самой крытыцы. Што да мастацкай літаратуры, дык бесканфліктнасць у ёй — гэта хранічная хвароба літаратурнага тла, якая заўсёды была, ёсць і, відаць, будзе ад няўмення перадаць жыццёвыя канфлікты. У пачатку 50-х яна прагрэсавала найбольш ад бязі назваць гэтыя канфлікты, сёння яна актывізуецца ад меркантильнага інтарэсу, ад духоўнае ляноты, ад жадання абавязкова надрукавацца, як «творчай звышзадачы» аўтара. Але, паўторым, гэта хвароба літаратурных рамеснікаў, і сапраўдным працаўнікам прыгожае пісьменства, чый непарушны творчы прынецп: «зрабі ўсё, што можаш і трошачкі больш», — яна не асабліва пагражае.

Есць рацыя, што гаворка наша атрымліваецца як бы на раздарожжы між гарадской і вясковай тэматыкай. На такім раздарожжы сёння ўся наша літаратура, яе будучыня. Але мы чамусьці не ставім тут пытання: як быць ёй далей? Мы быццам унікаем, абыходзім яго. Сяргей ДУБАВЕЦ.

ПРАБЛЕМЫ САПРАУДНЫЯ і ўяўныя

ла першаадкрыцця, навізны светаўспрымання і светаразумення...» Затым да гэтай умоўнай праблемы прапануецца яе ўмоўнае вырашэнне: «Талент, грамадзянская сталасць пісьменніцкай пазіцыі, глыбокая зацікаўленасць праблемамі сучаснасці, тым, аб чым пішаш, «перажытасць» матэрыялу, карпатлівая праца над словам — вось што ў рэшце рэшт забяспечвае поспех». Знаёмая, пешчаная нашай крытыкай, безаблічныя і «трохі фатальныя» (П. Дзюбайла) фразы. Вельмі правільныя, але непраўдзівыя, бо ўмоўныя. Нелагічныя, бо калі ў першай цытаце маладым закідаецца брак навізны і першаадкрыцця, дык у другой — сярод чыннікаў, якія «забяспечваюць поспех» — ані навізна, ані што падобнае ўжо не фігуруе.

Яшчэ. «Адкінуўшы звыклы погляд на традыцыйны сялянскі ўклад, побыт, працу, — працягвае крытык, — неабходна псіхалагічна перайначыцца, адчуць новы рытм нашага дня». Але пры гэтым «далёка не ўсё ў традыцыйнай сялянскай псіхалогіі састарэла. Многае варта было б захаваць, развіць...» Адкінуўшы — развіць?!

Мусіць, дзеля зададзенага аб'ёму нехта з крытыкаў пачынае: «І чым глыбейшая кніга, тым праўдзівей, тым паўней, вальней моцць жыць у яе свеце самыя розныя людзі, чытачы: навукowy дзеяч — жыццём селяніна, дарослы чалавек — жыццём дзіцяці, жанчына — жыццём мужчыны і г. д.». Але, бадай, свайго, арыгінальнага «рара» крытык так і не вынаходзіць, патанае ў пераліках і збіваецца на тыя самыя «трохі фатальныя», адцягненыя высновы: «Але каб гэта адбылася, патрэбны сапраўдны літаратура і мастацтва, бо толькі яны здольныя ўвасобіць жывога чалавека, яго душу і розум, яго сумненні і трывогі, веру і пакуты, яго надзею і любоў...». Такая вось, з дазволу сказаць, «крытыка».

Альбо яшчэ знаёмая па кожнай нашай гаворцы радкі, своеасаблівы «ахоўны колер». Маўляў, хлопцы, не шуміце. Няхай усё будзе, як было. Ці ж так ужо дрэнна было? Прасякніцеся пачуццём уласнага дылетантызму — па маладосці... а ўвогуле мы ўсё не без загана. Кажыце ціха і шчыра, з адчуваннем уласнае віны, за не-

праўленняў бяздэйнасці і светапогляднай усяднасці, эстэтычнай шэрасці». Як, скажыце, такія задачы выконваць з адчуваннем уласнай віны?

Пад саліднасцю і глыбакадумнасцю некаторых крытыкаў не-не дый прагляне то недасведчанасць (калі, скажам, Джонса блытаюць з Джойсам), а то і невуцтва: «Дый у самых маладых пісьменнікаў (усё ж удзячны гэта аб'ект для «крытыкі» — уяўныя маладыя) станоўчыя героі — амаль спрэс дзяды і бабулі. А тым часам будуць новыя заводы і саўгасы, ідзе рэканструкцыя старых прадпрыемстваў, рэспубліка вывозіць машыны і абсталяванне ў дзесяткі краін свету, выконвае Харчовую праграму. Без удзелу маладых? Праблема маладога станоўчага героя застаецца актуальнай творчай задачай прозы і драматургіі». Магчыма, крытык вельмі спрощана зразумеў задачы мастацкае літаратуры, магчыма, блытае іх з задачамі журналістыкі. Вечна актуальная творчая задача прыгожага пісьменства — гэта чалавек: аналіз і выхаванне ягонае маральнасці.

Праўда, ёсць у цытаванай тут «крытыкі» і «трохі аб'ектыўная» прычына. Узняўшы тон гаворкі, а не дыскусіі, мы самі забяспечылі ёй прыблізны, прымірэнчы характар. Мы нібы заблыліся на галоўную ролю, на самы сэнс крытыкі, на тое, што наша слова абавязкова павінна адгукуцца, мець свой плён у жывым літаратурным працэсе, на сваю адказнасць за гэты працэс. Мы сталі шырока разважаць (каторы раз паўтараючы і паўтараючыся) пра патрэбу героя і патрэбу вышынні, пра створанае супраць зробленага, пра крытыку ад першай ці ад трэцяй асобы, пра бясспрэчныя здабыткі і часта ўмоўныя выдаткі... — пра многае, толькі не пра самае балючае і актуальнае пытанне — якой павінна быць наша літаратура заўтра?

Сапраўды, апошнім часам падаюць тыражы нашых празаічных, паэтычных і крытычных кніжак. Але не скажаш, каб насуперак гэтаму падвышаўся агульны ўзровень і аўтарытэт літаратуры, цікавасць да яе. Мы часта дакляруем змаганне з эстэтычнай шэрасцю, але яно, пра што ўжо гаварылася ў гутарцы, нагадвае больш змаганне з ветра-

А нехта, між іншым, ужо пагаворвае, што з часам усё лепшае з нашага пісьменства перакладуць, а рэшта адсеюцца сама. Нехта ўжо абяцае нашай літаратуры вузкаяхавую долю натуральнае гаспадаркі: самі лішам, самі чытаем. Альбо як у гуртку аматараў кактусаў ці чаго падобнага. Вядома, гэты нехта выказваецца пакуль толькі ў кулуарах, але дайце рэальна глядзець на рэчы. Сёння гэта яшчэ здаецца нам бязглуздзіцай, ды ці няма ў той бязглуздзіцы магчымае праўды?

Узв'язаны, што незаслужанымі дыфірамамі і проста так званай «рахманасцю» мы, крытыкі, самі дыскрэдытуем сваю мастацкую літаратуру, дэзарыентуем чытача.

Шмат гаварылася пра клопаты з асваеннем беларускай літаратурай новых, нечепаных пластоў: тэматычных, жанравых, стылявых, лексічных. І тут, мусіць, варта прыгадаць той гісторыка-літаратурны вопыт, што вялікую ролю ў літаратуры маюць пераклады. Але і тут у нас далёка не ўсё добра, асабліва калі разглядаць перакладчыцкую справу як адзін з галоўных чыннікаў забеспячэння нашага сучаснага літаратурнага працэсу. У нас няма яшчэ і самых вызначальных твораў сусветнае літаратуры па-беларуску, а мы пры гэтым перакладаем у большасці другасных пісьменнікаў.

Здаровы літаратурны працэс можа развівацца толькі на трывалым грунце ўсвядомленай гісторыка-літаратурнай спадчыны, у якой няма ямінаў замоўчвання, а ўсё станоўчае і адмоўнае прааналізавана і ацэнена з пазіцыі праўды. Ацэнена, вядома, не раз і назаўжды, бо жывы літаратурны працэс мае на ўвазе няспынную перацэнку каштоўнасцей. Галоўнае для нас — кіравацца ўласным сумленнем, захоўваць праўду. Незалежную ад нашых жаданняў і пасада — пра якую пісаў У. І. Ленін; адзіны крытэры вартасці мастацкага твора — пра якую казаў У. Фолкнер; якая стала сінонімам творчасці В. Быкава. Праўда перад усім! Так, мы ўмеем даць праўдзівы марксісцка-ленінскі аналіз сваёй літаратуры. Аднак без перавыдання многіх твораў і ўключэння іх у сённяшні літаратурны працэс мы пакадаем іх здабыткам «цэха»,

ВІДНІ ВЕРШ
СЮДВІЖНІКІ

Ю. ЧАРНОУ. Паплетнікі. Аповесць пра Панцеляймона Лепяшынскага. На рускай мове. Серыя «Пламенные революционеры». М., Выдавецтва палітычнай літаратуры, 1986.

Яшчэ адною цікавай кніжкай папоўнілася папулярная бібліятэчка «Пламенные революционеры» — дакументальнай аповесцю Ю. Чарнова «Паплетнікі», якая расказвае пра вернага саратніка У. І. Леніна П. Лепяшынскага.

Аснову кнігі склалі дзесяць год з кіпучай рэвалюцыйнай работы нашага слаўнага земляка, ураджэнца Магілёўшчыны. Аўтар узв'яз перыяд, калі П. Лепяшынскі быў побач з У. І. Леніным у сібірскіх ссылках, цяжкі час станаўлення нелегальнай газеты «Искра», жыццё ў жонейскай эміграцыі.

Заклучны раздзел Ю. Чарноў прысвячае вёсцы Ліцвінавічы. Тут, у былым Рагачоўскім павеце, у 1918 годзе са згоды У. І. Леніна П. Лепяшынскі і яго сябра жыцця Вольга Барысаўна Лепяшынская заснавалі першую ў маладой Краіне Саветаў доследна-паказальную школу-камуна. У той час адкрыццё такой школы ў сельскай мясцовасці, дзе разгультвалі нўлацыя мяцяжы, лютавалі белгвардзейскія банды, было вялікім подзвігам. «Не дазваляе богазневажальнікам віць гняздо! Не дазваляе гневаць усявышняга!» — заклікаў сваіх прыхаджан мясцовы поп Пухальскі. «Руні-ногі пераламаем кожнаму, хто пераступіць парог бальшавіцкай школы! А Панцеля закапаем!» — пагражалі кулакі і падулачнікі. П. Лепяшынскаму падкідвалі запіскі з намалёваным чэрапам і скрыжаванымі косткамі: «Панцюха! Вымятайся з Ліцвінавіч! Заб'ём!» Воргагі стралілі ў бальшавіка-рэвалюцыянера, падпальвалі школу.

Нішто не зламала волю вернага ленінца. У Камарынскай воласці былі створаны і дзейнічалі партыйная ячэйка і школа-камуна.

Аўтар для кнігі выкарыстаў цікавыя дакументальныя матэрыялы.

А. АЛІН.

А. КАРПЮК. Вершальскі рай. Раман-быль. Пераклад з беларускай. Мінск, «Мастацкая літаратура», 1986.

Раман-быль А. Карпюка «Вершальскі рай» даўно палюбіўся чытачам як твор ярна выражанага антырэлігійнага кірунку. Расказваючы аб авантурызме самазванага прарока Аляхса Клімовіча, пісьменнік выкрывае цемрашалаў-сентаў і адначасова ўзвышае простага чалавека. Раман выйшаў у аўтарскім перакладзе на рускую мову.

В. ЛЯСУН.

У АПОШНІЯ гады інтэнсіўна пашыраліся сувязі беларускай літаратуры з замежнымі літаратурамі. За мяжой узрасла цікавасць да твораў беларускіх пісьменнікаў, павялічылася колькасць выданняў, асабліва ў сацыялістычных краінах.

Яшчэ гадоў пятнаццаць-дваццаць таму назад лічылася нормай, калі за год ва ўсіх замежных краінах выходзіла тры — чатыры кніжкі беларускіх пісьменнікаў. Цяпер толькі ў адной Балгарыі выдаецца штогод пяць кніжак. Каб пацвердзіць свае словы, прывяду спіс беларускіх аўтараў, надрукаваных там у 1981—1985

сіля Быкава, «Ты—гэта ты» Дануты Бічэль-Загнетавай, «Рэха пад Беластокам» Сямёна Букчына, «Адаеш назаўсёды» Міхася Герчыка, «Так спявае дудка тая» Якуба Коласа, «А хто там ідзе?», «Выбраныя творы» Янкі Купалы.

У ГДР — «Блакадная кніга» Алеся Адамовіча і Данііла Граніна, «Альпійская балада», «Пайсці і не вярнуцца», «Знак бяды» Васіля Быкава, «Карабейнікі» Арнольда Каштанова, «Раданіца» Анатоля Кудраўца.

У Венгрыі—«Карнікі» Алеся Адамовіча, «Блакадная кніга» Алеся Адамовіча і Данііла Граніна, «Пайсці і не вярнуцца» Васіля Быкава, «Суд у Слабадзе» Віктара Казько.

ПАЧЭСНЫ ПАСАД МІЖ НАРОДАМІ

Беларуская літаратура за мяжой за апошнія пяць год

годах: «Карнікі» Алеся Адамовіча, «Блакадная кніга» Алеся Адамовіча і Данііла Граніна, «У вайны — не жаночы твор» Святланы Алексіевіч, «Залатыя струны» Максіма Багдановіча, «Трафейная труба» Рыгора Бардуліна, «Золак, убачаны здалёк» Янкі Брыля, «Знак бяды» Васіля Быкава, «Суд у Слабадзе» Віктара Казько, «Дзікае паляванне караля Стаха», «Чазенія», «Паром на бурнай рацэ», «Чорны замак Альшанскі» Уладзіміра Караткевіча, «Другі варыянт» Анатоля Кудраўца, «Выбраныя творы» Янкі Купалы і Якуба Коласа, «Як я быў вундэркіндам» Уладзіміра Машкова, «Найдорф» Івана Пташнікава, «Ваўчыца» Барыса Сачанкі, «Восеньскі ўспамін» Міхася Стральцова, «Плач перапёлкі», «Апраўданне крыві» Івана Чыгрынава, «Вазьму твой боль» Івана Шамякіна, зборнік апавяданняў беларускіх празаікаў на вясковую тэму «Пад пошум дубоў». Новы, 1986 год, прыслаў першую ластаўку—сафійскае выдавецтва «Наука і искусство» выдала літаратуразнаўчую працу Ніла Гілевіча «Верная вялікім шапаветам».

У Чэхаславакіі штогод выходзяць прыкладна тры кніжкі беларускіх аўтараў, у Польшчы — дзве, у ГДР—адна-дзве, у Венгрыі—адна.

Літаратурная крытыка не вельмі любіць статыстыку, якая, сапраўды, не можа быць доказам мастацкай вартасці твораў. І ўсё ж у дадзеным выпадку статыстыка сведчыць пра ўвагу да беларускай літаратуры ў краінах сацыялістычнай садружнасці. Такой увагі сярод замежнага чытача наша літаратура ў сваёй гісторыі яшчэ не мела. Варта назваць кнігі, якія выйшлі ў братніх краінах. Гэта дапамога нам стварыць сваеасаблівы малюнак, паводле якога можна ўбачыць, хто з беларускіх пісьменнікаў і якія іх творы там выдаюцца.

У Чэхаславакіі выйшлі: «Карнікі» Алеся Адамовіча (два выданні — на славацкай і чэшскай мовах), «Я з вогненнай вёскі...» Алеся Адамовіча, Янкі Брыля, Уладзіміра Калесніка, «Блакадная кніга» Алеся Адамовіча і Данііла Граніна (два выданні—на славацкай і чэшскай мовах), «Пайсці і не вярнуцца» (два выданні—на славацкай і чэшскай мовах) Васіля Быкава, «Цвіце на Палессі груша», «Высакосны год» Віктара Казько, «Чорны замак Альшанскі» Уладзіміра Караткевіча, «Так лёгка крочыш» Петруся Макаля, «Вяртанне ў маладосць» Івана Навуменкі, «Гандлярка і паэт» Івана Шамякіна.

У Польшчы — «Чужая бацькаўшчына» Вячаслава Адамчыка, «Блакадная кніга» Алеся Адамовіча і Данііла Граніна, «Воўчая зграя», «Сотнікаў» Ва-

Пералік гэты ўражае. Па колькасці замежных выданняў беларускай літаратуры, вядома, не ўлічваючы рускай, займае адно з вядучых месцаў сярод літаратур народаў СССР.

Увага да выдання твораў нацыянальных літаратур тлумачыцца перш за ўсё тым, што паміж савецкім народам і народамі сацыялістычных краін склаліся братэрскія адносіны, якія праяўляюцца ва ўсіх сферах жыцця, у тым ліку ў галіне культуры. Калі ў першыя пасляваенныя дзесяцігоддзі ў гэтых краінах ішоў працэс актыўнага знаёмства пераважна з рускай савецкай і класічнай літаратурай, то цяпер адбываецца больш глыбокае засваенне і літаратур народаў СССР.

Што да беларускай літаратуры, то яна заявіла пра сябе «ўсяму свету» перш за ўсё ваеннай прозай. Наша літаратура гаворыць пра вайну праўдзіва, глыбока асэнсоўваючы яе, аддаючы вялікую даніну памяці загінуўшых, закранае важныя праблемы веку.

Ці не таму даволі часта выдаюцца ў замежных краінах такія кнігі, як «Я з вогненнай вёскі...» А. Адамовіча, Я. Брыля, У. Калесніка, «Хатынская аповесць» А. Адамовіча, «Блакадная кніга» А. Адамовіча і Данііла Граніна.

Французскі часопіс «Францыя—СССР» і майскі нумар за мінулы год змясціў артыкул Ірэны Сакалагорскай «Памяць вогненнага года», у якім справядліва сказана: «Нягледзячы на тое, што вайна закончылася сорак год таму назад, савецкаму народу яна нанесла такую рану, што застаецца ў яго памяці, у яго жыцці і займае такое важнае месца ў яго гісторыі, у яго літаратуры». І. Сакалагорская называе імёны савецкіх пісьменнікаў, якія напісалі выдатныя творы аб вайне. Сярод кніг беларускіх аўтараў яна выдзяляе «Я з вогненнай вёскі...», «Блакадную кнігу», аповесці Васіля Быкава. У анатацыі да аповесці «Знак бяды» В. Быкава, выдзенай у ГДР, зазначаецца: «Гэта належыць да самых перадакальных паваротаў гісторыі, што пра вайну пішуць тыя людзі, самае глыбокае перакананне якіх—мір».

Савецкая літаратура на тэму Вялікай Айчыннай вайны займае ў свеце перадавыя ідэйна-мастацкія пазіцыі ў даследаванні духоўнага стану чалавека на вайне. Беларуская літаратура як састаўная яе частка ў многіх выпадках дасягае вышніх мастацкага абагульнення, даступных самым развітым літаратурам свету. Напоўнена антываенным пафасам, беларуская савецкая літаратура набывае сёння асаблівае палітычнае і духоўнае значэнне. Закранаючы важныя, я сказаў бы, глабальныя прабле-

мы веку, яна тым самым упісвае сябе ў сусветны літаратурны працэс, бо любая літаратура перш за ўсё павінна сказаць сваё слова, а тады ўжо крытыка будзе мець падставу гаварыць пра яе як пра адну з тых ручаін, з якіх і ўтвараецца сусветная літаратурная плынь.

Трэба адзначыць, што наша літаратуразнаўства мае паасобныя работы, прысвечаныя як непасрэдна творчым кантактам, так і тыпалагічным даследаванням уземамсувязей беларускай літаратуры з літаратурамі іншых народаў, асабліва славянскіх. Але беларуская крытыка пакуль што амаль не супастаўляе працэсы ў нашай літаратуры са з'явамі еўрапей-

Калі сустракаешся з замежнымі перакладчыкамі і цікавішся, як яны прыйшлі да перакладу нашай літаратуры, то часта чуеш адказ: «Пасля знаёмства з прозай Быкава». У жнівеньскім нумары часопіса «Иностранная литература» за 1984 год пад рубрыкай «Савецкая літаратура за мяжой» змешчаны рэдакцыйны артыкул, у якім сказана: «Васіль Быкаў, паводле звестак ЮНЕСКА, прыведзеных і ў нашым друку, з'яўляецца адным з найбольш чытаемых у свеце пісьменнікаў». Паводле дадзеных Кніжнай палаты БССР на сённяшні дзень выйшла каля 130 выданняў кніг пісьменніка, у тым ліку ў Беларусі 26 выданняў. Сітуацыя з перакладамі твораў пісьменніка складваецца зайздросная: аўтар яшчэ завяршае рукапіс, а замежны перакладчыкі просяць яго, каб як найхутчэй атрымаць твор, хоць у карэктуры, каб не пераняў хто іншы. Так, толькі адна аповесць «Воўчая зграя» выдавалася на Кубе, у Даніі, ЗША, Нідэрландах, Польшчы, Румыніі, Чэхаславакіі, Югаславіі, Японіі. Цяпер замежныя выдавецтвы пачалі выпускаць «Знак бяды». Дарчы, паводле сведчанняў замежных літаратараў, гэты твор перакладаць нялёгка.

Тут добры прыклад паказваюць нам сябры з сацыялістычных краін. Прывяду некалькі цытат.

✓ Аўтар прадмовы да кнігі М. Багдановіча балгарскі крытык Сімяон Уладзіміраў нека натуральна параўноўвае яго арыгінальную творчасць і перакладчыцкую дзейнасць з творчасцю забітага фашыстамі ў 1925 годзе трыццацігадовага балгарскага паэта Геа Мілева. Гэтае параўнанне Сімяон Уладзіміраў абгрунтоўвае так: «Як і балгарскі паэт-рэвалюцыянер, Максім Багдановіч усё жыццё імкнуўся засвойваць самае лепшае, створае іншыя народы. І ён, як і Геа Мілеў, у адзін і той жа час перакладаў творы Верлена і Верхарна. Як і Геа Мілеў, Багдановіч марыў аб тым часе, калі паззія яго народа загучыць на еўрапейскім узроўні...». Прадмову балгарскі даследчык закончвае думкай аб сапраўды еўрапейскім і сусветным значэнні паззіі Максіма Багдановіча, які «застаўся назаўсёды ў святой тройцы беларускай паззіі разам з Янкам Купалам і Якубам Коласам. І ўсё спасцігнуў сам, таму што паэты самі становяцца святымі ў храме слова. Нішто іншы акрамя іх саміх не можа ўвянчаць іх залатым арэалам неўміручасці».

Папулярызатар беларускай літаратуры ў Чэхаславакіі прафесар Карлава універсітэта Вацлаў Жыдліцкі, нядаўна прадставіў чытачу сваю новую працу—пераклад на чэшскую мову кнігі прозы Янкі Брыля «Апошняя сустрэча», у якую ўключаны аповесці «Золак, убачаны здалёк», «Ніжнія Байдунны», «Апошняя сустрэча» і апавяданне «Галія». У пасляслоўі Вацлаў Жыдліцкі называе Янку Брыля выдатным апавядальнікам і зазначае, што «Ніжнія Байдунны» разам з «Золкам, убачаным здалёк» прадстаўляюць новы этап у творчасці празаіка, які сведчыць пра змены ў інтэлектуальным жыцці пісьменніка, пра пошукі новых форм у выяўленні зместу. Няма сумнення, што тут аказалі ўплыў уражанні і перажыванні, звязаныя з працай над кнігай «Я з вогненнай вёскі...», у якой Брыль разам з Адамовічам і Калеснікам сабраў звесткі пра фашысцкі генацыд на Беларусі з вуснаў людзей са спаленых вёсак, людзей, якія перажылі сваю смерць. «Ніжнія Байдунны» ў пэўным сэнсе адпачынак ад цяжкару той тэмы. Як некалі Рамэн Ралан пасля «Жана Крыстафа» даў волю «галёскай вясёласці» ў «Кала Бруньоне», так Янка Брыль пасля кнігі «Я з вогненнай вёскі...» адхінуўся ад жахавых масавых забойстваў і напоўніў здаровым смехам «Ніжнія Байдунны».

У замежных краінах усё часцей узнікае патрэба пазнаёміць чытача з усёй творчасцю Васіля Быкава. Дзеля гэтага практыкуецца выданне збору твораў пісьменніка ў некалькіх тамах. У Японіі выходзіць шматтомнае выданне твораў савецкіх пісьменнікаў аб Вялікай Айчыннай вайне. У гэтым выданні творчасць Васіля Быкава будзе прадстаўлена двухтомнікам, які выйдзе ў бліжэйшыя гады. У нашым друку паведамлялася, што ў Балгарыі і ГДР яшчэ ў 1976—1977 гадах былі выпушчаны двухтомнікі твораў беларускага празаіка. У мінулым годзе кельнскае выдавецтва «Раль-Ругенштайн» (ФРГ), дарчы, у гэтым жа выдавецтве выйшла таксама «Хатынская аповесць» А. Адамовіча, выпусціла збор твораў В. Быкава ў двух тамах.

Уяўляе цікавасць пасляслоўе Лолы Дзюзер да быкаўскага выдання ў ФРГ, дзе яна імкнецца раскрыць асаблівае творчасці пісьменніка. У прыватнасці, яна піша: «Калі чытаеш творы Быкава адзін за адным, можна лёгка пераканацца ў тым, што, сапраўды, існуюць «быкаўскія героі» і «быкаўскія сітуацыі»... Яго аповесці можна было б абзначыць адным суцэльным цыклам, які ўяўляе сабой закончаны мастацкі свет, сістэму чалавечых адносін і пастаноўкі праблем. Гэта «сістэма» грунтуецца на быкаўскім прынцыпе: як чалавек застаецца чалавекам нават у самай жорсткай барацьбе, што з'яўляецца найглыбейшай крыніцай стойкасці і слабасці чалавека... Творчасць Быкава прасякнута думкай, што чалавек ва ўсялякай сітуацыі павінен адчуваць адказнасць за свае паводзіны. Пісьменнік хоча паказаць, як рэагуе чалавечая асоба ў выпадку, калі яна пераможана знешнімі абставінамі, што яна можа прадпрыняць супроць іх. Таму ў кожным яго творы герой трапляе ў жыццёвую сітуацыю, калі за ім больш не стаць ні загад, ні калектыў, ні канкрэтнае заданне, а ён застаецца адзін на адзін са сваімі перакананнямі, ідэаламі і ўяўленнямі. У такіх сітуацыях чалавек стаіць перад надзвычай асабістым першагодным рашэннем. У большасці выпадкаў гэта выбар паміж жыццём і смерцю».

✓ На сучасным этапе ў замежнага чытача пачынае ўзнікаць цікавасць неагул да духоўнага вопыту нашага народа, да яго мінулага і сучаснага. Спашлюся на выказанні замежнай крытыкі. У прадмове Сімяона Уладзімірава да балгарскага выдання кнігі Уладзіміра Караткевіча «Паром на бурнай рацэ» гаворыцца: «Уладзімір Караткевіч не проста любіць

Генадзь Іванавіч ЦІТОВІЧ

гісторыю, яго творчая мэта—уваскрэсьці мінулае свайго народа, і ажыццяўленню гэтай мэты ён аддае ўвесь свой талент і нястрымную фантазію. У апавяданні «Барвяны шчыт» ён развівае ідэю аб тым, што чалавек не можа жыць толькі ў рамках вызначанага яму прыродай часу, які абмежаваны датамі яго нараджэння і смерці. Чалавек жыве і тым, што засталася яму ад дзядоў, і—чым прасякнута ўся яго сьвядомасць, і тым, што прыйдзе пасля яго і, што здзейсніць яго мары».

Доктар Д. Б. Дхаван у прадмове да «Анталогіі беларускай паэзіі» (1985), што выйшла ў Індыі на мове каннада, зазначае: «Гэта анталогія ўзрушыць розумы і сэрцы нашых маладых паэтаў, яны будуць натхнёны тым шляхам, які прайшоў беларускі народ, Беларусь—адна з раўнапраўных рэспублік Савецкага Саюза, першай сацыялістычнай дзяржавы».

У краінах, дзе яшчэ неглыбока засвоена наша літаратура, знаёмства з ёю звычайна пачынаецца са зборнікаў і анталогій або з твораў Васіля Быкава.

Мне ўжо даводзілася пісаць у «Кнігапісе» «ЛіМа» пра аўтарскі склад анталогіі паэзіі на мове каннада. І вось атрыманы новы прыемны падарунак з Індыі—зборнік твораў беларускіх сучасных паэтаў на мове хіндзі. У яго ўключаны вершы Максіма Танка, Пімена Панчанкі, Дануты Бічэль-Загнетавай, Рыгора Барадуліна, Генадзя Бурвукіна, Анатоля Вярцінскага, Ніла Гілевіча, Сцяпана Гаўрусёва, Анатоля Грачанікава, Васіля Зуёнка, Янкі Сіпакова. Пад эгідай ЮНЕСКА выйшла анталогія паэзіі «У краі паэтаў» (Францыя), анталогія беларускага апавядання (Канада), а таксама кніга Івана Навуменкі «Янка Купала і Якуб Колас» (Францыя).

У Манголіі, дзе і раней выдаваліся творы нашай літаратуры, выйшлі «Апавяданні беларускіх пісьменнікаў», у Англіі—анталогія беларускай паэзіі. У В'етнаме надрукавана кніга апавесцей Васіля Быкава «Альпійская балада», «Пайсці і не вярнуцца», у Партугаліі—«Сотнікаў».

Пакуль рыхтаваўся артыкул да друку, прыйшлі звесткі, што выйшлі кнігі—у ГДР і В'етнаме «Дзікае пал'яванне караля Стаха», у Чэхаславакіі—«Чорны замак Альшанскі» (на чэшскай мове) У. Караткевіча, у Польшчы—«Пайсці і не вярнуцца» В. Быкава, у Югаславіі—зборнік вершаў М. Танка.

У анталогіях, зборніках, у перыядычным друку замежных краін змяшчаліся павсюды творы многіх беларускіх пісьменнікаў. Часопіс «Советская литература», які выходзіць у Маскве на замежных мовах, прысвяціў беларускай літаратуры свае выпускі на англійскай, венгерскай, іспанскай, нямецкай, польскай, французскай мовах.

У выдавецтвах «Прогресс», «Радуга», «Юнацтва» на замежных мовах выйшлі кнігі Янкі Купалы, Якуба Коласа, Янкі Брыля, Васіля Быкава, Івана Шамякіна, Алеся Адамовіча, Рыгора Барадуліна, Івана Чыгрынава, кнігі для дзяцей і юнацтва Петруся Броўкі, Максіма Танка, Васіля Віткі, Алега Лойкі, Паўла Марціновіча, Алеся Якімовіча і інш. Выдавецтва «Юнацтва» выдае літаратуру на 12 замежных мовах. За пяць год выдадзена 82 назвы тыражом больш за 3 млн. 600 тыс. экзэмпляраў. Кнігі высылаліся ў большасць краін Еўропы (Бельгія, Галандыя, Фінляндыя, Францыя, ФРГ і інш.), у Аўстралію, у краіны Азіі і Лацінскай Амерыкі.

Збываюцца прарочыя словы Янкі Купалы. Беларусь займае «свой пачэсны пасад між народамі».

Аляксей ГАРДЗІЦКІ.

Савецкае мастацтва панесла цяжкую страту.

20 чэрвеня 1986 года на 76-м годзе жыцця памёр вядомы музычны дзеяч, народны артыст СССР, лаўрэат Дзяржаўнай прэміі БССР Генадзь Іванавіч Цітовіч.

Не стала яркага, самабытнага музыканта, дырыжора, этнограф, музыказнаўца, з імем якога звязаны многія слаўныя старонкі беларускай музычнай культуры.

Г. І. Цітовіч нарадзіўся 7 жніўня 1910 года ў сяле Новы Пагост Міёрскага раёна ў сям'і настаўніка. У 1939 годзе закончыў Віленскую кансерваторыю. У перадавае і пасляваенныя гады працаваў рэдактарам радыё, кансультантам

Дом народнай творчасці. Арганізаваўшы ў 1952 годзе Дзяржаўны народны хор БССР, Генадзь Іванавіч Цітовіч больш

як дваццаці гадоў з'яўляўся яго мастацкім кіраўніком. Пад кіраўніцтвам Г. І. Цітовіча гэты мастацкі калектыў стаў шырока вядомым у краіне. Асабліва ярка і поўна раскрыўся яго талент у інтэрпрэтацыі народных песень і твораў беларускіх кампазітараў.

З 1974 года Г. І. Цітовіч—супрацоўнік Інстытута мастацтвазнаўства, этнаграфіі і фальклору АН БССР. Нястомны і страсны прапагандыст народнага мастацтва, ён усё сваё жыццё збіраў і даследаваў музычны фальклор Беларусі. Ім запісана каля трох тысяч народных мелодый, якія ўвайшлі ў фундаментальную працу «Анталогія беларускай народнай песні». За гэту работу, а таксама за манаграфію «Аб беларускім пе-

сенным фальклорам» Г. І. Цітовіч быў удастоены Дзяржаўнай прэміі БССР. Ён аўтар некалькіх зборнікаў песень, многіх апрацовак, якія трывала ўвайшлі ў рэпертуар прафесійных і самадзейных мастацкіх калектываў.

На працягу ўсяго свайго творчага жыцця Г. І. Цітовіч удзяляў вялікую ўвагу самадзейным харавым калектывам.

Партыя і Савецкі ўрад высока ацанілі заслугі Г. І. Цітовіча, узнагародзіўшы яго трыма ордэнамі Працоўнага Чырвонага Сцяга, ордэнам Дружбы народаў і медалямі.

Светлы вобраз Генадзя Іванавіча Цітовіча—выдатнага музычнага дзеяча, добрага і чулага чалавека—назаўсёды застаецца ў памяці народнай.

М. М. СЛЮНЬКОУ, Г. С. ТАРАЗЕВІЧ, М. В. КАВАЛЁУ, Г. Г. БАРТАШЭВІЧ, В. Г. БАЛУЕУ, У. І. БОРЫС, М. І. ДЗЕМЯНЦЕЙ, У. Г. ЕУТУХ, Ю. Б. КОЛАКАЛАУ, А. Т. КУЗЬМІН, М. І. ЛАГІР, У. А. ЛЯПЕШКІН, А. А. МАЛАФЕЕУ, М. Н. ПОЛАЗАУ, Ю. М. ХУСАІНАУ, У. М. ШУРАЛЁУ, В. В. ГУРЫН, Н. М. МАЗАЙ, І. І. АНТАНОВІЧ, Ю. М. МІХНЕВІЧ, В. Л. ПЯЧЭННІКАУ, У. І. МІХАСЁУ, М. ТАНК [Я. І. СКУРКО], У. Ц. ГАРДЗЕЕНКА, М. М. ЯРОМЕНКА, І. М. ЛУЧАНОК, В. А. НІКІФАРАУ, Я. А. ВАШЧАК, Я. А. ГЛЕБАУ, С. П. ДАΝІЛЮК, В. М. ЕЛІЗАР'ЕУ, А. М. САУЧАНКА, А. В. БАГАТЫРОУ, У. У. АЛОУНІКАУ, Ю. У. СЕМНЯНКА, М. П. ДРЫНЕУСКІ.

БЫЎ ЁН З КАГОРТЫ САМААДДАННЫХ

Няма Генадзя Іванавіча. Не стала чалавека, які так любіў жыццё, любіў людзей. Людзі адказвалі яму ўзаемнасцю... Не знойдзеш ніводнага куточка на Беларусі, дзе б не ведалі яго, не чакалі, як самага дарагога і жаданага госця. Яго разумелі ўсе, незалежна ад узросту. Ён умеў весці захопляючую размову і з дзецьмі, і са старэйшымі. Усе людзі былі для яго цікавымі, бо ён іх любіў.

Чалавек, улюбёны ў беларускую народную песню, Генадзь Іванавіч шмат зрабіў для таго, каб наша «сяляначка» выйшла на прафесійную сцэну. Самааддана, усім сваім шчырым і добрым сэрцам любіў ён песню—душу народную...

Генадзь Іванавіч быў заўсёды ў працы. Многа пісаў: ці то рэцэнзійно-водгук на работу навукоўца, ці то артыкул пра самадзейных артыстаў або хара-

вы калектыву... Ён удзельнічаў у журы многіх конкурсаў, у рабоце мастацкіх саветаў. Заўсёды сціплы, інтэлігентны, быў патрабавальны ў справах.

Цяжка, вельмі цяжка родным, калі адыходзіць блізкі чалавек. Цяжка сябрам, якія многа год ішлі поруч. Цяжка ўсім, хто ведаў Генадзя Іванавіча... Такія людзі нараджаюцца не часта. Арганізатар і кіраўнік Дзяржаўнага народнага

хору БССР, ён шмат зрабіў для станаўлення гэтага пудоўнага, цяпер акадэмічнага калектыву. Сапраўды народны артыст Савецкага Саюза, колькі зрабіў Генадзь Іванавіч для прапаганды і далейшага развіцця нашай роднай культуры! І ўдзячны беларускі народ назаўсёды захаве ў памяці светлы вобраз чалавека, грамадзяніна, самаадданага працаўніка песеннай нівы—незабытага Генадзя Іванавіча Цітовіча.

Юрый СЕМНЯНКА,
народны артыст БССР.

ЗАСТАНЕЦЦА З НАМІ НАЗАЎЖДЫ

Цяжка перадаць словамі тое, што перажываем зараз мы, сябры, творчыя папчэнікі, гадванцы Генадзя Іванавіча. Называлі мы яго бацькам хору. Ды асірацеў наш хор...

Для мяне гэта вельмі вялікая асабістая страта, страта чалавека, які ў літаральным сэнсе вызначыў мой лёс. Амаль 20 гадоў назад гэта было. У канцэрце з удзелам выпускнікоў кансерваторыі Генадзь Іванавіч упершыню ўбачыў мяне і прапанаваў працаваць разам з ім. Пра народны хор на той час я і не думаў, бо адукацыю атрымаў як хормайстар акадэмічнага калектыву. І вось прыйшоў да Цітовіча. Пяць гадоў працаваў поруч з ім хормайстрам, і нават калі Генадзь Іванавіч, даверыўшы мне сваю справу, пайшоў на пенсію, нічога быццам не змянілася. Гэта рэдкі выпадак у артыстычным асяроддзі, але паміж намі былі пасапруднаму глыбокая чалавечая

прыязнасць, дружба, творчае ўзаемаразуменне. «Для вас мае дзверы ніколі не зачынены, турбуйце ў любую пору сутак»,—паўтараў Генадзь Іванавіч. І сапраўды, дзяліў з намі ўсе нашы рабочыя і жыццёвыя клопаты. Прыходзіў на рэпетыцыі, часта званіў, памагаў прафесійнымі кансультацыямі і меў мудрую параду на любы выпадак.

Незвычайны быў чалавек! Рознабаковы і каларытны як асоба, багата адораная індывідуальнасць, высакародная, шырокая натура. Ветэраны хору, канечне, памятаюць гастрольныя вандроўкі—па самых далёкіх маршрутах. Які нястомны і непатрабавальны быў Генадзь Іванавіч у дарозе! Які энергічны і жыццярэдасны, жыццёлюбівы быў ён—у самых здавалася б, «некамфартабельных» і стамляючых вандроўных умовах! Вакол яго нібы панавала атмасфера свята, добрага гумару і фантазіі, усіх ён умеў на-

дзяліць радасным настроем.

Велікадушны, таварыскі чалавек, ён лёгка сыходзіў з людзьмі, ніколі не скупіўся на зычлівае слова, на падтрымку і ўхвалу. А калі зайздросціў каму, дык адкрыта, неяк па-добрану: маўляў, вось які ты малайчына, я так зрабіць бы не змог... І сяброў у яго было шмат. Адчуваў я гэта ў нашых сумесных фальклорных экспедыцыях: здаецца, усе Цітовіча ведалі, помнілі ягоныя прымаўкі-жарты... Дый, і ў апошнія дні Генадзь Іванавіч, ведаючы пра сваю невылечную хваробу, не губляў пачуцця гумару і духоўную сілу. Нудзіўся без працы. Асабліва часта гаварыў, што хацеў бы выдаць зборнік прымавак і прыказак, якіх за жыццё назбіралася ў яго багата, і назваць той зборнік «Усмешкі». Гаварыў: «Каб людзі пасмяляліся». Любіў ён, калі людзі хораша смяюцца, калі вакол весела.

Добра жылі мы, адчуваючы надзейную апору—вопыт, важкі розум, прафесійную ўпэўненасць нашага слянінага бацькі. Аўтарытэтнае слова Генадзя Іванавіча заўсёды было меркай нашага жыцця ў мастацтве. Хутка мы адчуме, як будзе бракаваць гэтага слова, Цітовічавых ведаў, меркаванняў, крытэрыяў...

Нам засталіся яго традыцыі і яго заветы: шанаваньне, беражлівасць беларускаму песню. Нам засталася яго творчая спадчына—песні, якія запісаў і апрацоўваў сам Генадзь Іванавіч. «Рэчанька», «Ой, рана на Івана», «Жавароначкі, прыляціце... Яны сёння ў нашым рэпертуары. Яны будуць гучаць заўжды.

Міхась ДРЫНЕУСКІ,
мастацкі кіраўнік і галоўны дырыжор Дзяржаўнага акадэмічнага народнага хору БССР, заслужаны дзеяч мастацтваў рэспублікі.

Балюча майму сэрцу.
Горка.
Цесна.
Сляза кранула цішыню

зямлі—

Генадзь Іванавіч...
Асірацела песня:
Вы,
Нібы бацька,
Для яе былі.

Яе Вы,
Як дачок любімых,
Зналі,

Амаль адзіны, секлі
гром-дубоў,
Што на гітарах
Спрытна распіналі
Душу народа—
Вашую любоў.

Не мітусіліся
І не пылілі—
Па росах басанож

Прайшлі не раз.
Вы так зямельку родную
любілі,
Хай знойдзеца
Такі яшчэ
Між нас!

У кожнага
У сэрцы пабывалі—
Хто пеў красу
І хто яе бярог,

Маўкліва,
Нібы бог,
Пацалавалі,
Прысеўшы на зарожаны парог.

Не раз маланкі
Білі ў Вашы крылы,
Ды Вашай долі
Млечны Шлях гарыць!
За Вас заўсёды
Песня гаварыла
І будзе вечно
Вамі
Гаварыць...

Уладзімір КАРЫЗНА.

ПЕСНЯ ПАМЯЦІ

Саюз пісьменнікаў БССР глыбока смуткуе з прычыны смерці вядомага музычнага дзеяча, нястомнага прапагандыста беларускай народнай песні народнага артыста СССР ЦІТОВІЧА Генадзя Іванавіча і выказвае спачуванне родным і блізкім нябожчыка.

Камітэт па Дзяржаўных прэміях БССР у галіне літаратуры, мастацтва і архітэктуры глыбока смуткуе з нагоды смерці нязмэннага члена камітэта, вядомага этнограф, музыказнаўца

і харавага дырыжора, народнага артыста СССР Генадзя Іванавіча ЦІТОВІЧА і выказвае спачуванне яго родным і блізкім.

Праўленне, партыйная арганізацыя і Падлескі народны хор калгаса імя У. І. Леніна Ляхавіцкага раёна Брэсцкай вобласці глыбока смуткуюць у сувязі са смерцю ганаровага калгасніка, арганізатара і першага кіраўніка хору, народнага артыста СССР Генадзя Іванавіча ЦІТОВІЧА і выказваюць спачуванне сям'і памёршага.

Свята пірага

Пірог спякла, ды ўспомніла шайморы,
Бяздомнасці-сівыя палыны...
Ты плачаш, мама? (Год ідзе каторы,
Каторы час ідзе пасля вайны!)

Ты ўся гарыш, нібы пасля застуды,
Як за акном — пякуча-алы мак.
Мне страшна так, што я бягу да студні,—
Вядро ж не набіраецца ніякі!

Нясу, нарэшце, менш чым паўва-
дзерца — Вада, чамусьці, плешча цераз край!
Маёй журбы сярэбранае сэрца,

Ты пачакай. Я хутка. Пачакай!

Пагодны май і светлыні даволі.
Святочны май. І свята пірагоў.
Ды ўбачу, як расце яшчэ на полі
Наш горкі хлеб. І горкая любоў.

Пытаюся

Зразумець, як між вякамі,
Між усмешкай і слязьмі:
Згода ёсць паміж ваўкамі
І радзей — паміж людзьмі.

Крылы так распраў, як птушка,
І ляці, абраўшы шлях...
Ды мясцюрыцца ў падушках
І у крэслах мяккіх — страх.

Сам сябе ў няроўнай бойцы
Ад пачвар адгарадзі!
Страх ахвяры. І забойцы.
Адваката. І судзі.

Перамнож на страты вопыт,
На сасонку над грудком...
Ды — пытаюся. Я — допыт
Над сабой. І над радком!

20. VI. 1985 г.

Аляксею ДУДАРАВУ

Спакойнага дня сонцалікі ірдзень.
Цяпла напіліся таполі.
А ў свеце, дзе столькі балючых падзей,
Жывём, як на атамным полі.

Нямала прайшло лікаванняў і кроз.
Шумяць цёмналістыя кроны.
Мне светла і горасна так, што наскрозь
Ты бачыш мяне, аддалены.

Ад шкла ветравога пагляд адыму
І вочы успыхнуць, як неба.
Шчаслівы? Вядома табе аднаму,
А болей — нікому не трэба.

Я знаю, што родныя мы па жалбе,
Па зорцы, што мкне з абеліска.
Мы едем, і пальцы дрыжаць у цябе
На чорным пластмасавым дыску.

Мінём крутаяр, а журбы не мінём.
Дзе шлях яшчэ вытан раднейшы?
Мы едем лагодным раскрыленым днём
За дзень да вайны ў 41-ым.

Верш, напісаны ў цырульні

Шчэ ні агонь, ні скруха не лякае,
Але чаму схіліўшыся ніжэй,
Цырульнік вас трывожнымі рукамі
Бязбожна так і клопатна стрыжэ!

Маёй вясны далёкай адгалоскі...
І я ўжо сачу праз ціхі боль,
Як ападаюць пышныя прычоскі —
Русавыя. І чорныя, што смоль.

Таму шапчу услед на голас звонкі,
На смех ваш безаглядна-малады:
Радзімыя, шчымлівія жаўронкі,
Дай бог сустрэць мне вас праз два гады!

Шчаслівае дарогі вам і пошты,
Хай вас цяпло радзімы саграе.
...Ад першай кулі гінучь. Ад апошняй.
Не па-мі-рай-це!.. хлопчыкі мае.

Іранічны - артыстычны

Калі на сэрцы забаліць —
Стрымай, каб спявацца.

Час надышоў, як гаварыць,
Пра што — пытацца.

Не упадзі, не аслабей
Праз снег — уцэла.
А слова, нібы верабей!
Кажы — з прыцэлам.

Таму, хто ліпкі лье ялей,
Хоць крыкнуць закарцела,—
Не запярэч, не асмялей,
А ўтор — з прыцэлам.

Даўно слязіне з-пад павек
Не верыць сцэна.
Рэкламны свет і чалавек,
Пішы — з прыцэлам...

Паміж чужых і сваякоў,
З любой трыбуны —
Ты будзеш доўга жыў-здараў,
Мой аўтар юны!

Элегія гарадскога дома

Ці замнога адчаю і болю,
Ці зглынуў нас уедлівы быт...
Шыфанаўрамі, кнігамі, моллю
Гэты дом да астатку набіт.

Тут па лесвіцы крочаць, бы ўпотаі
Хто — з балонкай, хто — з чорным катом.

Тэлевізіяй, спешкай, самотай
Да астатку зеселены дом.

Праўда, скінецца дружна і разам
На пакойнага

люд па рублю.
І засведчыць сцяна безадказна
Нажавою зарукай «люблю».

ПРОЗА

ПРА ЯЕ хадзілі ў горадзе розныя, самыя супярэчлівыя размовы. Асабліва — як паводзіла сябе ў часе вайны — у нямецка-фашысцкую акупацыю.

— О, якая мужная, смелая і знаходлівая гэта была падпольшчыца! — выказвалі захапленне адны. — Не шкадавала нічога дзеля перамогі, кожны дзень, кожную хвіліну рызыкавала жыццём. Каб не такія, як яна, няхутка б мы прагналі са сваёй зямлі немцаў...

— Цыфу, брыдота, — пляваліся другія. — Як такую зямля носіць? І выкруцілася ж, не пасадзілі. Хай бы згінула, як іншыя, у турме...

І калі хто-небудзь спрабаваў абараніць жанчыну, не даць налюдна ганьбіць, на яго накідваліся, быццам звяры, з усіх бакоў:

— Не ведаеш, дык маўчы. Бо я... Сама, сама, на свае вочы бачыла. З немцамі, афіцар'ём, гадаўка, гуляла. І калі аднаго з іх, самага каханага, партызаны забілі, дык яна... Цыфу, аж успамінаць не хочацца. На дамавіну ўпала, рукамі, быццам жывога, абхапіла і галасіла, крычала, бы вар'ятка, на ўсе могілкі... Ледзь адвалаклі... А ты...

І, пагардліва акінуўшы вачамі абаронцу, адварочваліся, адыходзілі, аж кулак сціскалі ад гневу і злосці...

Выпала так, што мне давялося пазнаёміцца з гэтай жанчынай. А потым і даволі блізка сысціся, стаць адным з тых нешматлікіх людзей, хто бываў у яе дома, сядзеў за філіжанкаю кавы, слухаў — і неаднойчы — яе ўспаміны пра мінулае, у тым ліку і пра жыццё, барацьбу падпольшчыкаў у акупацыю. Але раскажу пра ўсё падрабязна. Мы, вучні дзевятага класа, на чале з нашым настаўнікам, выкладчыкам гісторыі, надумалі стварыць краязнаўчы музей. Вядома, адно з галоўных месцаў у музеі павінны былі заняць матэрыялы, так ці інакш звязаныя з Айчынай вайной. Камандзір партызанскага атрада, што дзейнічаў у нашай мясцовасці, жыў на Украіне, пад Кіевам. І калі мы звярнуліся да яго з лістом, ён параіў звязацца з Маргарытай Мікалаеўнай Хлопчык. «Яна ведае на багата больш усяго і лепш за мяне, — пісаў былы камандзір партызанскага атрада. — Папершае, яна мясцовая, па-другое, амаль усю акупацыю была ў горадзе, ні на дзень не пакідала яго...»

Калі мы, вучні, пачалі вывятляць, хто такая Маргарыта Мікалаеўна Хлопчык, дык выявілася: гэта і ёсць тая жанчына, пра якую хадзілі ў нашым горадзе розныя, самыя супярэчлівыя размовы. Яшчэ раз напісалі былому камандзіру партызанскага атрада. Але ён рассяў усякія нашы сумненні, запэўніў, што жанчыне гэтай — Маргарыце Мікалаеўне — можна верыць, як сабе. «У самыя

цяжкія хвіліны яна выручала нас, рабіла ўсё, што было ў сілах, дзеля Перамогі. Гэта адна з самых непахісных гераінь вайны, чалавек рэдкай сумленнасці і мужнасці. А тое, што пра яе ходзяць розныя плёткі — не надавайце ім значэння. Больш таго, пастарайцеся іх развеяць, каб перамагла праўда. Калі не верыце мне, звярніцеся да дакументаў. І тых, што мы здалі ў архіў адразу ж пасля вызвалення, і іншых, якія, вядома ж, захаваліся. Але, паўтараю: Маргарыта Мікалаеўна — крыштальна чысты,

жорсткі, адчайны. Семдзсят шэсць карнікаў загінула ў тым баі. Былі, вядома, ахвяры і сярод партызан, вяскоўцаў... Але якія — мала хто ведае, бо як толькі партызаны адступілі, немцы акружылі вёску і ўсіх да аднаго жыхароў знішчылі. Каго застрэлілі, каго спалілі... І раней я не навідзела прышэльцаў. Можаце ўявіць, як зненавідзела я іх пасля ўсяго таго, што здарылася, што зрабілі яны з маімі бацькам, маці, сёстрамі, братам, іншымі людзьмі, самой нашай вёскай...

магла, рабіла, а дзеля іх. Каб шчаслівыя былі яны, гора не ведалі. І каб зямлю нашу, бацькаўшчыну вораг-акупант не таптаў. І мяне... Не зразумелі. Многія-многія не зразумелі, — з крыўдай у голасе гаварыла, прызнавалася Маргарыта Мікалаеўна. — Ды каб жа толькі не зразумелі! А то ж... Быццам нават помсціць пачалі. Брыдкія, злосныя плёткі пра мяне некаторыя распускаяць. Відаць, у сім-тым я і сама вінавата, трэба было быць больш абачлівай, больш думаць пра сябе... А я... Ні пра што іншае тады

Барыс САЧАНКА

АПАВЯДАННЕ

сумленны чалавек, сапраўдная гераіня вайны. Такімі людзьмі трэба ганарыцца, браць з іх прыклад...»

Не верыць камандзіру партызанскага атрада... Ды яшчэ, калі ён спасылаецца на дакументы, якія здаў у архіў адразу ж пасля вызвалення... І я, спыраша з вучнямі-аднакласнікамі, а потым усё часцей і часцей і адзі, пачаў заходзіць да Маргарыты Мікалаеўны. Жыла яна непадалёку ад нашай школы, у старым цагляным доме, які неяк ацалеў у вайну, займала невялікі, з густам абстаўлены пакойчык у агульнай, з доўгім, амаль бяскоңцам, калідорам, кватэры. Жыла адна — ні дзяцей, ні мужа ў Маргарыты Мікалаеўны не было. Не было, як сама яна прызналася, у яе нікога і з родзічаў: усе — бацька, маці, дзве сястры і брат — загінулі, калі нямецкія карнікі палілі вёску, дзе яны жылі і дзе нарадзілася сама Маргарыта Мікалаеўна.

— І здарылася гэта на другі год акупацыі, увосень, — раскавала Маргарыта Мікалаеўна. — Карнікі некуды ехалі і спыніліся пераначаваць. На іх і напалі партызаны... Бой быў

Маргарыта Мікалаеўна Хлопчык

Тая даверлівасць, амаль інтым, якія ўсталяваліся ў нашых адносінах, калі мы, вучні дзевятага класа, упершыню пераступілі парог гэтай кватэры, захоўваліся і далей, калі я прыходзіў да Маргарыты Мікалаеўны — і будучы студэнтам, і потым, закончыўшы вучобу. Адзінота, ды і хвароба, якая амаль не дазваляла Маргарыце Мікалаеўне паказвацца на людзі, па ўсёй верагоднасці, давалі пра сябе знаць, і жанчына рада была кожнаму чалавеку, хто наведваўся да яе. І асабліва — маладым, хто многага не ведаў, і яна, былая падпольшчыца, магла расказаць, зацікавіць тым, чым жыла сама. А жыла яна, як неўзабаве я пераканаўся, вайною. Надта ж жорстка абышлася яна, праклятая, з Маргарытай Мікалаеўнай, праехалася бязлітаснымі сталёвымі коламі, пакарала, як рэдка каго. Мала, што бацьку, маці, дзвюх меншых сясцёр і брата забрала, скалечыла яе самую, дык яшчэ... Эх, была, была крыўда ў Маргарыты Мікалаеўны на многае і многіх, а найперш — на сваіх жа людзей, тых, хто жыў разам, побач з ёю у адным горадзе.

— Не дзеля каго ж я ўсё, што

не думала... Ворагу больш бы нашкодзіць, прагнаць хутчэй з нашай зямлі, адпомсціць за слёзы і кроў... Ды і думаць асабліва не было калі, трэба было дзейнічаць. Кожная нерашучасць, марудлівасць, заміна маглі прывесці да правалу, смерці соцен людзей... Ды дзе содзень-тысяч! І адна, адна я сярод ворагаў была. Ні параіцца з кім, ні расказаць, што на душы. І лёс не толькі мой, а многіх вырашаўся, як бач, у адну хвіліну. Слова не тое ці дзеянне — крок адзіні! — і ўсё... Ух, і цяпер як успомню — дрыжыкі бяруць!..

Маргарыта Мікалаеўна і сапраўды сціналася, калацілася ўся — і непрытворна — так ахапляў, спавіваў яе жах, страх.

— Дзіўна, але тады ні жаху, ні страху не было. Быў нейкі халодны, дакладны разлік. І ніякай нерашучасці, разгубленасці. Быццам прадумана ўсё да канца было. Прычым — на розныя выпадкі жыцця. Так, і толькі так. Дрыжыкі пачыналіся пасля, калі самае страшнае і жахлівае аставалася ззаду. Іншы раз аж ванітавала. Ці то ад перажыванняў, напружання, ці то так ад чаго. Апааноўваў, ні на чым не

Грукне ў шыбіну мячык дзіцячы,
Вецер схопіць гардзіны кілім.
У гэтым доме смяюцца і плачуць,
Але рэдка спяваюць у ім.

Вішня

Ясельда. І кладачка, як прасла,
Зоўнае зязюліна «ку-ку».
Молада. Зажурана. І ясна.
Ціха бы ў таежным тупіку.

Дзесьці спее сонная залава
І чакае лодачка вясла.
Берагам пакатым ходзіць Ева —
Заатэхнік нашага сясла.

Вішня ў квецце, цененькае дрэва
Да смугі — адкрытае вясне...
Жэўжыкі гукаюць «Калалева!»
Каралева? А чаму ж і не?

Гэй, дружочкі, хто аклікне Еву,
Хто пашле сардэчны ёй прывет?
Ані веярочка, ні — павеву...
Ападае

сам
вішнёвы цвет.

Чытаючы балгарскую паэзію ў перакладах

Ніла Гілевіча

О лёс, што пачуўся ў званых Белаежы,
Ты маеш працяг і зямлі блаславенне.
Застыць перад цудам паданняў і вежаў,
Пісаньняў і храмаў — хіба не здзіўленне?

Нас многа: нас тысячы, нас — мільярды.
І вечна — у сэрцах! — любоў і турбота.

Чалом пакланіцца лазе вінаграднай
І ружы агнявай — хіба не пшчота?

Хай трызніць раскол і рыхтуецца мяса
Агрэсера.

Але пад гордасцю сцяга
Укленчыць забытым магілам і песням,
Традыцыям краю — хіба не павага?

Нічога не мае цаны, што ва ўгоду
Жыве,

абярнуўшы ў чырвонец дыханне.
Пранікнуцца сэрцам к другому народу
І нацыі сціпляй — хіба не прызнанне?

Найноўшыя песні над краем крыляюць,
Але развінуўшы пісьмёны стагоддзяў,
Гляджу, як ласкава, бы й раньш,
адчыняюць
Вароты братэрства Кірылі і Мяфодзія.

Паўторыцца праз век вякоў
І не абойдзе пакаленні
Адвага. Помста. І любоў.
Нянавісьць. Жорсткасць. І сумленне.

Не вер, калі крыкун шуміць,
Не вер, што ўкруг — святыя людзі:
Хітрук чакальна прамаўчыць,
Дваурушнік схопіцца лаўчыць,
А дурань будзе біць у грудзі.

Добры дзень!

І для двух
свет бывае зацесны,
Хочь у ім — ні гримот, ні дажджы.

Добры дзень, узаемна-балесны!
Вось і стрэліся мы праз мяжу.

На гадкі накаціліся годы,
Наматаліся шпулі дарог.
Крылы скрухі, і ховы свабоды
Недарэмна мне лёс прыбарог.

Гэта ціш, нібы рана скразная,
Толькі ў сэрца майго на віду.
На пагібель, на шчасце — не знаю,
Але ўслед за табою іду.

Воблака

То лёгкай мрояй адгукнешся,
А то прадвесніцай гримот.
З якою лёгкасцю нясецца,
Які свабодны твой палёт!

Сінютка-светлае, мяккое,
Няўлоўнае, як боскі дух.
Але гляджу, як набракае
Чырвона-чорным белы пух.

На валуны, на пералескі,
На луг зялёны шапакі
Вось-вось ударыць гром нябесны,
Разняўшы хмару на шмакі!

Але — ляціш і не баіцца
Свінцовай буры і жуды.
Так ты, душа: то праясніцца,
То зноў аглохнеш ад бяды.

Абнімае светлая вада

Цішыня. І золата саломы.
Навальнічных воблакаў града.

У хвіліны радасці і ўтомы
Абнімае светлая вада.

Самае найлепшае збылося.
Дык чаму ж пражытых дзён шкада?
Хочь не сум зялёны, хочь не восень! —
Абнімае светлая вада.

Горная, я скруху ў сэрцы змоўчу,
Будзе лёс дарозе гоўнай рад.
Але скуль, з якое прорвы воўчай
Б'е фантанам чорны вадаспад?

Дзень такі, як золата саломы.
Думак а ці птушак чарада?
У хвіліны горасці і ўтомы
Перад гнеўным вадаспадам грому —
Абнімае светлая вада.

Не прад'явіць віны пасля,—
Пасля крушэння і гаркоты.
Дзе музыка твая, зямля,
У якіх барах начуюць ноты?

Ці неўрадлівы выпаў год,
Каб нам у стрэсах захлапацца...
Паэзія — агонь і лёд:
Сто раз згараць і гартавацца.

Мая трывожная любоў,
Перад табой я вінавата.
А ты і зноў жывеш наоў —
Галубіш боль. Шукеш свята

І рупіцца, нібы народ
У разгалосым перазове.
...Пісаць, нібы ісці пад лёд,
Каб пэтым зноў узняцца ў слоўе!

даваў засяродзіцца одум: «Што я
зрабіла? І ці так, тое?»
— Вы ў нямецкай камендатуры
машыністкай працавалі? — неак спы-
таў я пра тое, што ведаў, але не ад
самой Маргарыты Мікалаеўны, а ад
людзей.

— Ага. Машыністкай-перакладчы-
цай. Я ж даволі нядрэнна ведаю ня-
мецкую мову. Адкуль? Ды, можна
сказаць, са школы. Вучыла мяне ня-
мецкай мове настаўніца, сама немка,
з Паволжа. Там некалі шмат нем-
цаў жыло. Нават аўтаномная нямец-
кая рэспубліка была. Дарэчы, яна,
тая настаўніца, мяне і працаваць у
камендатуру парэкамендала. Праз
мяне праходзілі самыя розныя са-
крэтныя дакументы. Я іх перадрукоў-
вала, некаторыя перакладала...

— І самае каштоўнае, патрэбнае
— перадавалі ў лес, партызанам? —
пытаў я.

— Так.
— Раскажыце, як гэта вы рабілі?
— Звычайна. Сёе-тое запамінала,
сёе-тое непрыкметна перапісвала, аса-
бліва лічбы. Капірку пакідала, а ўжо
дома з капірку копію здымала...

— Вас што, хіба не правяралі?
— Ого, ды яшчэ як правяралі! Пе-
рацівалі кожную староначку паперы,
кожны лісток капірку. І калі нешта
важнае друкавала — не адыходзілі,
каб лішняга экзэмпляра не зрабіла,
не вынесла з камендатуры. Ды і так
сачылі. Нават калі па патрэбе ў ту-
лет хадзіла... Даводзілася рызыка-
ваць, хітраваць, шукаць розныя спо-
сабы. То памылку быццам незнарок
зробіш і яшчэ раз перадрукуеш, каб
лепш запомніць, то экзэмпляр капірку
непрыкметна куды-небудзь засу-
неш, схаваш. Словам, як магла, так
і выкручвалася, лавіла кожны мо-
мант, каб нічога вельмі важнага
міма маіх вачэй і вушэй не прайшло,
каб запомніць, захапіць з сабою тое,
што можа зацікавіць, спатрэбіцца
тым, хто ў лесе...

— І гэтак — два гады!
— Нават больш. Калі дакладна —
васемсот адзінаццаць дзён! Сорак
шэсць сутак я выкідаю, бо не праца-
вала ў камендатуры, а сядзела ў
турме.

— За што?
— Ды за афіцэра таго, эсэсаўца
Эрха, якога я забіла і якога мне і
цяпер некаторыя ў каханкі прыпісва-
юць. Эх, ведалі б яны, як ненавідзе-
ла я гэтага самага Эрха, як сапсаваў
ён мне жыццё! І тады там, у каменда-
туры, і потым... Гэта ж праз яго мя-
не ў турму ўкінулі, скалечылі, ледзь
на той свет не адправілі...

Маргарыта Мікалаеўна задумалася,
галаву апусціла, відаць, успамінаючы
тое, даўнае...

— А падрабязней раскажыце не мо-
жаце? — прасіў я.

— Што раскажыце? Я гаварыла:
тады, у тых умовах, думаць асабліва
не было калі, трэба было дзейнічаць.

Дзейнічаць хутка, імгненна. І я дзей-
нічала. Зноў жа — не дзеля сябе
шчыравала, а дзеля справы. І афіцэр
гэты, Эрх... Нечакана ўзнік на майёй
дарозе. Ён працаваў у сакрэтным ад-
дзеле, часта прыносіў перадрукаваць
ці перакласці той ці іншы дакумент. І
стаяў за спіною, дыхаў у шыю, як та-
ды мне здавалася, назіраў, сачыў, каб
я не зрабіла для сябе лішні экзэмп-
ляр, не пакінула копію... Я, вядома ж,
хвалявалася, чырванела, гублялася —
дакументы, што прыносіў Эрх, былі
заўсёды важныя, якраз тыя, якія трэ-
ба было перадаць тым, хто ў лесе. Ён
жа, Эрх, як цяпер я разумею, думаў
пра іншае. І, відаць, з майго хваля-
вання рабіў свае вывады. Не выклю-
чана, вельмі магчыма, што я яму па-
дабалася — была я тады маладая, і
хоць трымалася смела, незалежна,
але ў душы была сарамяжлівая, па-
лахлівая. Кожны мой пагляд, кожны
рух ён разумеў па-свойму: значыцца,
не раўнадушная да яго, калі так рэа-
гую на словы, жарты, усмешкі. А я...
Думала пра іншае — як бы той ці ін-
шы дакумент займець, запомніць ці
копію з яго сабе пакінуць. Ды так усё
зрабіць, каб Эрх не заўважыў, не
выкрыў. І калі аднойчы ён сустраў
мяне на вуліцы — я вярталася з пра-
цы — і пайшоў побач, быццам пра-
водзіць, мне здолася: ён нешта пада-
зронае ўлавіў у маіх паводзінах і хо-
ча правярыць. Трымалася я з ім ка-
рэктна, не давала ніякіх падстаў ні
для флірту, ні для чаго іншага. І ён,
Эрх, трымаўся са мною таксама гэ-
так жа карэктна, не даючы ніякіх на-
мёкаў ці падстаў меркаваць, чаго ён
мяне праводзіць, ідзе побач. Ноч, вядо-
ма, тую я не спала, думала, што
значыць гэтыя «праводзіны». Нават на
сувязь са сваімі не выйшла, не пера-
дала таго, што за дзень сабрала. Гэта
занепакоіла тых, з кім я мела сувязь.
Калі ўранні ішла на працу, адна з
жанчын, незнаёмая мне, але яўна з
падпольшчыц, нават спыніла, спытала,
чаму не наведала Насці. Насця — гэ-
та было імя жанчыны, у якой я што-
дзень купляла малако і якой перада-
вала разам з грашыма тое, што трэба
было перадаць тым, хто быў у лесе.
«Сёння пабуду», — паабяцала я. Але
і ў той дзень, ды і назаўтра, напасля
заўтра я не змагла пабыць у Насці,
бо зноў і зноў, калі ўвечары выходзі-
ла з камендатуры і кіравалася дадо-
му, мяне чакаў Эрх і праводзіў да
самага дома, дзе жыла. І я баялася,
думала — за мною сочаць. І Эрх гэ-
ты праводзіць мяне знарок, каб куды-
небудзь не ўцякла. І калі ён адыхо-
дзіць, пакідае мяне, то за мною нехта
іншы сочыць. Выдаваць сябе, ды і
тых, з кім мела сувязь... Не, трэба
было чакаць, цярдліва чакаць, што
будзе далей... Партызаны прывыклі
мець ад мяне звесткі, без іх яны былі
ў няведанні, дзе што робіцца. І яны
пайшлі зноў самі на сувязь са мною

— Насця прынесла малако мне дадо-
му. Я перадала ўсё, што ў мяне было.
Сказала і пра Эрха, пра сваю занепа-
коенасць — не проста так, ад няма
чаго рабіць, ён, фашыст, кожны ве-
чар чакае мяне, праводзіць дахаты. З
лесу паведамлілі: удакладняць, чаму
Эрх праводзіць мяне, і, калі што,
папярэдзяць, дадуць знаць. Мне ж па-
ступіў загад — рабіць выгляд, што ён,
Эрх, падабаецца, нераўнадушная я
да яго. І старацца «вывуджваць» з
яго ўсё, што можна...

Маргарыта Мікалаеўна зноў памаў-
чала, нібы засяродзілася на нечым
сваім. А можа, прыйшла ёй у галаву
нейкая нечаканая, новая думка, якая
раней ніколі не прыходзіла. І спыні-
ла яе разважанні, яе расказ.

— Тое, што цяпер некаторыя назы-
ваюць «каханнем», цягнулася тры ме-
сяцы, — як бы ўздыхнула раптам
Маргарыта Мікалаеўна, — Эрх што-
вечар праводзіў мяне дахаты, і гэта
бачылі людзі. Больш таго, ён пачаў
заходзіць і да мяне на кватэру. Я доў-
га гэтаму супраціўлялася, зноў жа,
паведамляла ў лес. І зноў з лесу пры-
ходзіў загад: рабіць усё магчымае, каб
мяне ні ў чым не западозрылі, каб я
працавала ў камендатуры. І я рабіла...
Ведалі б тыя, хто распускае плёткі,
як ненавідзе я акупантаў. Эрх не
быў выключэннем. Але я і сама ўсве-
дамляла, — неабходны тым, хто ў ле-
се, звесткі, што прыносіла з каменда-
туры. Ды, з часам, сёе-тое навучылася
«вывуджваць» і з Эрха... І дзеля
гэтага, толькі дзеля гэтага цярдэла
«зальяцанні» эсэсаўца-гітлераўца. Але
ўсяму, як вядома, бывае канец. І калі
Эрх пачаў дамагацца таго, што я не
магла даць ні пры якіх умовах, я па-
прашлася ў тых, хто быў у лесе, —
усё, больш не магу працаваць у ка-
мендатуры, больш не магу цярдэць
«зальяцанні» Эрха. З лесу наступіў
зноў той жа загад — рабі што заўгодна,
але камендатуры не пакідай... І я...
Надумала забіць Эрха. І калі ён па-
чаў усё больш настойліва дамагацца
мяне, я сказала сабе: лепш смерць,
чым гэта...

У мяне быў пісталет, я насліла яго
з сабою. І аднойчы ўвечары, зразу-
меўшы, што Эрх гэты раз не пакіне
мяне так, як пакідаў раней, а будзе
яшчэ больш рашуча, настойліва дама-
гацца свайго, я забіла яго. Як — і сама
дасюль не ўсвядомлю. Помню, адстала,
быццам панчою паправіць, выхапіла
пісталет, і стрэліла і раз, і два, і тры
яму ў спіну. І адчайна закрычыла:
«Партызаны! Партызаны!» — кінула-
ся назад, у камендатуру. Выгляд у тую
хвіліну ў мяне быў, вядома, страш-
ны. Я ж, як-нікак, забіла эсэсаўца. Ды
дзе... у самім іхнім лагаве — гора-
дзе... Пісталет, з якім не расставала-

ся і з якога забіла Эрха, я ўсё ж
здагадалася адкінуць ад сябе, шпур-
нуць у чыйсьці агарод...

Ніхто з немцаў не спрабаваў мяне
супакоіць. Наадварот, тут жа арышта-
валі, агледзелі сумачку, абмацалі мя-
не ўсю і пагналі ў турму. Але і там я
іграла сваю ролю — забілі майго ка-
ханага і я крычала, прасіла даць хоць
з ім развітацца. І гэтак усюды, куды
мяне ні вадзілі, што ў мяне ні пыталі.
Не ведаю, што падзейнічала на нем-
цаў — мая апантанасць ці... Можа,
правярыць хацелі, хто я. Ва ўсякім
выпадку, калі прывялі пад аховай на
могілкі, я, бачыць, як насцярожана на
мяне ўсе ўставіліся вачыма, чакаючы,
што буду рабіць, вырашыла сыграць
сваю ролю да канца — падышла да
дамавіны і ўпала на калені, загаласі-
ла, закрычала... Відаць, і слёзы, і
крык мой здзіўлялі многіх непрытвор-
нымі. А можа, так яно і было — я ж
столькі ўсяго перажыла на допытках і
ў турме! Чым толькі мне не пагража-
лі, як не катавалі — патрабавалі, каб
прызналася, хто я... Дый заданне ў
мяне ж было — не пакідаць каменда-
туры, працаваць там... І я, наўняна,
яшчэ спадзівалася веру немцаў вяр-
нуць. Можа, выпусцяць яны мяне,
зноў дазваляць працаваць у каменда-
туры...

Не, нічога я так і не дамаглася, а
ў вачах сваіх людзей з таго часу я
гадаўка, «шкура», «нямецкая пад-
кладка»... З могілак мяне пагналі
зноў у турму. І пачалі яшчэ часцей
вадзіць на допыткі, яшчэ адчайней
біць, патрабаваць прызнання... Урэш-
це, мяне вырашылі расстраляць...

— І далей, што было далей? —
вырвалася ў мяне міжвольна, як бы
падагнаў я Маргарыту Мікалаеўну.

— Далей... Помню, як везлі разам
з іншымі асуджанымі на смерць, у ку-
заве, абцягнутай зверху брызентам
машыне, помню, як ставілі ля выкапа-
най загадзя ямы, у нейкім густым
змрочным хвойніку, помню, як пачуў-
ся першы залп... Астатняе... Цемра...

— Вас адкапаў хто ці самі выбра-
ліся з ямы?

— Выбралася сама. Але калі і як
— не помню. І паўзла... Мяне пада-
бралі... Аж тры кулі прарылі маё це-
ла. Але я, бачыць, асталася жывць...
Вызваленне прыйшло, дык у горад
вярнулася, канчаткова разгрому фа-
шыстаў пачала, як і ўсе тады, чакаць.
Кяханы ў мяне быў, жаніцца са мной
збіраўся. Яшчэ перад вайною. То і яго
чакала. А ён нават не захацеў і суст-
рацца са мной...

— Чаму?

— Ды, мусіць, усё таму ж — рас-
казалі, пачуў ён, як я «з немцамі,
афіцар'ём, гуляла», як на могілках на
калені падала, галасіла перад вылюд-
(Заканчэнне на стар. 10).

ЧАЛАВЕК і памяць... Яны нараджаюцца разам, адначасова, і ці не самае галоўнае — убачыць. Убачыць, як час ідзе і ты ўрастаеш у яго. Урастаеш — і ўздываешся. Не ўгару, не над іншымі, а з сябе, з сябе ўчарашняга вырастаеш — са зробленага, з перадуманага, з перажытага. З балюча перажытага. Табой і іншымі... Народам! Глыбіня гэтага адчування, мажліва, і вызначае глыбіню спасціжэння жыцця, спасціжэння свайго часу. «Свайго» — не агаворка, бо час не можа быць «не сваім». Ён — такі, на які прыпала тваё жыццё. Вельмі канкрэтны. Вельмі асязальны. Да самай дробнай дэталі асязальны, пазнавальны. Ты — ва ўладзе часу. Нават калі ты мастак. Яшчэ ў большай ступені, калі ты — мастак...

Сцісла, «эскізна» перадаю тэму размовы, якая заняла не адну гадзіну то ў невялікай майстэрні, то ў выставачнай зале Палаца мастацтваў, то ў аўдыторыі Беларускага дзяржаўнага тэатральна-мастацкага інстытута, прафесарам і праэктарам якога ён з'яўляецца, — размовы з вядомым графікам, заслужаным дзеячам мастацтваў БССР Васілём Шаранговічам. Адно з тэм, бо гаварылася і пра шмат іншае (знаёмы ж мы і сочымы за творчасцю адно аднаго ўно шмат гадоў) — звязанае і не звязанае напрамую з мастацтвам. Гаварылася гораха, страсна, зацікаўлена, з разуменнем неабходнасці хутэйшага і больш плёнага развіцця нацыянальнай культуры. Гаварылася і пра спадзяванні, і пра сумненні, і пра горкія, часам, расчараваныя. Незадаволенасці было больш, чым захвалення, спрэчнага выяўлення больш, чым рэальна даказанага. Які дарэчы, і ў кожнай зацікаўленай гаворцы. І ўсё сказанае, усё спрэчнае і бяспрэчнае пацверджала старую ісціну: мастак не мае права быць па-за сваім часам — тады яго папросту няма, ёсць чалавек, які штосці робіць і выдае зробленае за мастацкі твор.

Свой час, наш час. Дваццатае стагоддзе са столькімі самымі рознахарактарнымі — то жорсткімі, то жыццесцвярджальнымі — эпітэтамі... Сё-

летні год — Міжнародны год міру... Сувязь — праз чалавека. Праз кожнага чалавека. Васіль Шаранговіч гэта ведае. Здаецца, уведаў яшчэ змалку: не дарэмна ж тая, ледзь не падсвядомая памяць так уладна ўрываецца ўвесь час у яго творы — малюнк-ідэі, малюнк-думкі, шмат разоў прапушчаныя ва ўяўленні праз

лоўнае ў разуменні задумы Васіля Шаранговіча (тут можна гаварыць шырэй — пра канцэпцыю ўсёй творчасці графіка, але абмяжуемся пакуль што канкрэтнай работай). Задумы, якую нельга было ўвасобіць у адным аркушы, якой цесна нават у рамках графічнага цыкла, настолькі яна аб'ёмная, ёмістая, настолькі вызначаль-

НА АТРЫМАННЕ ДЗЯРЖАўНАЙ ПРЭМІІ БССР

агульнымі намаганнямі перамогуць у барацьбе за мір... пісаў Мазерэль. І нельга сказаць, што гэта малая, не вартая вялікага мастака мэта. І ўсё ж...

Мажліва, гэта глыбока асабістае, але ўсё ж, на маю думку, мастацкі твор — не проста дакумент, не проста сведчанне часу, падзеі, гістарычнага мо-

ўдала знойдзенымі вобразамі, колькі б ні пляскалі ў ладкі, вітаючы відочнае прафесійнае ўмельства ці ўяўную вернасць традыцыям, пра адметнасць мастака, пра мастакоўскі талент і яго сапраўднасць, значнасць сьведчыць найперш вышыня яго адказнасці, глыбіня яго маральнага пошуку.

Графічны цыкл Васіля Шаранговіча «Памяці вогненнага вёсак» — з'ява ў мастацтве рэспублікі неардынарная, з'ява вельмі прыкметная. І не толькі тэмай, — зусім не тэмай — традыцыйнай для беларускага мастацтва. Магутным сюжэтным стрыжнем цыкла з'яўляюцца як уласныя перажыванні, перакананні мастака, так і яго роздум, яго актыўна жыццесцвярджальная жыццёвая пазіцыя. Народ выстаў (і ў гэтую павалу выстаў), — вось змест работы, вось той лейтматыў, на якім будуюцца творы. Цыкл з дзевяці графічных аркушаў успрымаецца цэласным апавяданнем, у якім асобныя фрагменты знітаваны адзін з адным у строгай паслядоўнасці, хоць кожны ўспрымаецца не толькі ў сувязі з іншымі, але і як завершанае мастацкае цэлае. Гэта вызначыла і будову твора, і яго мову — тыя выяўленчыя сродкі, якімі карыстаецца графік. Малюнк-думкі, малюнк-ідэі стыльва вырашаны ў адным ключы: няяркія збліжаныя таны, якія раптам дзе-нідзе «выбухаюць» магутнымі акордамі колеру, то прыцішанага, то гучнага, не столькі пазначаюць тэхніку (каляровая аўталітаграфія), колькі дыферэнцыруюць сэнсавое значэнне, сэнсавое гучанне аркушаў, кожны раз сваё, асаблівае.

«Партызанскі каваль», «На папалішчы», «Хатынскае поле», «Памяць», «Абласнае дзяцінства», «Блакадны агонь», «Мішэн», «Мяцярыйская трывога», «Вяртанне» — абсалютна завершаны цыкл, хоць, здавалася б, яго можна было доўжыць, пашыраць, насычаць усё новымі фарбамі. Завершанасць

У АБАРОНУ ЧАЛАВЕЧНАСЦІ

пачуццё і ім, пачуццём, высветлена, выгранена, кладуцца ў аснову кожнай яго работы, кожнага графічнага аркуша. Кожнага! — хоць сёння гаворка ідзе пра дзевяць з іх, тыя дзевяць аркушаў, якія склалі графічны цыкл «Памяці вогненнага вёсак».

Памяці вогненнага вёсак... Так мог бы называцца рэжывіём. Ды гэта і ёсць рэжывіём людскай мужнасці, людскай стойкасці ў гады Вялікай Айчыннай вайны, саблены мастаком строгімі, нават скупымі, сродкамі графікі. Магутны, вогненны згустак рэальнай гісторыі — сам час той паўстае ва ўсёй сваёй сіле, і, быццам засланяючы, больш таго — адпрэчваючы імкліваю хаду страшных, жажлівых у сваёй бязлітаснасці падзей, змушае задумацца, змушае ўсвядоміць, за што пакутавалі і гінулі людзі, за што яны аддавалі жыццё. Гэтае «за што» — вельмі важнае, калі не гаварыць

на ў заўсёдным яго пошуку вялікіх сацыяльных абагульненняў.

Так, за ўсе тысячагоддзі сваёй гісторыі чалавецтва не ведала гэтых маштабаў разбурэння, гэтых шматлікіх ахвяр і невымерных пакут, як у гады другой сусветнай вайны: безвыходна трагічныя вобразы яе не сатруцца ў памяці многіх і многіх пакаленняў. І не маглі абмінуць, не абмінулі яе ў сваёй творчасці мастакі. Можна назваць дзiesiąткі імёнаў тых (і спрод іх сусветна вядомыя — Мазерэль, Кольвіц), хто выявіў яе драматызм і няўмольную жорсткасць у неверагодных, здаецца, па сіле экспрэсіі гравюрах. Усю лавіну чалавечага гора ікнуліся яны ўмясціць у іх, часта не паказваючы (не разумеючы?) прыроду вайны, часта не спрабуючы (не бачачы ў тым сваёй задачы?) праз увесць жах, праз увесць трагізм падзей перадаць спрадвечную наштоўнасць чалавечага жыцця, веліч чалавека нават у беспачалавечных умовах вайны. «Маёй мэтай было праўдзіва паказаць жах гэтых падзей. Я хацеў паказаць іх іншым людзям з надзеяй, што яны зробіць высновы і калі-небудзь

манту, якой бы важнай ні ўяўлялася гэта мэта. Прынцыпы высокага гуманізму і грамадзянскасці вымагаюць ад мастака пошуку выйсця — пошуку вышыні, на якой чалавек убачыць сябе ва ўсёй сваёй духоўнай сіле і велічы (а што ўласцівы яму гэтыя духоўная сіла і веліч, самім ходам гісторыі даказана!). Гэта — задача непамерна большая, непамерна больш патрэбная на фоне стагоддзяў, былых і новых. Без веры ў тое, што дарогі вайны, дарогі пакут, дарогі адчаю і дарогі барацьбы зліваюцца — сальцюца! — у шырокі шлях, які прывядзе да перамогі міру і братэрства ўсіх людзей, жыццё траціць сэнс, гісторыя траціць перспектыву.

Гэту веру павінна сцвярджаць — і праз найбольш таленавітых творцаў сцвярджае — мастацтва. І колькі б мы ні захапляліся ў кожным выпадку асобнымі творчымі ўдачамі і

Маргарыта Мікалаеўна ХЛОПЧЫК

(Заканчэнне. Пачатак на стар. 8—9).

кам тым, якога я ненавідзела і якога сама застрэліла... Значыцца, падумаў, як і іншыя, што сапраўды я закахалася ў Эрыха, жыць без яго не магла...

— Трэба было вам нешта зрабіць, каб спыніць гэтыя размовы і плёткі, каб ведалі, усе ведалі, хто вы такая, як і што з немцамі, афіцэрам тым, у вас было, — сказаў, параў я.

— Хм. — ухмыльнулася Маргарыта Мікалаеўна. — Лёгка сказаць... А зрабіць... Што можна ў такіх умовах, у такім становішчы зрабіць? Дый... — махнула яна, нарэшце, рашуча рукою. — Спярша мяне гэта непакоіла, злавала. Ну а потым... Прывыкла. Галоўнае, перад самім сабою быць чыстым, ні ў чым не вінаватым. А ўсё астатняе... Гаварыце, думайце, што каму хочацца...

— Але ж гэта...

— Разуваю. Толькі ж і я... Гордая. Што каму даказваць? Сведка ж не было. Калі каханы, той, хто мяне больш за ўсіх ведаў, дзеля каго аднаго берагла сябе, чакала, як бога, і той... Плёткам паверыў...

І не ўтрымалася — усхлінула, заплакала Маргарыта Мікалаеўна.

— Можна, вам варта было паехаць з горада, жыць у іншым месцы, — зноў набраўся смеласці, пачаў раіць я.

— Паехаць? А куды? Ды і чаго? — падняла на мяне вочы — заплаканыя, з кропелькамі слёз на вейках Маргарыта Мікалаеўна. І тут жа, не чакаючы майго адказу, адказала сама: — Няхай едуць тыя, хто распускае плёткі. А мне... Няма чаго адсюль ехаць.

Я сумленна пражыла жыццё, віны ў мяне ні перад ким няма. Дый магільны бацькі, маці, сясцёр, брата тут... Чаго ж мне ад іх уцякаць, ехаць, куды б там ні было?... І тут некай дажыву свой век, спадзяюся, ён у мяне будзе нядоўгі...

— Кіньце вы, — спрабаваў я адганяць нядобрыя думкі. — Вам жыць ды жыць...

— Сябе і сваё здароўе я ведаю, — сумна паківала галавою, нявесела ўсміхнулася Маргарыта Мікалаеўна. — Дый... Э-э... Я ж... Баліць усё ў мяне... Ды і тут, — паказала яна на сэрца, — смыліць, смыліць...

...Стаю ля невысокага, зробленага з чорнага, як ноч, мармуру, помніка, што ўзвышаецца на магільні Маргарыты Мікалаеўны Хлопчык. Цяпер не адзін я, а многія ведаюць: усё, пра што гаварыла, у чым прызнавалася Маргарыта Мікалаеўна, праўда. І ў гэтым пераканалі не толькі мяне, а і іншых людзей, і былыя кіраўнікі партызанскага руху, і дакументы, што захаваліся ў архіве, — нашы, савецкія, і тыя, што былі ўзяты ў нямецкай камандатуры. Пра Маргарыту Мікалаеўну Хлопчык, яе геральднае, самаахвярнае жыццё, змаганне з ворагам пісалі нашы газеты. На жаль, гэтых публікацый пра сябе яна не дачала... І разам з сумнымі думкамі тут, ля магільні, усплываюць і тыя словы, што чуў я некалі ад самой Маргарыты Мікалаеўны: «Галоўнае, перад самім сабою быць чыстым, ні ў чым не вінаватым». У іх, гэтых словах, і супакоенне і гордасць за сябе, сваё пражытае і марна жыццё...

КІНО

НАСПЕЎ час усебакова, пільна, крытычна паглядаецца на беларускую кінадакументалістыку. Мастацтвазнавец А. Красінскі падзяляецца разважаннямі-тывогамі ў артыкуле «Ад кінапракатаў — да кінапубліцыстыкі» («Звязда», 29 красавіка г. г.). Усхваляванымі нататкамі рэдактара «Летапісу» Я. Росцікава «Не хавацца ў звыклым прытулку» быццам падтрымаў тую тэму «ЛіМ» (2 мая г. г.). Паспрабуем і мы прадоўжыць гаворку, падзяліўшыся меркаваннямі пра стужкі мінулага года.

ны ўлоўліваеш з першых эпізодаў фільма.

Аднак мэта стваральнікаў фільма, відаць, была больш маштабная, чым назіранне за людзьмі ў рабочых сітуацыях (хоць ведаю: такая задача таксама нялёгка). Эксперымент у лёгкай прамысловасці накіраваны на тое, каб выветліць слабыя месцы, знайсці найбольш эфектыўныя эканамічныя рычагі, адладзіць аптымальныя арганізацыйныя формы і вытворчыя сувязі. На жаль, якраз усё гэта закранута ў фільме «по каса-

«ВЫБУХОВАЕ РЭЧЫВА» ПРАБЛЕМНАСЦІ КІНАСТУЖКІ АБ'ЯДНАННЯ «ЛЕТАПІС»

Пачну з фільмаў «Эксперымент: праблемы і пошукі», «Формула паскарэння», «Час сецяць. Дыялогі» і «Рабочы настрой». Яны даюць магчымасць паразважаць пра некаторыя заканамернасці, тыповыя, на наш погляд, для рэспубліканскай дакументалістыкі ў цэлым. Тэматыка выбраных стужак — надзённая. І зроблены яны рэжысёрамі, чыя прафесійная рэпутацыя трывалая.

Месца дзевяці дакументальнага фільма «Эксперымент: праблемы і пошукі» (рэжысёр М. Жданоўскі, аператары А. Сіманаў, Ю. Гарулёў, В. Купрыянаў) — Мінскі камвольны камбінат. Грунтоўнасць, з якой рэжысёр і аператары назіраюць за штодзённым жыццём рабочага калектыву, вартая ўхвалення. Мы следым за імі, углядаемся ў аблічча майстра, неаўтарытарнай, хоць і строгай начальніцы. Не абмінае камера ні перадавой работніцы, ні нядбайнай. Выказваюцца на экране даюць усім — ад дырэктара да ткачыкі, ад планавіка да тэхнічнага служачага. Увогуле, мінімум «машынага фактара» і максимум чалавечага — гэтыя дабратворныя суадносі-

тельной». Называецца ці не дзесятак прычын, якія замінаюць нармальнай эканамічнай дзейнасці прадпрыемства. Ды не адчуваецца спроба (а мо яна не ўдалася?) даследаваць на экране або станоўчыя бакі эксперыменту, або яго праблемныя «вузлы». Ну, дапусцім, прычыны псіхалагічнага бар'ера. Атрымалася ж, што галоўнае засталася на перыферыі ўвагі дакументалістаў. І няма ў іх рабоче выніковай думкі. А яна ж процістаяла лунала ў паветры — ідэя проціборства старога, аджыўшага, і нараджэнне — у пакутах! — новых метадаў гаспадарання. Правільна сарыентаваўшыся на паказ людзей — удзельнікаў вытворчасці, аўтары стужкі ўсё ж засталіся на ўзроўні збіральнікаў фактаў, фіксатарамі назіранняў, няхай паасобку і адметных.

У навукова-папулярнай стужцы «Формула паскарэння» (рэжысёр Ю. Хашчавакі, сцэнарый У. Капусцяна і М. Серадэнка, аператары А. Сіманаў, Я. Пчолкін) і дакументальнай стужцы «Рабочы настрой» (рэжысёр Ю. Лысцяў, сцэнарый У. Глушакова, аператар М. Сідорчанка) таксама паказаны рабочыя калек-

Партизанскі каваль. З серыі графічных лістоў В. ШАРАНГОВІЧА «Памяці вогненнага вёсак».

Хатынскае полымя.

Мішэнь.

Вяртанне.

гэта не вонкавал, а ўнутрана (ў адпаведнасці з задумай) неабходна, калі кожны арнух не проста павялічвае сілу, трывогу напружання, не проста дадае да сказанага новы факт, новы гарачы ўсплёск трывожнай памяці, а з'яўляецца (ножны!) тым болей, тым усплёскам полымя, якое аблаліла яго, тады хлапчука: вогненнай мяжой, вогненнай рысай падзяліўшы мінулае і будучыню. Быццам іх можна падзяліць, адасобіць адно ад другога! Быццам апале нае дзяцінства, спалены вёскі і гарады, мільёны загубленыя фашыстамі жыццямі можна адпрэчыць разам з мінулым! Не, не, на тое і жыць кожны чалавек, каб лёсам сваім, жыццём сваім звязаць, спалучыць розныя часы, розныя пакаленні; на тое і мастацтва, каб замацаваць гэтыя павязі, каб надасці да нашчадкаў трывогу, і спадзяванне, і веру ў мужнасць чалавека і яго здольнасць выстаяць і перамагчы. Перамагчы — у імя Радзімы.

Нідзе, ніводным вобразам, ніводным штрыхом не пазначае, не паказвае Васіль Шаранговіч у гэтым цыкле прыход перамогі (дзень вяртання ў вызваленую ад фашыстаў вёску далёка ад Дня Перамогі), і ўсё ж увесь цыкл аўталітаграфій (нават самыя балючыя з аркушаў) — гэта гімн Перамозе, перамозе чалавека над жорсткасцю, бесчалавечнасцю фашысцкай машыны знішчэння, перамозе чалавека над страхам, які немінуча ператварыў бы яго ў раба. Мастак верай сваёй, усімі падуладнымі яму сродкамі мастацтва ўскрывае бяссілле таго, што здавалася ўсемагутным, стойкасць таго, што здавалася крохкім. Пры ўсёй трагічнасці тых падзей, тых дзён не прагучала, не

гучыць ніводная нота безвыходнасці, якую дыктавала, здавалася б, сама смерць, — гінучы, загінулі людзі, жыць заставаўся — застаўся! — іх нязломны дух, з намі, у нас засталіся іх душэўныя пакуты, іх душэўныя сумненні, іх спадзяванні. Народ выстаў — народ перамогі!

Не дарэмна самыя трагічныя старонкі апавядання змешчаны ў цэнтры, замінены дзюма аркушамі — дзюма дакладнымі вехамі часу. «Партизанскі каваль» — гэта вобраз (не партызан, хоць ёсць і вонкавае падобенства) бацькі, каваля, праз чые рукі прайшло нямала партизанскай зброі, зброі барацьбы, «Вяртанне» — вобразнае ўвасабленне маці, якая ў ліхую часіну ўратавала іх, дзяцей, і, не сганула страхам і незлічымі нягодамі, крочыць у мірны дзень, крочыць з рашучай гатоўнасцю пераўтварыць гэты

дзень, залячыць раны зямлі і раны ў душах людзей. Лёс сям'і і шырэй — лёс народа ўвасобіў мастак, і мне бачыцца, што мужных, упэўненых нот у яго раснае больш, чым трывожных, трагічных. І гэта з'яўляецца не столькі ўласцівацю своеасаблівага бачання, колькі прыкметай своеасаблівага светаўспрымання.

Калі прасачыць творчы шлях Васіля Шаранговіча ад пачатку, з першых работ, то трэба адзначыць: вобразны лад, атмосфера яго малюнкаў і граўюр мянялася, — мянялася спакваля, без спешкі, амаль непрыкметна. Светапогляд жа, стаўленне да мастацтва і ўсведамленне яго задач заставаліся надзіва ўстойлівымі. Грамадзянскімі. Па-грамадзянску мужнымі і адказнымі. Таму, мне здаецца, так выразна пазначаны ў часе гэты шлях. Таму такую

адметную, такую яркую старонку ў мастацкі летапіс рэспублікі ўпісаў, упісвае Васіль Шаранговіч.

Настойлівы пошук абавязкова прыводзіць да мастацкага адкрыцця, прычыны высокага гуманізму і грамадзянскасці, вымагаюць рашучых дзеянняў і праз глыбока асабісты перажыванні, адчуванні, сумненні абавязкова прыводзяць да агульначалавечага. Задача — аграмадная па сваёй велічыні і значнасці. І яна — да плячы Васілю Шаранговічу. Яго графічны цыкл «Памяці вогненнага вёсак» — доказ таму, адзін з доказаў. Важкі ён тым, што з'яўляецца страшным словам у абарону міру на зямлі, у абарону чалавечнасці.

Таіса БОНДАР.

тывы. У першым выпадку — наваполацкае вытворчае аб'яднанне «Палімір», дзе на пачатку 80-ых гадоў тэхналагічныя брыгады пераведзены на гаспадарчы разлік, што дазволіла пры скарачэннях штатах павялічыць выпуск неабходнай краіне хімічнай прадукцыі ды зберагчы спажыванне электраэнергіі, паліва, сыравіны. У другім — брыгада рабочых з «Гомсельмаша».

І тут і там на першым плане людзі. Кінастужка Ю. Хашчавацкага выконвае прапагандысцкую задачу, знаёміць з перадавым вопытам «Паліміра». Работа ж Ю. Лысятава мае на мэце высветліць тэхнічны і маральна-псіхалагічны прычыны вытворчасці недабраякасных кармаўборачных самаходных камбайнаў (КСК-100).

Абедзве стужкі маюць жывыя, неадзначаныя эпізоды: у прыватнасці, так успрымаеш разважаны і гамялан аб рабочым гонары, навапалачан — пра руплівасць, пра еднасць слова і справы. Прафесіяналізм, «моцная рэжысёрская рука» ў фільмах адчуваецца. І ўсё ж іхнія стваральнікі кранулі па сутнасці верхні пласт матэрыялу, а не заняліся «глыбокім ворывам». Так і хочацца назваць гэтыя работы «перадфільмамі». Бо сапраўдны фільм — па вялікім рахунку — гэта аналіз прычына-выніковых сувязей пэўнай грамадскай з'явы.

Адразніваецца ад такіх работ стужка «Час сеяць. Дыялогі» (рэжысёр А. Рудэрман, сцэнарый І. Яфрэмавай, апэратар Ю. Гарулёў). Прываблівае ўвагу першыя кадры. Мы — сведкі канфлікту паміж дырэктарам Беларускага навукова-даследчага інстытута земляробства У. Самсонавым і навукоўцам, які лічыць дастойнай прэміі калегу-жанчыну за плённую работу ў сумежнай галіне. Ці часта вы бачыце ў дакументальным кіно змену настрою героя — ад дабрадушнай усмешкі да гнеўных філіпнікаў? Або — ці чулі бялітасную самаацэнку вядомага вучонага, ягонае прызнанне ва ўласных кампрамісах часоў «лысенкаўшчыны»? Смела набліжаецца рэжысёр да набалелай праблемы, выступаючы супраць адміністравання ў навуцы, сцвярджаючы неабходнасць шукаць ісціну без прадзятасці і амбіцый, у творчай атмасферы навуковых дыску-

сій, у апоры на практычныя вынікі.

Ды, на жаль, увасабленне задумкі фільма слабей за намеры яго стваральнікаў. Быццам не хапіла ім «жывой вады»: сям-там з'яўляюцца адналітэнасць, неабавязковасць, увогуле «зашумленасць інфармацыі», як кажуць фізікі.

Думаю, варта падтрымаць накірунак працы ўсіх чатырох рэжысёраў, пра фільмы якіх тут гаварылася. Толькі чаму здольныя кінематаграфісты не даходзяць да фінішу, чаму не хапае ім творчага дыхання — пра гэта трэба сур'ёзна падумаць кіраўніцтву аб'яднання «Летапіс», дый кожнаму з кінематаграфістаў паасобку. Ці не адлюстраваліся ў недахопах названых стужак нейкія агульныя крызісныя рысы сённяшняга беларускага дакументальнага кіно?

УСПОМНІМ, што ў другой палове 60-ых гадоў у Беларускай кінадакументалістыцы адчуўся свежы струмень: абудзілася цікавасць творцаў да сучасных тэм з «вострымі вугламі», да герояў, якія вымушальні задумацца над сацыяльна-псіхалагічнымі праблемамі. Думаецца, неабыхава ўспрынялі б мы і сёння фільм «Адкрытая размова» (1966 г.), дзе рэжысёр і сцэнарыст М. Хубаў даследаваў прыхільнасці, імкненні, запатрабаванні маладых рабочых, якія жылі на адной з мінскіх вуліц. Паказваліся юнакі і дзяўчаты такімі, як ёсць: хто сталее як грамадзянін, а хто застаецца інфантальным або — свядомым спажыўцом; у каго куртатыя інтарэсы, а ў каго асэнсаваная жыццёвая мэта.

Прыкметнымі ў той час былі і праблемны рэпартаж «Гродзенскі кашалёк» рэжысёра В. Бабіча, сцэнарыстаў М. Хубава, У. Арлова, стужка «Зямное прыцягненне» В. Дашука і М. Вінагорова... Але фільмы гэтыя кранулі ў Лету, бо трапілі яны ў разрад «сумніцельных» і ўбачыла іх абмежаванае кола глядачоў. Вельмі важная галіна кінадакументалістыкі, звязаная з «выбуховым рэчывам» праблемнасці, па сутнасці, заглохла. І гады 70-кі пакінулі ў нашай памяці бадай толькі адну праблемную сацыяльна-псіхалагічную стужку «Праз дзесяць гадоў, або Надзея і трывогі 10 «а» (В. Сукманнаў, Р. Ясінікі, Л. Браслаўскі) — каштоўны кінавопыт назірання за гомельскімі школьнікамі з пачатковых класаў па

выпускны. У 80-ыя гады з цяжкасцямі (мо таму і з творчымі стратамі) спрабаваў выйсці на сучасныя праблемы рэжысёры А. Карпаў, Ю. Лысятаў і некаторыя іншыя.

Сёння калектыўны творчы вопыт сведчыць, што ад параднасці, ад траскучасці кінадакументалісты адыходзяць. Але выйсці на новыя вяткі творчай арбіты не ўдаецца. Бо, напэўна, пажынаюць яны горкі плён публіцыстычнай, прафесійнай баялівасці, камфортнага існавання ў кіно, расплачваюцца за ненабыты вопыт сацыяльнага, праблемнага мыслення.

Да таго ж, не відаць, каб праблемны фільм заняў у «Летапісе» першы або хоць бы другі рад па агульным аб'ёме прадукцыі. Значыць, «режим наибольшего благоприятствования» (прынамсі, летась) яшчэ не быў створаны для такіх работ або створаны недастаткова.

Вось яшчэ некалькі фільмаў. Кіназамалёўкі: адна — пра спартыўнае вясковае свята, другая — пра ўзорнае сельскае прафесійна-тэхнічнае вучылішча, трэцяя — пра вёску-юбілярку, што адзначыла сваё 400-годдзе. Па вялікім рахунку ўсё гэта — інфармацыйна-храніцельны матэрыял. Ці ўзяць кінарэпартажы рознай даўжыні, прымеркаваныя да 40-годдзя Вялікай Перамогі: іх шэсць, чатыры — чыста інфармацыйныя. Фільм храніцельнага тыпу — і пра XVIII Усесаюзнае кінафестываль у Мінску. Яшчэ — стужка пра студэнтаў, будучых настаўнікаў, якая ўсяго толькі «абслужыла» тэму, звязаную са школьнай рэформай. Дадамо і пяць тэхніка-прапагандысцкіх фільмаў (адзін рэкламны), знятых для спецыялістаў.

Гэта прыкладна 200 мінут экраннага часу...

Большасць работ, лічу, зроблена прафесійна, у некаторых нават ёсць сякія-такія прыкметы рэжысёрскай вынаходлівасці. Але ці не марнатраўства — траціць такі час і сродкі на інфармацыйныя мэты? (Для інфармацыі ж існуе вялікі аб'ём кіначасопісаў).

Зразумела, ад інфармацыйнай, летапіснай функцыі ніхто дакументалістаў не пазбавіць. Зразумела, фільмы павінны быць разнастайнымі па тэмах і пэўны працэнт іх заўсёды будуць складаць

тэхніка-прапагандысцкія стужкі. Але ж арыентацыя на храніцельна-інфармацыйныя стужкі, недаацэнка сацыяльна-праблемнага фільма стварылі распаўсюджаны тып рэжысёра-выканаўцы, які не падрыхтаваны да байцоўскіх тэм, інертнага ў асэнсаванні складаных грамадскіх з'яў, рэжысёра без аўтарскай індывідуальнасці. На гэтым фоне тыя рэжысёры, што ўсё ж скіроўваюцца да надзённай публіцыстычнай тэмы, канечне, адметныя і заслугоўваюць павагі. Аднак, можа, не трэба перабольшваць, як гэта зрабіў Я. Росцікаў са стужкамі, якія мы разгледзелі ў пачатку. Калі паставіць побач сацыяльна завостраныя фільмы, дапусцім, ленаградскіх кінадакументалістаў, або літоўскіх, або латышскіх, або такі «зубасты» фільм эстонцаў, як «Каб араты не ставляўся» (праблема яго пераклікаецца з праблемай фільма «Рабочы настрой» — аналіз прычын дрэннай якасці сельскагаспадарчых машын), дык нашы праблемныя фільмы па вастрыні і па мастацкім выкананні пакажуцца сціплымі.

З жалем адзначаеш, што наш дакументальны экран страціў пластычнасць прыроды, што стаў ён не проста гаварлівым, а — слоўным транжырам. Дарэчы, пад час сёлета агляду-конкурсу прадукцыі «Беларусьфільма» неаднойчы ўспаміналася іранічная сентэнцыя Казьмы Пруткава пра фантан, якому не шкодзіла б адпачыць... Іншая справа, калі слову вяртаецца яго мастацкая функцыя, калі ў фільме пануе словадумка, слова-эмоцыя. Пра такія стужкі «ЛіМ» пісаў («Васіль Быкаў. Уыходжанне» В. Дашука, «Інтэрнат ты наш...» В. Гігевіча і Д. Міхлеева, «Рэвалюцыя дае нам права...» У. Мехова і Ю. Цвяткова).

Калектыўны вопыт і добразычлівая атмосфера — без гэтага немагчыма творчае здароўе нашага «Летапісу». І яшчэ: калі чалавеку няма чаго сказаць у дакументалістыцы, са сваімі, аўтарскімі, адносінамі; калі ён па-грамадзянску інертны ў рабоце, дык, відаць, такі чалавек — выпадковы ў мастацтве і ў ягоных фільмах не будзе ні каліва праблемнасці, якія б перамены ні адбываліся наўкол.

Ала БАБКОВА.

— Не магу без песні, — прызнаўся мой субяседнік. — Памятаю, нават у Ліёнскім універсітэце, дзе мне давялося працаваць гады тры, арганізаваў з французскімі студэнтамі ансамбль рускай песні. Дарчы, ён быў даволі папулярны сярод моладзі. Пра канцэрты таго аматарскага калектыву, якім кіраваў савецкі выкладчык, шмат пісалі ў мясцовай французскай прэсе, я нават выразкі газетныя захавалі...

Так працягвалася наша гутарка з загадчыкам кафедры замежных моў Беларускага інстытута народнай гаспадаркі імя В. У. Куйбышава дацэнтам Сяргеем Галаўко. А пачыналася яна яшчэ ў канцы лютага. Менавіта тады па рэдакцыйных справах я апынулася ў новым будынку інстытута фізічнай культуры, сучасны гмах якога раскінуўся непадалёк ад зоны адпачынку Дразды. Скажу шчыра: парадавалася я за новых майстроў фізкультуры і спорту, бо і сапраўды прыгажуня будыніна тая не толькі зручная для заняткаў, але і па сваіх архітэктурных вартасцях дастойная слоў падзякі ў аднас мінскіх дойлідаў.

У актавай зале інстытута праходзіў святочны вечар. З-за шчыльна зачыненых дзвярэй у фая даляталі ўзмоцненыя мікрафонам словы, апладысменты. У гэты момант маю ўвагу прыцягнуў энергічны каржакаваты чалавек у элегантным шэрым

касцюме, які штосьці ціха гаварыў групе мужчын, што стаялі вакол яго. Кінулася ў вочы, што касцюмы ў іх былі аднолькавыя. Відаць, канцэртная вопратка, — вырашыла я. І не памылілася.

Калі абвясцілі, што на сцэну запрашаюць народны мужчынскі вакальны ансамбль прафесарска-выкладчыцкага саставу Беларускага інстытута народнай гаспадаркі, прысутныя ў зале сустрэлі гэтае паведамленне шчодрымі воплескамі. І

якога мільёны тэлегледачоў пабачылі напярэдні саракадовага юбілею Перамогі. У той дзень яны спявалі «Лясную песню... Гучала яна і на гэтым вечары ў інстытуце. Гучала хваляюча, натхнёна. Інакш і быць не магло. Не ведаю, ці так гэта, але, здаецца, не мог Георгій Захаравіч Захараў, загадчык кафедры эканомікі сельскай гаспадаркі, былы партызан-падлетак, не ўспоміць тэма «бязрозы ды сосны» і «агні партызанскіх кастроў», якія на

шэфных калгасах Бярэзінскага і Чэрвеньскага раёнаў... А пасадзіў кожнага з вас — не з лёгкіх: загадчыкі кафедраў, дацэнты, дэкан факультэтаў і нават рэктар...
— Так, і рэктар БДІФК Віктар Аляксеевіч Сакалоў. З намі ён спявае з першага дня стварэння калектыву. Тады ён працаваў у нашым інстытуце народнай гаспадаркі, загадваў кафедрай фізыхавання... Памятаю, было гэта ў 1974 годзе, на парткоме

лі, — працягвае Сяргей Аляксандравіч, — і ўжо на калідоры можна было пачуць такую фразу: «Вунь з Чырвонага гваздзіка ідуць». Так гэтая назва, якую нам міжвольна далі нашы выхаванцы, засталася за намі... Цяпер у ансамблі — дваццаць адзін чалавек. Вядома, шмат давялося паправаць, каб стварыць пэўны рэпертуар. Спяваем мы песні савецкіх кампазітараў, сярод якіх шмат беларускіх аўтараў — Уладзімір Алоўнікаў, Юрый Семяняка, Рыгор Пукст, Генрых Вагнер. Але вельмі любім народную песню...

Асабліва многа спявае ансамбль песень у апрацоўцы Геннадзя Цітовіча. І гэта зразумела. Кандыдат педагагічных навук С. Галаўко лічыць Геннадзя Іванавіча сваім самым любімым настаўнікам, які адкрыў яму характэрна нацыянальнага меласу, нарадзіў у душы патрэбу спяваць. І не выпадкова на сямідзесяцігоддзевым юбілеі народнага артыста СССР, які праходзіў у ДOME літаратара, гучалі «Ой, ды белыя бярозы» і «Пінская партызанская», запісаная і апрацаваная Г. Цітовічам... А на юбілейным вечары з нагоды васьмідзесяцігоддзя Адама Руска гучалі «Не шукай ты мяне» і «Лясная песня». І луналі пяшчотна-трапятліва ў вакальнай палітры ансамбля галасы салістаў — дацэнтаў С. Васкоўскага і У. Сянчускага...

Выкладчыкі не былі б выкладчыкамі, калі б не імкнуліся да пастаяннага пошуку таго, чаго не ведае шырокая аўдыторыя. У дадзеным выпадку слухачка. І такім сюрпрызам, асабіста для мяне, стала літоўская народная песня на мове арыгінала «Сонейка ўзыходзіла». А наперадзе ў праграме — новыя «іскрынікі»: балгарская і нямецкая народныя песні.

Сёння дацэнты, загадчыкі кафедраў і рэктар самі трымаюць своеасаблівы экзамен. Ідзе Усесаюзнае фестываль самадзейнай народнай творчасці. І, спадзяюся, «Чырвоны гваздзік» вытрымае яго дастойна.

Л. КРУШЫНСКАЯ.

«...СПЯВАЕ І РЭКТАР, І ДАЦЭНТ»

вось яны — у промнях юпітэраў (канцэрт здымала кінахроніка), падцягнутыя, бадзёрыя. Падалося, што нават і не хваляюцца. Кіраўнік ансамбля — гэта і быў Сяргей Галаўко — каратка расказаў пра гісторыю стварэння калектыву, прадставіў ягоных удзельнікаў. Высветлілася, што сёння ансамблем «Чырвоны гваздзік» будуць уручаны дыпламы Усесаюзнага тэлевізійнага конкурсу «Таварыш песня», заключны канцэрт

ўсё жыццё засталіся для яго святыняй. Не мог франтавік Барыс Ільч Лубчэўскі, сённяшні старшы выкладчык кафедры замежных моў, спяваючы са сваімі таварышамі «Кроцьці салдаты» Г. Вагнера ці «Бязрозы» М. Блантара, не прыгадаць цяжкія дарогі Венгрыі і Румыніі, па якіх ён прайшоў вызваліцелем...

Цяпер, калі мы з Сяргеем Аляксандравічам Галаўко вядзем няспешную гаворку пра творчую дзейнасць гэтага, шчыра скажу, унікальнага па сваім складзе ансамбля, зразумела і мая ціканасць да таго, як ён узнік.

— І сапраўды, Сяргей Аляксандравіч, не часта сярод аматараў сустрэнеш мужчынскі вакальны ансамбль з такой адметнай культурай спеваў. Ну а калі ўлічыць, што ў ім удзельнічаюць вельмі занятыя людзі, дык і наогул здзіўляешся таму, што «Чырвоны гваздзік» па спявае ўсё: напружана працаваць у студэнцкіх аўдыторыях, пацвярджаюць званне народнага, перамагаць на аглядах і конкурсах, даваць канцэрты, як вы гаварылі, у пад-

інстытута мы абмяркоўвалі пытанне пра развіццё студэнцкай мастацкай самадзейнасці. Не зусім справы ладзіліся. І раптам прафесар Тарковіч гаворыць: «Спявалі ж мы калісьці, давайце і цяпер паспрабуем. Тым больш, — ён паказаў на мяне, — і музычна адукаваны спецыяліст сярод нас ёсць». А я і сапраўды скончыў у свой час музычнае вучылішча па класе вакала, працаваў у хоры Генадзя Цітовіча, потым у хору радыё, а паралельна займаўся ў інстытуце замежных моў... І вось — першае выступленне ансамбля, у які ўваходзіла тады сем чалавек, сярод якіх былі і члены парткома. Словам, вырашылі паказаць прыклад студэнтам...

На тым першым канцэртце ансамбль яшчэ не меў сваёй назвы. Спявалі яны «Чырвоны гваздзік» А. Астроўскага, беларускую народную «Ці ўсе лугі пакошаны» і «Ленін заўжды з табой» С. Тулікава. Паступова С. Галаўко пашыраў рэпертуар вакальнай групы. Але «Чырвоны гваздзік» нязменна адкрывалі любое яе выступленне.

— Студэнты гэта заўважы-

Група удзельнікаў ансамбля ў час рэпетыцыі (за раялем — С. Галаўко).
Фота Ул. КРУКА.

ЛІСТ У РЭДАНЦЫЮ

МАСТАК НА РАЗДАРОЖЖЫ

Набліжаюцца чарговыя дыпломныя прагляды ў Беларускам дзяржаўным тэатральна-мастацкім інстытуце. Хваляюцца, як некалькі гадоў назад мы, пераціскаючы студэнты. Але не кожны з выпускнікоў унёс у іх, адкрытых выдатнымі адзнакамі, наперадзе. Дагэтуль творчы лёс будучых мастакоў склаўся натуральна. Студыя, мастацкая школа (вучылішча), тэатральна-мастацкі інстытут... Кожны этап быў своеасаблівым адборачным турам. Тысячы адораных дзяцей пачынаюць займацца ў студыях і мастацкіх школах. У маладзёжнае аб'яднанне пры Саюзе мастакоў уступаюць, у лепшым выпадку, дзiesiąты з іх. Уступленне ў Саюз мастакоў СССР — вынік станаўлення мастака.

Клопат пра падрыхтоўку і адбор таленавітай моладзі блэр на слабе дзяржава. Навучэнцам школ, вучылішчаў, інстытутаў чытаюцца курсы лекцый па тэорыі і гісторыі мастацтва, грамадзнаўчых дысцыплінах, ім прадастаўляюцца зручныя майстэрні для творчай працы. Сістэма дзяржаўных экзаменаў даволі дасканалая. Як правіла, лепшыя выпускнікі (з выдатна адзначанымі дыпломнымі работамі) у хуткім часе ўступаюць у маладзёжнае аб'яднанне пры СМ БССР, і з таго часу стаяць на ўліку творчага саюза. Ёсць стымул працаваць, каб як мага лепш выявіць сябе, каб апраўдаць, нарэшце, затрачаны дзяржавай на навучанне будучага мастака сродкі. Выпускнік (не забывайцеся, лепшы выпускнік!) атрымлівае накіраванне на асноўнае базавае прадпрыемства Саюза мастакоў БССР — мастацка-творчы камітэт Мастацкага фонду, які знаходзіцца ў Мінску. І вось тут пачынаюцца жыццёвыя і творчыя праблемы. МФ БССР не мае жыллага фонду для маладых спецыялістаў. Маладому мастаку не гарантуецца зарплата. У лепшым выпадку яму даюць творчы заказ (для аправа-

ня). Але ж дзе выконваць яго? Памяшканне для працы знайсці не лягчэй, чым шпільку вады ў пустыні. Выкананне заказа ў тэрмін нярэдка зрываецца, і мастак страчвае права на атрыманне новага. А калі заказ і выкананы, заробленага ганарару наўрад ці хоцьці да наступнай работы. Даводзіцца шукаць працу са штормаснай зарплатай, бо гэта і час, як кажуць, жыццёскага станаўлення; нашы назіранні пацвярджаюць, што найбольш таленавітыя з выпускнікоў, як правіла, вельмі неспка арыентаваны ў жыццёвых лабірынтах, балюча і пакутліва рэагуюць на кожную няўдачу. Члены маладзёжнага аб'яднання рыхтуюцца да прыёму ў Саюз мастакоў. Яны павінны прадставіць спіс выставак і альбом работ, створаных у перыяд знаходжання ў маладзёжным аб'яднанні. А пра якую творчую працу можа ісці гаворка, калі няма не толькі дзе працаваць, але і жыць?

У «Палажэнні аб аб'яднанні маладых мастакоў і мастацтвазнаўцаў» чытаем: «Статутнай задачай Саюза мастакоў СССР з'яўляецца садзейнічанне маладым мастакам і мастацтвазнаўцам у творчай і ідэйна-выхавальнай рабоце, падрыхтоўка найбольш таленавітых з іх, стварэнне шэрагу высокага ідэйнага і прафесійна-мастацкага ўзроўню, да ўступлення ў Саюз мастакоў СССР». У «Палажэнні аб Камісіі Саюза мастакоў БССР па рабоце з маладымі мастакамі і мастацтвазнаўцамі» сказана: «Камісія вядуць працу па ідэйна-творчым кіраўніцтве дзейнасцю аб'яднання, у тым ліку па арганізацыі кансультацый, аказанні творчай і матэрыяльнай дапамогі, рэкамендацыі дагавораў, накіраванні ў дамы творчасці, у творчыя і навуковыя камандзіроўкі».

Членаў маладзёжнага аб'яднання час ад часу анкетуюць (у пісьмовай форме): што зрабіў, што збіраешся рабіць. Даецца «творчая дапамога» ў 75 рублёў (гэтай сумы, як мяркуюцца, дастаткова, каб забеспячыць выкананне твора да вялікай выстаўкі). Але заключачы дагавор на буйны, сур'ёзны твор, не маючы майстэрні, абсурд. Ні пра якія творчыя наамандзіроўкі, саюзныя дамы творчасці няма чаго весці гаворку, таму што большасць маладых мастакоў працуе, як кажуць, «ад» і «да»...

Мы так падрабязна абмялявалі сітуацыю, бо самі апынуліся ў гэтым жа становішчы. І бачым, што год ад году такіх, як мы, большае.

А, між тым, ёсць канкрэтнае, досыць простае выйсце. Для эфэктывага кантролю, рэальнага клопату пра папаўненне Саюза мастакоў варта стварыць экспе-

рыментальную майстэрню для маладзёжнага аб'яднання. Гэта павінна быць памяшканне вялікай плошчы, падобнае да былых акадэмічных майстэрняў (Сурганава, 42), дзе маглі б працаваць 5-8 чалавек. Маладзёжная камісія сумесна з актывам аб'яднання распрацуе прыкладны статут майстэрні. Асноўным крытэрыем для прадастаўлення месца ў майстэрні павінен быць творчы ўзровень члена маладзёжнага аб'яднання. Аплата, як і за індывідуальны майстэрні, будзе ляжаць на мастаках. Малады мастак мог бы працаваць у майстэрні 2-3 гады (падаўжэнне тэрміну разглядалася б індывідуальна). Сакратарыят Саюза мастакоў з ліку членаў маладзёжнага камісіі вылучыў бы кіраўнікоў-кансультантаў. Раз у год варта было б праводзіць закрытыя справаздачныя выстаўкі ў выставачнай зале СМ БССР. З другога боку, гэта рэальнае аказанне «творчай і матэрыяльнай дапамогі», дзейсны стымул для творчасці.

Думаецца, што сакратарыят СМ БССР, маладзёжная камісія сумесна з партыйнымі і дзяржаўнымі органамі маглі б знайсці магчымасць дапамагчы маладым мастакам. Гэта тычыцца і жыллёвых праблем. Напрыклад: хадайнічаць перад Міністэрствам культуры аб выдзяленні некаторай колькасці месцаў у інтэрнатах іх ведаства (у тым ліку і для сямейных). Можна знайсці нейкую форму супрацоўніцтва з буйнымі прадпрыемствамі, якія могуць прадастаўці месцы ў інтэрнатах.

Хочацца спадзявацца, што гэтыя прапановы будуць заўважаны, і будучыя выпускнікі БДТМІ атрымаюць магчымасць адрозна актыўна ўключыцца ў культурнае жыццё рэспублікі. Не будуць падоўгу таптацца на раздарожжы, спадзеючыся на выпадак, а здолеюць самі кроцьці наперад. Упэўнены, гэта паспрыяе стварэнню здаровай, патрабавальнай, сапраўды творчай атмасферы ў маладзёжным аб'яднанні, ды і ў самім Саюзе мастакоў.

С. БОЙКА,
У. ВІШНЕЎСКІ,
К. ШАРАНГОВІЧ,
В. ЯСЮК,

члены маладзёжнага аб'яднання пры Саюзе мастакоў БССР.

НЕАДОЛЬНАЯ ТРЫВОГА

З сумам і неадольнай трывогай прачытаў у «Ліме» артыкул Уладзіслава Рубанава «Раўнадушша» (№ 22 за 30 мая 1986 г.). Хачу расказаць яшчэ аб адной такой несправядлівасці, якая здарылася ў Званецкім сельсавеце Рагачоўскага раёна.

У вёсцы Шапчыцы Сьв. пастаўлены помнік воінам, што загінулі ў час пераправы праз раку Днепр. Тут па-геройску палеглі салдаты амаль цэлага батальёна, але справу сваю і свой абавязак выканалі. Былы старшыня Званецкага сельсавета (ён памёр) Уладзімір Дамітравіч Зайцаў пасля вайны прыклаў шмат намаганняў, каб паставіць у цэнтры вёскі Шапчыцы помнік загінуўшым героям. З дапамогай грамадскасці гэта было зроблена. Вучні мясцовай васьмігодкі ўзялі шэфства над помнікам, адшукалі некаторых удзельнікаў бітвы за Днепр, сваякоў загінуўшых. Каля помніка заўсёды ў дзень Перамогі праводзіліся ўрачыста-жалобныя мітынгі, тут заўсёды пунсавалі кветкі. І раптам... адбылося такое ж, аб чым піша У. Рубанаў у сваім артыкуле «Раўнадушша». Старшыня Званецкага сельсавета (падумайце — старшыня!) Мікалай Астапавіч Патапенка загадаў зруйнаваць помнік, тлумачачы гэта тым, што да Дня Перамогі будзе пастаўлены новы, быццам заказаны ў Маскве. Помнік быў разбураны. Тут цяпер ляжыць разбітая цэгла, нейкія рэштаны, пясок, цэмент. Старшыня сельсавета М. Патапенка вінавата адвядзіць вочы, калі размова ідзе пра помнік. «Будзе пастаўлены новы помнік у настрычніку бягучага года», — кажа ён. Але людзі ўжо не вераць старшын, бо ён страціў права на веру людзей. Кажуць, што ён атрымаў вымову за свой учынак, але і гэтак ужо ніхто не верыць, бо жыхарам Шапчыц ніхто нічога не растлумачыў, ніхто з імі не раўняўся.

Мяне трывожыць, як і У. Рубанава, што такія фанты могуць мець месца і ў іншых раёнах Беларусі, дзе многа помнікаў загінуўшым жыхарам, партызанам, воінам, што аддалі сваё жыццё за Радзіму, родны край, за мір на зямлі, за нашу будучыню.

Васіль КЛІМЯНКО,

настаўнік.

Вёска Шапчыцы Рагачоўскага раёна.

Для аматараў музычна-сцэнічнага мастацтва гэта значная падзея: калектыў прыхаў з песеннай рэспублікі, з горада высокай тэатральнай культуры. Таму са шчырай добразычлівасцю і з павышанай патрабавальнасцю глядзім мы спектаклі кіяўлян.

Адразу прыкмятаеш сталую прыхільнасць кіеўскага тэатра да класічнай аперэты — заручэжнай і савецкай. З 10 прывезеных у Мінск спектакляў толькі адзін твор азначаны як гераічная музычная камедыя. Гэта добрая прыкмета, бо апошняя паўтара дзесятка гадоў класічная аперэты выцясялася з рэпертуару музычных тэатраў.

Са словам «аперэты» ў нас асацыюецца гарманічны сплаў

рыі спявачкі набарэ Сільвы Варэску і маладога князя Эдвіна; ізноў услахваецца ў знаёмыя мелодыі ансамбляў і хораў. Партытура спектакля (дырыжор Г. Бахія) увабляецца чыста і чотна (да слова, у некаторых спектаклях такая чысціня не захоўваецца; знікаюць тонныя нюансы, аркестр пачынае іграць неяк рублена, чвэрцамі...). На жаль, аркестр, у цэлым чылым акампааніатар, усё-такі часам заглушае салістаў. Гэта датычыцца ўсіх без выключэння спектакляў. Але тут трэба зрабіць агаворку ў апраўданне дырыжораў: не ўсе салісты маюць дастатковую палётнасць галасу, адпаведную досыць аб'ёмнай прасторы сцэны і залы мінскага тэатра. Цудоўна гучыць хор. Вынаходлівыя і дарэчныя акцёрскія «паданцоўкі» ў многіх эпізодах, прынамсі, у квартэце ў II акце (сцэна ўзаемных папрокаў Эдвіна і Боні).

У імклівым, жывым і натуральным развіцці дзеяння

рай. Цудоўная, напрыклад, мізансцэна ў «Арфеуме», калі Боні наведвае пра заручыны Эдвіна і Стасі. Традыцыйна гэта іграецца проста: Боні звяртаецца са сваёй навіной да ўсіх прысутных, у тым ліку і да Сільвы. У кіяўлян зроблена інакш. Рэжысёр разводзіць персанажаў у розныя бакі сцэны, і такім чынам Боні наведвае сумную вестку толькі для Фэры, і не яго вина, што словы Боні выпадаюць пачула і Сільва.

Да пары Боні — Касцюкову ў гэтым спектаклі і Стасі (І. Лапіна); вясёлая, какетлівая і адкрыта сардэчная.

А вось і пара старэйшых персанажаў: князь Лео (У. Барысенка) і княгіня Юліяна (Т. Цімошка). Княскія свецкасць і гонар спалучаюцца ў героі У. Барысенкі з прастатой і натуральнасцю жывой чалавечай іс-

тоты. Цудоўна праводзіць ён сцэны з Боні і Фэры ў атлі і асабліва бліскуча (на ўзроўні эфэктнага цыркавога трукна) дыялог з Юліянай. Антрыса Т. Цімошка — Юліяна высячвае драматычны стрыжань сваёй камедыйнай ролі. Минулае яе гераіні — колішняя спявачка набарэ — «чытаецца» ў тунлівым позірку вачэй, у артыстызме кожнага жэсту і, канечне ж, у імклівым выбуховым танцы — танцы-выкліку, танцы-бунце супраць сацыяльнай фанабэрыі.

«Сільва» ў пастаноўцы нашых гасцей — гэта свята мастацтва аперэты, і ўжо нават за адзін гэты спектакль мінчане ўдзячныя кіяўлянам. Гэтаксамма як і за пастаноўкі «Лятучай мышы», «Баядэры», гераічнай камедыі «На досвітку»... Высокая вакальная выканаўчая культура тэатра асабліва выяўляецца ў «Лятучай мышы». Тут дакладна і адпаведна з пэўнымі магчымасцямі артыстаў размеркаваны ролі: Генрых Айзенштэйна іграе Г. Гарушка, Разалінду — В. Чамена, сапраўдныя майстры жанру аперэты. Абое маюць моцныя галасы прыемнага тэмбру. Іх цудоўныя асэнсаваныя спевы ўпрыгожваюць усё шматлікія вакальныя ансамблі гэтай аперэты. Яркія і іх партнёры: Адэль у выкананні цікавай артыстка Л. Бельскай, дырэктар турмы (Р. Пружанскі), адвакат Блінд (Э. Залізняк), граф Арлоўскі (В. Чорны) і асабліва сябра Генрыха, дырэктар тэатра Фальк (Я. Несцячук).

Уражанне ад спектакля трохі знікаецца яго афармленнем (мастан В. Заслаўскі). Яно часам падаецца няўтульным для выканаўцаў і амаль знарочыста ўмоўным, штучным для глядацкага ўспрымання. Для відэавішчасці спектакля, як падалося, не хапае атмасферы шматлюднага шумнага балю-маскарада з яго мігценнем яркіх касцюмаў, рухам гасцей, пагонямі кавалераў за талымі незнаёмкамі і да т. п. Затое прыемна ўражваюць многія ігравыя эпізоды (сцэна развітання, дзе Я. Несцячук — Фальк дэманструе вясёлыя пластычнасць свайго героя; з'яўленне дырэктара турмы і інш.), а таксама балет (танцавальныя карцінкі «Залётнікі», «Полька-галоп»), які стварае патрэбную атмасферу свята.

Спектакль «Баядэра» можна назваць святан танца. Асабліва цікава пастаўлены танцы ў карціне пасольства (балетмайстар А. Сягал). Захапленне глядачоў выклікае танцавальнае завяршэнне ўсіх дуэтных сцэн Напалеона і Марыэты, калі да іх раптам далучаецца вялікі кардэбалет у ідэнтычных касцюмах, паўтараючы рухі герояў. Такія арыгінальныя і маляўнічыя сцэнічныя гіпербала ўносяць у дзеянне агульны аптымістычны настрой.

Тэатр, можна сказаць, амаль не грашыць супраць добрага густу (выпадковым выключэннем назаву аперэту «Страсці святога Мікаэля», дзе сам змест падаецца пашлаватым). У тэатры працуюць высокапрафесійныя майстры: галоўны рэжысёр С. Смяян, галоўны балетмайстар А. Сягал, хормайстар І. Гарушка, моцная дырыжорская група. І, што надзвычай важна, у кіеўскай аперэце значныя акцёрскія сілы.

Па праву на выдучых ролях выдатны саліст-спявак і акцёр Г. Гарушка. На сцэне ён заўсёды трымаецца з годнасцю і проста. Яго героі вылучаюцца вялікай унутранай сілай, мужнасцю і высякароднасцю. Гэта і марскі адмірал Аверын («Севастопальскі вальс»), і Петэр Цэрэк («Марыца»), і Генрых Айзенштэйн, і цэлая «абойма» вобразаў у гераічнай камедыі «На досвітку» (тут артыст дэманструе талент пераўвасаблення).

Заўсёды ўражае Т. Цімошка — антрыса ярыга драматычнага таленту. Свае ролі (мадам Энно — «На досвітку», Юліяна — «Сільва», Цэцылія — «Марыца») яна выконвае бліскуча. Вельмі просты тэкст умее зрабіць шматзначным, эфэктным, ажно афарыстычным. Яна добра спявае, пластычна рухаецца — сапраўдны зорка тэатра! Артыст У. Барысенка ўражае сваімі даволі шырокімі магчымасцямі пераўвасаблення (князь Лео ў «Сільве», суровы Гросмайстар — «Страсці святога Мікаэля», абаяльны вобраз тэатральнага краўца ў спектаклі «На досвітку»). Запамінаюцца работы Р. Пружанскага, які умее дакладным жэстам ахарактарызаваць сутнасць свайго персанажа, даносіць другі план ролі (тут і мсье Энно — «На досвітку», і дырэктар турмы Франк у «Лятучай мышы»). Вельмі пластычны, абаяльны і рознабаковы артыст Я. Несцячук, нямала яркіх характэрных вобразаў у рэпертуары Р. Пахвала. Добры патэнцыяльны магчымасці адчуваюцца ў рабоце Л. Бельскай, Ю. Белана, Т. Гагарынай, В. Паўленкі, Э. Залізняк і некаторых іншых артыстаў. І усё ж нельга не сказаць, што выканаўчы ўзровень асобных салістаў невысокі.

У пастаноўках нашых гасцей адчуваецца імкненне да гармоніі ва ўсіх сцэнічных элементах. Ададанаць тэатра жанру аперэты, арыентацыі на здаровае паведзе часу ў тэатральным мастацтве — зарука няўхільнага руху калектыву да вяршынь дасканаласці.

Георгій ВАЛЧОК.
Фота Ул. КРУКА.

Уладзіміру
КУЗЬМЯНКОВУ-50

Праўленне СП БССР віншуе з юбілеем празніка Уладзіміра Кузьмянкова, якому 27 чэрвеня спаўняецца 50 гадоў.

«Дарагі Уладзімір Іванавіч! Шчыра віншуем Вас з выпадку 50-годдзя з дня нараджэння.

Ваша радзіма — вёска Устаннае Слаўгарадскага раёна Магілёўскай вобласці. У 1955 годзе Вы скончылі сярэднюю школу, працавалі ў калгасе, а восенню былі прызваны ў рады Савецкай Арміі. Пасля дэмабілізацыі пачалі працаваць адказным сапраўднім казлоўшчынскага раённай газеты «Сцяг перамогі». У 1958—1963 гадах вучыліся на аддзяленні журналістыкі БДУ імя У. І. Леніна, пасля заканчэння якога працавалі літсупрацоўнікам, загадчыкам аддзела, адказным сапраўднім рэдакцыі газеты «Чырвоная змена», потым — адказным сапраўднім саапісца «Політінформатор і агітатор», затым — адказным сапраўднім газеты «Звязда». Многія гады Вашай працоўнай дзейнасці, як бачна, звязаны з перадавым краем ідэалагічнай работы — з друкам. Цяпер Вы — рэдактар «Настаўніцкай газеты».

Вы — кандыдат гістарычных навук. Член КПСС. Ваша працоўная дзейнасць адзначана медалём, Граматай і Ганаровай граматай Вярхоўнага Савета БССР.

Сваю літаратурную працу Вы пачалі з нарысаў і навел. У 1972 годзе выдалі зборнік апавяданняў «Ішла вясна».

Жадаем Вам, дарагі Уладзімір Іванавіч, моцнага здароўя, асабістага шчасця, поспехаў у творчасці.

Штотыднёвік далучаецца да гэтых цёплых слоў.

У ІМЯ ШЧАСЦЯ
ДЗЯЦЕЙ

1986 год, як вядома, Арганізацыяй Аб'яднаных Нацый аб'яўлены годам міру.

Па даўняй традыцыі 6-ы нумар «Вясёлкі» прысвечаны Міжнароднаму Дню абароны дзяцей, вось ужо некалькі год выпускаецца на грамадскіх пачатках, а ганарар за яго пералічваецца на рахунак Савецкага фонду міру.

У гэтым годзе ганарар пералічаны на рахунак Міжнароднага фонду імя Людмілы Жыўнавай. Створаны гэты фонд сем гадоў назад у Балгарыі, дзе прайшла міжнародная дзіцячая асамблея «Сцяг міру», у якой удзельнічалі дзеці многіх краін свету. Ініцыятарам гэтай сустрэчы была вядомы культурны і грамадскі дзеяч Балгарыі Людміла Жыўнава. З таго часу праз кожныя тры гады ў Сафію на свята дружбы з'язджаюцца юныя змагары за мір з усіх кантынентаў.

«Вясёлка» знаёміць сваіх чытачоў з творами юных мастакоў і паэтаў Манголіі, Нікарагуа, ГДР, В'етнама, Балгарыі, ФРГ, а таксама вучняў Гульзеўскай школы Мастоўскага раёна.

Пад рубрыкай «Урок думкі» друкуецца цікавы пазнаваўчы матэрыял «Музычная азбука» і прапануецца для развучвання песня А. Залётнева на словы Л. Дайнекі «Летні дожджык».

Уладзімір Ліпскі расказвае пра жамчужыну нашага краю — возера Нарач, а В. Гарбук знаёміць са сваім новым апавяданнем «Мне купілі гадзініні».

Апошнія старонкі адведзены вясёлым гульням, забавам, пацешкам.

Над афармленнем нумара працавалі мастакі А. Лось, І. Лобан, Т. Берзэнская, В. Тарасаў, Я. Ларчанка, М. Селяшчук, Н. Грамына.

А. ЛЯСНЫ.

Імкненне да
ГАРМОНІІ

Кіеўскі дзяржаўны тэатр аперэты на гастролях ў Мінску

напеўнай мелодычнай музыкі, прыгожых спеваў, мудрагеліста-вытанчанага танца; яркасць касцюмаў і дэкарацый, дынамічнасць сцэнічнага дзеяння, хуткасць эмацыянальных пераходаў, віртуознае дасціпнасць акцёрскай ігры.

Тэатр — калектыўны мастак. І ў гэтым, як зазначаў К. Стэніслаўскі, яго сіла. У «Сільве» калектыўнасць мастацтва праявілася бяспрэчна. А цудоўная рэжысёрская закладка (пастаноўшчык У. Бегма) робіць гэты спектакль непадуладным часу. Рэжысура іскрыцца арыгінальнымі, трапнымі знаходкамі, дзякуючы якім ствараецца ў спектаклі атмасфера непадробленага жыцця.

Глядач ізноў перажывае перыпетыі даўно вядомай гісто-

«Сільвы» бяспрэчна заслуга і артыстаў. Адметны выканаўца ролі Эдвіна С. Паўлінаў. Прыемны голас, вельмі прывабная знешнасць, «станоўчая» абаяльнасць спрыяюць поспеху артыста і ў іншых работах.

Ужо ў адной толькі ролі Боні У. Касцюкоў дэманструе значны дыяпазон сваіх акцёрскіх магчымасцей. У яго прыемны голас, добрая дыкцыя; ён вельмі рухавы ў танцы (што асабліва выяўляецца ў карціне «ўрока танцаў»); ён — выразны драматычны артыст. Яго Боні — вясёлы хлопец, які любіць часам разыгрываць усіх (у тым ліку і сябе), — высякародная натура з вельмі справядлівым, чулым сэрцам. Гэта падкрэслена паслядоўнай рэжысу-

тоты. Цудоўна праводзіць ён сцэны з Боні і Фэры ў атлі і асабліва бліскуча (на ўзроўні эфэктнага цыркавога трукна) дыялог з Юліянай. Антрыса Т. Цімошка — Юліяна высячвае драматычны стрыжань сваёй камедыйнай ролі. Минулае яе гераіні — колішняя спявачка набарэ — «чытаецца» ў тунлівым позірку вачэй, у артыстызме кожнага жэсту і, канечне ж, у імклівым выбуховым танцы — танцы-выкліку, танцы-бунце супраць сацыяльнай фанабэрыі.

«Сільва» ў пастаноўцы нашых гасцей — гэта свята мастацтва аперэты, і ўжо нават за адзін гэты спектакль мінчане ўдзячныя кіяўлянам. Гэтаксамма як і за пастаноўкі «Лятучай мышы», «Баядэры», гераічнай камедыі «На досвітку»... Высокая вакальная выканаўчая культура тэатра асабліва

выяўляецца ў «Лятучай мышы». Тут дакладна і адпаведна з пэўнымі магчымасцямі артыстаў размеркаваны ролі: Генрых Айзенштэйна іграе Г. Гарушка, Разалінду — В. Чамена, сапраўдныя майстры жанру аперэты. Абое маюць моцныя галасы прыемнага тэмбру. Іх цудоўныя асэнсаваныя спевы ўпрыгожваюць усё шматлікія вакальныя ансамблі гэтай аперэты. Яркія і іх партнёры: Адэль у выкананні цікавай артыстка Л. Бельскай, дырэктар турмы (Р. Пружанскі), адвакат Блінд (Э. Залізняк), граф Арлоўскі (В. Чорны) і асабліва сябра Генрыха, дырэктар тэатра Фальк (Я. Несцячук).

«Марыца». У галоўнай ролі В. Саколкі.

На гастроліх адбылася прэм'ера спектакля «Ноч у Венецыі».

З Дзмітрыем Аляксандравічам Лукасам я пазнаёміўся пяцьдзесят гадоў назад. У тое лета я неяк зайшоў у студэнцкі інтэрнат і сярод сваіх сяброў убачыў хударлявага хлопца з пышнай шавялюрай. Аказалася, што гэта абітурыент кансерваторыі. Калі ён сеў за піяніна і сыграў нешта незнаёмае, але досыць прывабнае, я пацікавіўся, які твор ён выканаў. У адказ пачуў: «Ніякі гэта не твор, а простая імправізацыя, — што прыйшло мне ў галаву». Толькі заставалася здзівіцца: настолькі тая імправізацыя была падобная на закончаны музычны твор.

рычныя і сатырычныя песні Лукаса. Усёй душою мой сябра рваўся на фронт, і праз некаторы час быў накіраваны ў артылерыйскае вучылішча, ды праз паўгода цяжка захварэў і быў дэмабілізаваны па інваліднасці. Крыху ачуныўшы ад хваробы, ён стаў мастацкім кіраўніком ансамбля песні і танца Ваенна-ветэрынарнай акадэміі ў Самаркандзе. Потым Лукаса выклікалі ў Маскву на пасаду начальніка рэперткома Упраўлення па справах мастацтва пры Саўнаркоме Беларускай ССР. У Маскве Дзмітрый Аляксандравіч пачаў сур'ёзную працу над даўно задуманай операй

Гучыць яго музыка

Да 75-годдзя з дня нараджэння заслужанага дзеяча мастацтваў БССР Д. ЛУКАСА

Потым Дзмітрый стаў студэнтам класа кампазіцыі прафесара В. Залатарова, мы часта сустракаліся і неўзабаве паспраўдзана пасябравалі. Я даведаўся, што нарадзіўся ён у Свянцянках у сям'і чыгуначніка, а калі бацька загінуў у час перыялістычнай вайны, маці з сынам пераехалі ў Самарканд. Там яму давялося вывучыць узбекскую мову і займацца ва ўзбекскай школе...

Музыку Дзмітрый Лукас палюбіў з дзяцінства. Калі сям'я пераехала ў Гомель, ён спяваў у школьным хоры, наведваў рэпетыцыі і ўдзельнічаў у канцэртах самадзейнага аркестра народных інструментаў клуба імя Леніна, стаў нават салістам-балалаечнікам. А неўзабаве, па рэкамендацыі кіраўніка хору Рыгора Канстанцінавіча Пукста, пачаў выступаць і як саліст-вакаліст. Ён марыў пра музычную адукацыю, але па прыкладзе бацькі вырашыў стаць чыгуначнікам і паступіў у чыгуначны тэхнікум, пасля заканчэння якога пайшоў усё ж у музычную школу. Потым — Гомельскі музычны тэхнікум па класах сольных спеваў (у Валлянціны Васільевы Зайцавай) і кампазіцыі (у Рыгора Канстанцінавіча Пукста)...

Пад час заняткаў Дзмітрыя ў Беларускай дзяржаўнай кансерваторыі я з прыемнасцю слухаў на студэнцкіх канцэртах многія вакальныя і інструментальныя творы будучага кампазітара. Даводзілася быць і на спектаклях, да якіх ён пісаў музыку. А 21 чэрвеня 1941 года ў філармоніі адбыўся сімфанічны канцэрт выпускнікоў кансерваторыі, на якім прагучала і Першая сімфонія Лукаса.

А назаўтра пачалася вайна, і кампазітар здолеў неяк дарабца да Сталінграда, дзе яго, як былога чыгуначніка, мабілізавалі на будаўніцтва чыгуначнай веткі, затым накіравалі ў запасны полк. Але ва ўмовах салдацкага жыцця ён не забываўся на музыку. Арганізаваў чырвонаармейскі хор, аркестр народных інструментаў, групу салістаў-спевакоў. У рэпертуары неўзабаве пачалі паяўляцца аркестравыя п'есы, лі-

«Кастусь Каліноўскі» (лібрэта М. Клімковіча).

Пасля вайны давялося нам працаваць разам на Беларуска-кім радыё, дзе ён быў спачатку галоўным рэдактарам, а потым мастацкім кіраўніком музычнага вярстання, а я — рэдактарам. Строгім і патрабавальным, але ў той жа час добравычлівым і лагодным кіраўніком быў ён для ўсіх нас. Даваў прыклад, як трэба працаваць над тэкставымі перадачамі: Лукасам былі напісаны цыклы «У краі блакітных азёраў», цыклы музычных радыёперадач для дзяцей «Вакальная музыка» (20 перадач) і «Сімфанічны аркестр» (15 перадач).

У апошнія гады Дзмітрый Аляксандравіч кіраваў кафедрай спеваў Мінскага педагагічнага інстытута імя М. Горкага, перадаючы свой багаты вопыт і веды будучым настаўнікам літаратуры і музыкі. І амаль заўсёды, калі я заходзіў да сябра, бачыў у пакоі нямаля агонь студэнцкай. Яны літаральна засыпалі свайго настаўніка разнастайнымі пытаннямі пра музыку і заўсёды атрымлівалі вычарпальныя адказы...

Думаю, цяжка пераацаніць ролю Дзмітрыя Лукаса і ў развіцці мастацкай самадзейнасці рэспублікі. Тут і кансультацыі кампазітараў-аматараў, і апрацоўкі іхніх твораў, і дапамога самадзейным калектывам, і ўдзел у журы шматлікіх конкурсаў, аглядаў і фестывалю...

Прыгадваю створанае кампазітарам: першая беларуская радыёопера для дзяцей «Рак-вусач» на лібрэта М. Тройкай на матывах вершаванай казкі Я. Коласа, буйныя сімфанічныя партытуры, цыклічныя камерна-інструментальныя творы, музыка для народных аркестраў, да спектакляў і кінафільмаў, мноства хораў, рамансаў, песень. Многія творы Дзмітрыя Лукаса часта гучаць па радыё (прынамсі, не так даўно зроблены новы запіс оперы «Кастусь Каліноўскі»), захаваліся ў рэпертуары салістаў і музычных калектываў Беларусі.

Д. ЖУРАЎЛЕУ,
музыказнавец, заслужаны
дзеяч культуры БССР.

ЖОНКА ўключыла святло, сказала: — Мо пара ўставаць? Восьмая гадзіна.

Ігару пачулася ў яе голасе незадаволенасць і хацелася спытаць, ці не ўсё адно ёй, калі ён падымецца? Але нашошта зранку псаваць настрой ёй і сабе?

— Куды спяшацца? Ты маю работу знаеш... — каб не маўчаць, азваўся ён, ды ўбачыў, што дарма: Ніна не слухала, збіралася на таварную станцыю, дзе прыпынак прыгарадных аўтобусаў. Раней жонка выкладала нямецкую мову ў блізкай ад дома школе, а цяпер у вёсцы. Тлумачыла свой перабег тым, што ў горадзе,

табе не сядзіцца. — Якая ты разумніца?! — зазваў ён. — Гэты «хтосьці» — я сам. Чаму ты не хочаш зразумець: калі ніхто не лезе ў душу, не мазоліць вочы ды не надакучае, я магу думаць, пісаць... У майстэрні я нібы ўнімаюся на неба, — адчуваў, што крыўдзіў жонку, у якой пасля бальніцы, напэўна, сэрца і без таго разрываўся — яна ж збіралася стаць маці.

2.

Кватэру далі ў новым мікра-раёне, а майстэрня — у цэнтры горада. Можна было пачакаць трохи і кватэру атрымаць бліжэй да майстэрні. Але хіба чакалася? Свой куток сніўся, і Ігар марыў аб адным: каб хутчэй. Калі прапанавалі, то доўга не думаў. Ды што асаблівага і

шчасця замірала сэрца. Яму ўсё падабалася ў ёй: і тое, як трымалася за яго руку, і як баялася заходзіць глыбака ў ваду...

І назаўтра, і затым яшчэ зноў яны ехалі на мора. Дана, пэўна, аб усім здагадалася, яе трывожыла, што сяброўка нібы пазбегала яе. Калі Ігар браў Ніну за руку, і яны ступалі ў ваду, Дана, глядзячы на іх, казала:

— Як маленькія. Кругом людзі, а ім хоць бы што.

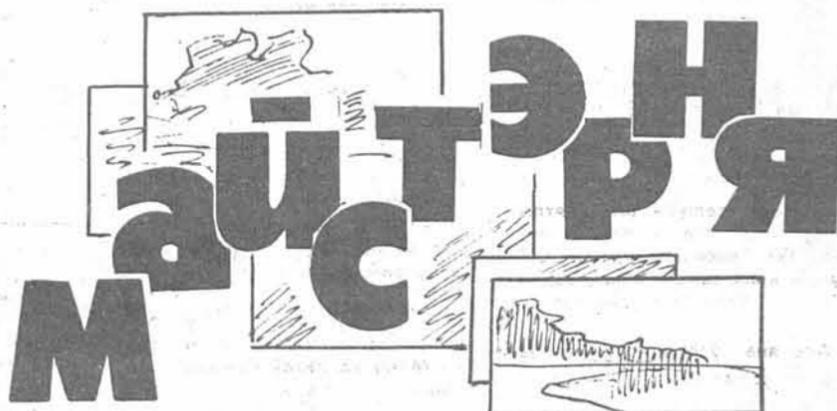
Пасля гэтых яе слоў Ігар зразумеў, што Дана ім незадаволена. Затое ён адчуваў Ніну прыхільнасць, і гэта прымусала быць сур'ёзным.

— Мне хочацца, Дана, твой партрэт напісаць, — сказаў Ігар, пільна ўзіраўся ў дзяўчыну і

Іван КАПЫЛОВІЧ

АПАВЯДАННЕ

маўляў, у класах па сорок і болей дзяцей, нагрузка такая, што нервы не вытрымліваюць. А ў вёсцы класы малыя, работы менш, а зарплата адна і тая ж.

Апрачаючыся, Ніна нагадвае, каб ён не забыў заплаціць за кватэру і забраў з хімчысткі яе дэмісезоннае паліто.

Сказаўшы ўсё, што хацела, Ніна шчоўкнула замком, зачыніла за сабою дзверы і дробенька затупацела па лесвіцы.

Ігар сунуў ногі ў тапачкі, падаўся ў ванную і галіўся над трэснутай ракавінай.

Пагаліўся, памыўся і такі свежы, чысценькі, ступае на кухню, ставіць на пліту чайнік.

П'е каву, пазірае ў акно, бачыць дрэўцы і не верыць, што, як перабраліся сюды, гэтых дрэўцаў не было. Апошняй восенню пасадзілі іх, і зараз яны ажылі, зазеленелі.

Тады ж, не паспелі, здаецца, засяліцца, як Ніну паклалі ў бальніцу. Калі яе павезлі на «хуткай», ён думаў, што паляжыць жонка тыдзень-другі і выпішэцца. Аж не. Больш як месяц пралажала яна, і ўвесь той месяц ён быў сам не свой...

У першую пасля выпіскі ноч Ніна не спалася. Яна ўстала, накінула на плечы халат і зашоргала ў тэпях на кухню, уключыла там святло, села на табурэт перад акном і глядзела перад сабой невідучым позіркам. Была восень, на дзверы было ўжо холадна, але паравое ацяпленне так грэла, што ў кватэры, як у лазні.

Ігару захацелася піць, і ён падаўся ўслед за жонкай. Ніна нават не павярнула ў яго бок галаву. Ён адчыніў кухоннік, шукаў мінеральную ваду. Ні ў кухонніку, ні ў халадзільніку яе не аказалася.

— Куды яна падзелася? Учора дзве бутэльні купіў, — спытаў ён.

— Я нічога не ведаю, ты сам тут гаспадарыў, — усё гэтак жа не глядзячы на яго, бы чужым голасам прагаварыла Ніна.

— Хутчэй бы развіднела, — сказаў ён.

— Хочацца ў майстэрню? — спытала Ніна. — У цябе, мабыць, хтосьці ёсць — дома

выгадаў бы, каб жыў бліжэй да цэнтра? Магазіны, тэатры, саюз... Усё пад бокам? Але куды падзецца ад шуму?..

Ехаў у паўпустым тралейбусе, і пазіраў у той бок, дзе віднелася кальцавая дарога. За дарогай лясок, а за ляском — вадасховішча, якое называюць морам. Каля яго Ігар пазнаёміўся з Нінай.

Яна была не адна — з сяброўкай. Сяброўка, высакаватая бландзінка, адчувала сябе нібы рыба ў вадзе, ну, а Ніна, як прас — яе, здавалася, так і цягнула на дно.

За імі назіраў Ігар. Яму надакучыла смаліцца на сонцы, і ён падышоў да дзяўчат. Разгаварыліся, Ігар дазнаўся, што бландзінку зваць Данай, яна вырасла на Балтыцы, яны разам закончваюць інстытут замежных моў.

Ігар і Дана паплылі ў бок буйкоў, а Ніна пярэлася ля берага. Дана зразумела, што Ігар не такі ўжо майстра-плывец, але на вадзе трымацца ўмее і то дзякуй богу...

Праз дзень-другі Ігар ведаў, што ў Даны быў жаніх, у іх ужо наклёўвалася вяселле, але ў самы апошні момант жаніх перадумаў і знік з вачэй. А Ніна яшчэ ўсё шукала свайго суджанага.

Дана ўявіла, што гэта яна ўскружыла Ігару галаву, увесь час нерэзума хіхікала, заглядвала яму ў вочы, кожны дзень апрачала новыя ўборы, раз ці два ўтраіх яны наведвалі рэстаран на беразе мора, і частавала іх Дана: яна адна ў бацькоў, а бацька яе капітан гандлёвага судна, грошай для дачкі не шкадаваў, колькі тая прасіла, столькі і высылаў.

Ніна хоць і не ўмела, як Дана, плаваць, але была лёгкая, гнуткая, усё ў яе ў меру, складна-ладна. Ігар дзівіўся, што Ніна нібы прыроджаная гімнастка, а не можа пераадолець у сабе страх, каб прывыкнуць да вады. Цяпер мала ў каго з дзяўчат можна ўбачыць заплечныя ў доўгую касу валасы. А ў Ніны каса нібы з жытняй саломкі — успывае, як золата, на сонцы. Вочы ў яе вялікія, лоб высокі, а калі смяялася, то прыгожа свяціўся белазубы рот.

Пабраўшыся за рукі, ступалі з берага ў ваду, і ў Ігара ад

думаў, што яе добра было б пісаць залаціста-зялёнымі танаі на фоне мора.

Дана пазірала на яго і, пэўна, злавіла сябе... на тым, што Ігар — далёкі і незразумелы чалавек. Вось спытаць бы ў Ніны, тая, напэўна, ведала...

3.

Яшчэ з парога чуваць, як пахне алейнымі фарбамі. Але Ігар прывык да гэтага, бо з дня ў дзень не вылазіць з майстэрні, а іншы раз нават і начуе тут. Не сказаць, каб майстэрня ў яго дужа раскошная, але і не цесная — на два асобныя пакоі. У меншым канапа, стол, а на самаробных драўляных сталках — рамы, падрамнікі, закончаныя ці толькі пачатыя карціны, але па прычыне, вядомай толькі яму, Ігару Самуціку, не даведзеныя да канца, ці, як гаворыць ён сам, незавершаныя. Святла тут малавата, бо толькі адно акно, ды і тое нізка. Ігар ахрысціў гэты прыцемны куточак «пакоем адпачынку».

У большай зале ёсць таксама стол — нізкі, прадаўгаваты. На ім у беспарадку ляжаць цюбікі з фарбай, мастыхін, альбомы з рэпрадукцыямі, старыя газеты, ануцы, аб якіх выцірае пэндзэль. У зале два вялікія акны, але святла ўсё адно не хапае, бо вокны невысока ад зямлі. Праз гэта і давялося пад столлю павесіць доўгія неонавыя лямпы. Але хіба яны заменіць сонца?

Паслярэдзіне залы, бы старыя кросны, якія ставіла маці кожнай зімой на покуце хаты, — мальберт. Ён вузкі і высокі, да самай столі, і застаецца толькі дзівіцца, дзе Ігар выправаў гэтую гаргару.

Пераступіўшы ўпершыню парог майстэрні, Ігар не мог нарадавацца — святліца, а не рабочы кабінет. Аж два пакоі! Ён выняў з кішэнні сціло, і ў прыцемным куточку прыкінуў, дзе сабе стэлажы, на сцяне вывеш: «Майстэрня Ігара Самуціка». Ніякая гэта яшчэ не была майстэрня, але раз ёсць дзе працаваць, то не лянуйся, пішы, што душы заўгодна: пейзажы, нацюрморты, партрэты. Адно яго карціну, напісаную ў студэнцкую пару, закупілі ў Маскву, што было расцэнена самім Ігарам як прызнанне яго та-

ленту. Словамі, выведзенымі на сцяне, Ігар як бы рабіў крок і да персанальнай выстаўкі, і да вялікай работы, што была наперадзе.

Расчыніў дзверы-вокны, а сам выграбся на двор, заўважыў, што двухпавярховы дамок чымсьці нагадваў стары асабняк. Непадаль ад дома — Свіслач, каля якой — пусты пляч.

Пад вокнамі — кусты руж і вярбіны, яшчэ нейкіх кветак, якія, быццам фасоля, віюцца па тычках, цягнуцца вышэй, дзе болей сонца.

Ігар не верыў, што ружы з вярбінамі, затравелы дворык, пляч каля Свіслачы з жывымі і мёртвымі яблынямі будуць акружаць яго кожны дзень.

— Вараняк лічыш? — пачуўся голас за спіной. Павярнуўся і ўбачыў Ніну — расчыранелую, у сінім джынсавым касцюме.

— Памыляешся, даражэнькая, я не проста стаю, а назіраю. Я жыву ў колеры.

Яму ўяўлялася, што чорныя, нежывыя яблыні нібы зліліся з аksamітам травы, празрыстасцю паветра і здаваліся ліловымі.

Не чакаючы запрашэння, Ніна пераступіла парог, усклікнула:

— Ты ж хваліўся, што святлічу далі! А гэта ж паўпадалі! Хіба тут можна працаваць? Вокны каля самай зямлі, зараз дзень, а паўзмрок, як увечары.

Але яна ўсё адно рада за яго — у саюзе на майстэрні чарга, а яму, лічы, зусім яшчэ зялёнаму, далі. Канечне, усе ведалі пра яго карціну, якая ў Маскве, ну, а раз так...

— Нінка, Нінка! Малілася б, што ў нас хай і не шыкоўны, але свой куточак. Кожны месяц мы адрываем ад сябе паўста рублёў, асцерагаемся, каб лішні раз не шкрабнуць, ступіць не на тую маснічыну, бо гаспадар любіць спакой. Дарма, што ён рабочы, ды жлоб яшчэ той: трымае кватарантаў з умовай — каб дзвэй не было... А я хачу! Разумееш? Хачу, каб мы не баяліся, што ў нас народзіцца дзіця...

Нінін твар заліло чырванню. Дарма, што яны — муж і жонка, а яна бы дзеўчанё: чуць што — мяняецца ў твары.

— А ці не рана, Ігарок, заводзіць дзяцей? Хай бы хоць трохі сталі на ногі, пажылі для сябе. А то і года няма, як пажаніліся, і ўжо дзвэй...

Жонка замоўкла, яна, пэўна, толькі цяпер зразумела, што між суме па дзвэй, хоча і бацькам. Але хіба яна супроць, раз так?

Не чакаючы, што адкажа Ігар, Ніна азірнулася, убачыла выключальнік, лёгка і спружыніста наблізілася да яго, шчоўкнула кнопкай — з-пад столі разлілася белае, неонавае святло. Ад гэтага святла, падалося, сцены зазіхацелі жывым, амаль сонечным агнём — цёплым і ласкавым.

— Хто гэта накрэмзаў? — Ніна зазірнула ў прыцемны куточак, убачыла надпіс «Майстэрня Ігара Самуціка».

— Усё адно, перш чым засяляцца, трэба знайсці шабунікаў — без ремонту не абсыціся. Ігар шкадаваў, што ўлазіцьны дзвядзецца адкласці, бо фарба на сценах, вокнах пертраскалася, пааблузвалася, падлога рассохлася, месцамі такія шчыліны, што палец пралезе. Дый стэлажы трэба парабіць, прыдбаць такую-сякую мэблю ў камісійным магазіне — на новую пакуль купіла ў іх малавата...

4.

Сярод жнівёнскага дня ўсчалася навалніца: наляцеў парывісты вецер, неба заслалі чорныя хмары, ударыў пярун і на зямлю абрынуўся лівень. Але навалніца з ліўнем хутка адшумелі. Ігар парасчынаў вокны, і чуваць было, як з даху, з лісцяў падалі кроплі.

Пацягнула на двор, на паслянавальнічнае паветра. Вышчарбленая асфальтаваная сцежка прывяла да Свіслачы. Пасля ліўню вада ў рацэ памутнела, блізка ад берага на лёгкай плыні калыхаліся лілеі, і было дзіўна, як яны ацалелі. Ігар паслізнуўся, ледзь не з'ехаў у ваду, але ўсё ж дацягнуўся рукою да кветак, некалькі сарваў, зэспяшаўся назад, бо хмары зноў паплылі над галавой.

— Мне нельга палохацца, а ты сышоў і хоць бы што, — як бы дакараючы мужа, прамовіла Ніна.

— Што ты хочаш сказаць? — Ігар нацягнуў на сябе спартыўнае трыко, на плечы накінуў паўхалацік, і Ніна зразумела, што муж сабраўся пісаць — гэтую уніформу ён апранаў толькі для работы.

— А тое самае, — Ніна ўзяла Ігаравы туфлі, падалася ў парэдню, дзе кран з вадой — трэба ж адшкрэціць ад гліны гэтыя шкорні, а то як папрысыхае, то і зубамі не адгрызеш.

У Ігара перахапіла ў горле: ён ведаў, што калі-небудзь Ніна скажа пра гэта, але не спадзяваўся, што ўсё адбудзецца так нечакана.

— Ты не памыляешся? — голас як не свой, і Ігар ненавідзеў сам сябе: не мужык, а баба.

— Яшчэ і пытаецца! — у жончым голасе незадаволенасць. — М'яне ад пахаў блажыць, не знаю, куды ўцякаць, а ў гэтай тваёй майстэрні нідзе не схавашся — усюды фарба. Ды і ты хоць суняўся б на дзень, а то быццам цябе падганяюць — тырчыш ля мальберта, як прывязаны.

Яно мо й праўда: куды спяшацца? Але ж выстаўка на носе, і прапускаць не хацелася — ці шмат было ў яго гэтых выставак? Ды і грошы ў іх не лішнія. Рабілі ремонт, то ў пазыкі залезлі, цяпер аддаваць трэба. Затое майстэрня як майстэрня: усё зіхціць, пабліскае лакам, у абодвух пакоях пераслалі падлогу, у прыцемным куточку стэлажы аддзеланы пад дуб... Словам, усё як трэба, але Ніна не можа цярэць пахаў. І куды падзецца? У каго гэта ў майстэрні няма пахаў? Ігар да іх прывык, а з Нінай проста бяда...

Стукнулі ўваходныя дзверы — нехта прыйшоў. Ігар адсунуў убок фарбы, выцер аб анучку пэндзаль і з незадаволенасцю падумаў: дрэнна, што майстэрня ў цэнтры. Знаёмых і сяброў няма, і кожны лічыць абавязкам заглянуць, пагаварыць, падзівіцца на яго работу. І як людзі не здагадваюцца, што за час, калі ён павінен прыкідвацца ўважлівым госце-любам, павінен тлумачыць ды паказваць, ён штосьці зрабіў бы?

На парозе ўбачыў Дану, якая нібы толькі сышла са старонак часопіса мод: у новай суценцы, у тупельках з вострымі носікамі, кропелькамі-завушніцамі, што пераліваліся вочкамі брыльянтаў, пухленькія вусны густа напамаджаны і выцягнуты ў трубочку — Дана быццам падрыхтавалася да пацалунку.

— І куды толькі хлопцы глядзяць! — фальшыва-наіграным голасам прагаварыў Ігар. — Такую дзеўку не заўважаюць!

— Няўжо я праўда табе падабаюся? — усміхаючыся, спытала Дана. — Прыкідваешся. Калі гэта так, то чаму выбраў Ніну, а не мяне?

Ніна, канечне, чула, аб чым яны гаварылі, і гэта збянтэжыла Ігара.

— Ты, Ігар, добраахвотны катаржанін, — голас Даны вывеў яго з мінутнай збянтэжанасці. — Калі цябе ні бачу, ты заўсёды ля мальберта, а пра жонку, мабыць, зусім забыў.

— І я кажу яму — хоць бы дзень перадыхнуў, дык не,

прачнецца — і за фарбы, а мне хоць уцякай, — у пакой ступіла Ніна, і тут, на святле, Дана лепш разгледзела яе твар, заўважыла рабацінкі і, пэўна, пра ўсё здагадалася.

— Табе, Ніна, нельга тут заставацца, — голас у Даны п'явучы, тоненькі, яна нібы наўмысна не вымаўляла словы, а спывала, каб напусціць болей туману. — Як гэта ты сама не падумала? — працягвала ўзбуджана Дана, і можна было ўявіць, што яна толькі і клапоціцца пра здароўе сяброўкі. — Які ты, Ігар, муж? — быццам пчолка, тоненькім голасам гула Дана. — Няўжо баішся ў саюзе папрасіць кватэру? Я ўпэўнена: калі добра папрасіць — дадуць.

Дана, мабыць, адчувала, што вось-вось Ігар калі не затупіць нагамі, не закрычыць, то сказанае такое, ад чаго ў яе прападзе настрой. Яна паднялася і спынілася ля мальберта. У непафарбаванай раме сінела летняе неба, на якім застылі лёгкія дымна-белыя воблакі. Усё, што было на зямлі — трава, кожны лісцік, казюлькі на лісціках здаваліся яркімі, натуральнымі і не верылася, што ўсё гэта намалыванае.

Ігару не хацелася, каб Дана пачынала размову пра тое, што ўбачыла на палатне. Спахмурнела маўчаў і думаў. Заўтра, мабыць, дзвядзецца ісці ў саюз: пісаць заяву на кватэру і тлумачыць жыллёвай камісіі, што чакаць ён не можа... Надзеі, канечне, мала, бо дзе гэта бачна, каб мастак, ды яшчэ малады, за адзін год атрымліваў і майстэрню, і кватэру?

5.

— Ігар! Ты ў мяне малайчына! — шапнула Ніна, прыхінула да яго.

— І не кажы, жонка! — Ігару і самому не верылася, што ў іх з Нінай цяпер двухпакаёвая кватэра. — Каб не ты, то я, мабыць, звекаваў бы ў майстэрні.

Ён пазіраў на жонку, і яму здавалася, як дырэктар мастацкага фонду, перадпенсійнага ўзросту чалавек з серабрыстай сівізной у густой чупрыне, узяў з яго рук заяву, прачытаў і сказаў:

— Фонду выдзелілі двухпакаёўку, а даваць няма каму. Не, чарга ў нас ёсць. Але ў чарзе ці халасцязкі, ці сем'і, якія стаяць на пашырэньне, на трохчатырохпакаёўкі. Словам, нясі, хлопец, паперу, што вы з жонкай чакаеце дзіця, і жыллёвая камісія разгледзіць...

І от яны з Нінай у сваёй кватэры. Ён пазіраў на жонку так, як бы збіраўся спытаць: «Няўжо гэта праўда? Няўжо мы з табой такія ўдачлівыя?»

Над галавой зазвінела аса, Ігар адмахнуўся, аса адляцела, але тут жа закружылася зноў каля носа. І чаму восенню назойлівая васьмі? Ці не таму, што чуюць халады, якія не за гарамі?

Аса вылецела ў адчыненае акно, і, праводзіўшы яе позіркам, Ігар згадаў, што хутка выстаўка, ды карціна, якую меўся паказаць выстаўкому, была амаль гатова, а ён узяў пакрыў яе бясколерам лакам, каб хутчэй сохла і каб прыдаць чуць больш светлага настрою. Ад лаку тон зрабіўся цёмным, сумным. Не верачы, што так лёгка разбурыў тое, да чаго імкнуўся некалькі месяцаў, паспрабаваў вярнуць яе да ранейшага стану, аднаўляў светлы фон, але нічога не памагала. Так што наўрад ці зможэ цяпер удзельнічаць у выстаўцы. Ды што выстаўка — работы шкада: усё лета і восень не адыходзіў ад мальберта, пісаў, як апантаны, і, пэўна, карціна ўдалася, бо хто-ніхто з калег, бываючы ў яго, хваліў, казаў, што ён, Ігар, мастак ад бога. А потым, убачыўшы, што зрабіў ён з палатном, гаварылі ўжо другое, казалі, што біць яго, Ігара, няма каму — столькі ўхайдакаў часу,

усё добра скампанаваў, знайшоў патрэбны фон, тонка і ўмела спалучыў цені і паўцені, нідзе нічога лішняга, і на табе... Ігар казэўся, што ні ў кога не спытаў пра гэты лак, перажываў.

Ніна апошнім часам у майстэрню не заглядвала, і ён пра няўдачу маўчаў — навошта ёй ведаць? Ёй даволі і свайго клопату...

— Вечарам яшчэ трохі пацюкаю, — Ігар паклаў на падаконнік малаток са шлямбурам, падаўся ў ванну, пачаў мыць рукі. — Гэтая кватэра ўвесь час забірае, у майстэрні ўсе мае фарбы засохлі, пэндзлі запыліліся, — як паскардзіўся ён.

— Ці тое яшчэ будзе? — зірнула на яго Ніна. — От народзіцца дзіця...

Вярнуўся позна. Ніна, звіўшыся клубочкам, спала на канапе. Яна, пэўна, не пачула, як Ігар адчыніў дзверы, ступіў у пакой, але калі ён прысеў побач, скрыпнула канапа, і Ніна згледзела ў поцемках мужа і чакала яго слоў. Ён не бачыў ні яе вачэй, ні твару, і яму падумалася: «Яна так моцна спала, што не прачнулася б да раніцы. Гэта добра, што ў яе здаровы сон».

— Мне дрэнна, — падалося, быццам гэтыя словы вымавіла не Ніна, а хтосьці іншы. — Усё адно, як схваткі пачынаюцца, — зноў гэты прастуджаны, бы не яе голас... — Але ж рана яшчэ сваткам...

Ён адчуў, як да твару прыліла кроў: сёння яму так працавалася, і калі дабіраўся з майстэрні дадому, то не думаў і не гадаў, што яго чакае. Усё строіў планы, бліжніў, як у іх з Нінай народзіцца дзіця, як будучы прагульвацца з ім ля дома...

— І не адпусціла? — само сабой вырвалася з вуснаў пытанне.

— Не, Ігарок, — Ніна ўжо куксілася. — Як нажом хто разане ўнізе жытава — і ціха. А потым зноў...

— Я зараз, — узяўся за ручку дзвярэй, прыадчыніў, — ты трохі пацярпі, — і ён падаўся на двор, дзе тэлефоны-аўтаматы, каб выклікаць хуткую дапамогу...

Выпісалася Ніна праз месяц. У той дзень, калі збіраўся яе з балніцы, яна маўчала... А потым сярод начы ўстала і падалася на кухню. Ён не лез ёй у душу, разумеў: ёй цяжка, яна ж збіралася стаць маці, але вось як выйшла...

Ігар устаў, расчыніў акно. Свежы ветрык уляцеў у пакой, і сну як не было.

Накінуў сарочку на голыя плечы, узяў эцюднік — і на двор, да Свіслачы. Не ішоў, а бег, быццам хацеў уцячы ад сябе, ад сваіх думак, ад таго, што сказала ўчора Ніна, калі пазваніў ёй у балніцу...

Ля Свіслачы спыніўся. Сэрца адчайна білася і аддавалася ў сэрцах. Расставіў трыногі эцюднік, а сам паваліўся на зямлю, расцягнуўся на нагрэтай сонцам траве. Пазіраў на неба і дзівіўся, што сёння яно быццам не такое, якім помніў яго дасюль.

Падхапіўся, замацаваў у эцюдніку чысты аркуш — трэба накідаць эскіз ранішняга асенняга неба. Але тое, што бачыў, не клалася на аркуш, і ад гэтага свайго бясцілля ён парваў паперу на дробныя кавалкі, замацаваў другі аркуш і пачаў занова. Цяпер быццам атрымлівалася, але Ігар усё адно быў незадаволены і пытаўся ў сябе: чаму от вачыма, сэрцам, душой ён бачыць, адчувае, а перадаць убачанае не заўсёды ўдаецца? — Ты от дзе, а чаму майстэрня адчынена? — пачуў Данін голас і апусціў рукі: адкуль яна ўзялася?

Дана, пэўна, заўважыла, што Ігар не здзівіўся яе паяўленню і не абрадаваўся. Яна насупіла бровы, скрывіла ярка напамаджаныя вусны.

— Не адчайвайся, Ігар, — прамовіла Дана і было ясна: яна ведала, што Ніна ў балніцы нарадзіла нежывога хлопчыка. — Цяжкая рука ў жыцця. І бязлітасная. Ды ці толькі да аднаго цябе?

Ігар сутуліўся: ну навошта яна пра гэта?

— Ты, мабыць, усю ноч працаваў? — спытала яна. — Калі ты спіш? Не беражэш сябе, Ігар, глядзі, а то надарвеш сэрца.

Ён моўчкі сабраў спісаныя аркушы, узяў эцюднік і заспяшаўся назад у майстэрню.

Паставіў у зале эцюднік, сеў на канапу з прагнутымі, скрыплымі спружынамі, абвёў позіркам зробленыя эскізы і падумаў: у яго штосьці не ладзіцца. Эскізы быццам прымарожаныя, з халодна-сінімі ценямі — можна было ўявіць, быццам ён развучыўся пісаць алеем. Ён з незадаволенасцю пазіраў на цюбікі з фарбай, на кардон і пэндзлі, быццам гэта яны з'яўляліся прычынай няўдачы. — Я хачу, каб у цябе ўсё было як трэба, — Дана стала перад ім наўколенцы і глядзела проста ў вочы. — Але ты нейкі несутасны — хіба ж можна жыць толькі адной работай і не заўважаць, што вакол цябе? — чуў яе ласкавы голас, але ў глыбіні душы не згаджаўся, што яна тут, у майстэрні. Што падумала б Ніна, калі б убачыла яе наўколенцах перад ім?

— Не! — круціць ён галавою.

— Хіба я горшая за Ніну? — Дана раптам устала, замоўкла і амаль не дыхала — пэўна, асэнсоўвала тое, што сказала. — Я нараджу табе дзіця, — яна ўжо гаварыла перарывістым голасам.

— Яна закрыла вочы далоньмі і заплакала.

— Я стамілася, мне надакучыла адзіноцтва, надакучыла чакаць. А я жанчына... О, божа, як гэта ўсё брыдка, агідна! Што я напаляла! — Яна ўсё не адымала рук ад твару і плакала моцна, наўзрыў.

— Дана, даражэнькая! — Ён устаў, хадзіў па зале. — Мы з табой заблудзіліся... Няўжо ты сапраўды ўяўляеш, быццам з табой я буду мець больш свабоды? Кінуць Ніну — і ў твае абдымкі? Ты, Дана, сляпяя...

— Ох, Ігар, Ігар! Што ты на-рабіў са мною! — Дана з сумам зірнула на яго і толькі, пэўна, цяпер зразумела, што гэты чалавек сапраўды далёкі і незразумелы, і нават невядома, як думаць пра яго — добра ці дрэнна?

Яна сядзела на канапе засмучаная, пазірала на пейзаж, эскіз, зроблены Ігарам сёння ля Свіслачы: побач з зялёнымі яблынямі — сухое, чорнае дрэва з амярцвелымі галінамі. А над сядам — яснае асенняе неба.

— Чаму ты ўсё драматызуеш? — кінула яна на гэты пейзаж.

— Дык хіба ў жыцці не так? Радасці без драмы не бывае, як вось у гэтым садзе. Праўда, не зусім удалося перадаць настрой, але ж гэта толькі эскіз.

— А мне ўсё адно падабаецца, — смяецца Дана і дадае: — Шчаслівая твая Ніна: ты таленавіты і кахаеш яе.

Яна прастуе ў меншы пакойчык, праз мінуту паяўляецца з падведзенымі вейкамі, з напамаджанымі вуснамі.

— Я пайшла, — гаворыць яна, і яму хочацца перахрысціць яе, але ён толькі набліжаецца да яе, цалуе ў шчаку, просіць дараваць...

Ужо мо з гадзіну Ігар сядзіць у зале на канапе, бы раздумваючы, з чаго пачаць сённяшні рабочы дзень. Потым спахопліваецца, скідае плашч, вяртае паўхалацік, становіцца ля мальберта.

Марыя Ячыноўская-Кімонт

Неяк Галіна Максімаўна Гарэцкая, дачка аўтара «Віленскіх камунараў», параіла звярнуць увагу на апублікаваны ў газеце «Беларускі зван» (8 верасня 1922 г.) некралог. Вось ягоны пачатак: «Гэткі невялікі ў нас гурток працаўнікоў над развіццём беларускага мастацтва, а і тут лютая смерць вырывае лепшыя адзінкі.

Мы стаім перад свежаю магілай выдатнага музыканта, добра вядомай артыстычных кругах Вілені—дзень адной толькі Вілені—піяністкі Марыі з Ячыноўскіх Кімонтавай.

Усё жыццё сваё яна пераванна правяла за межамі нашага краю. Вучылася ў Пецярбургскай кансерваторыі ў вялікага Рубінштэйна. Пасля, выйшаўшы замуж за літоўскага грамадскага дзеяча, Янку Кімонта, жыла ў Пскове, Казані і другіх месцах Расеі...

Зацікавіў некралог асобай. У 1915 г. Марыя Ячыноўская-Кімонт і Аляксандр Бурбіс намагаюцца Беларускага тэатральна-музычнага гуртка паставілі ў Вілені п'есу В. Дуніна-Марцінкевіча «Залёты».

На неардынарную падзею ў культурным жыцці беларусаў адгукнуўся рэцэнзій у «Нашай Ніве» рэдактар Янка Купала. Грунтоўна віленскую пастановку «Залёты» разглядаў у артыкуле «Да гісторыі пастановкі «Залёты» Дуніна-Марцінкевіча» З. Пазняк («Весці АН БССР. Серыя грамад. навук», 1973, № 6). Прозвішча папачынае развітанне слова апраўдана ў ачыненых энцыклапедычных даведніках. Але ў іх пазначана зусім іншая дата смерці—3 мая 1961 г. Імя—таксама іншае: Марцаліна. І прозвішча—не зусім тое: Кімонт-Ячына. Звесткі ўзяты з афіцыйнай адносіны, дасланай 6.ІХ. 1971 г. Варшаўскім дзяржаўным музычным інстытутам

(захоўваецца ў архіве вел.СЭ). Узнікае пытанне: наколькі апраўдана такое атажсамліванне?

Азнаёміўшыся з афіцыйным лістом, бачу, што на працягу 38 гадоў жыцця Марцаліны Кімонт-Ячыны звязана з Пецярбургам-Петраградом, дзе яна нарадзілася (1884 г.), скончыла кансерваторыю (1907 г.), працавала выкладчыцай яе, атрымала тытул прафесара (1915 г.) і толькі ў 1922 г. прыехала ў Віленю. Марыя ж Ячыноўская, як вядома, разам з фінам В. Ратасэпам арганізавала 31 студзеня 1914 г. канцэрт-баль чатырох народаў у Вілені, мела дачыненне да пастановкі «Залёты» ў віленскім тэатры «Фільгармонія» 25 студзеня 1915 г., кіравала хорам у Віленскім беларускім музычна-драматычным гуртку, рыхтавала музычныя аддзелы драмгуртка ў 1916—1918 гг. Згодна з энцыклапедычным артыкулам, вышэй пералічанае здзейсніла Марцаліна Кімонт-Ячына.

Высветленне сутнасці памылкі пачнём з некралага. Перачытаваючы яго, заўважаю, што Марыя памерла неспрыяльна. «Ад пачатку гэтага (1922 г.—Я.Я.) года яна ўсцяж была хвора, і мала хто з прыцеляў бачыць яе. Дый памерла яна некалькіх бадай ніхто не ведаў ад яе смерці, бадай ніхто не пайшоў аддаць ёй апошні паклон на вечнае развітанне». Падумалася: раптам некралог—памылка, і надрукаванае развітанне слова апраўдана падзеі ледзь не на 40 гадоў? Аджідаваў дадзенаю версію пасля знаёмства з невялічкай манарграфіяй «Беларускі тэатр» (Віленя, 1924), дзе на стар. 101 Марыя Кімонт названа нябожчыцай.

Хто ж тады Марцаліна Кімонт-Ячына? Ці пісала яна, як сцярджаюць энцыкла-

педычныя даведнікі, музыку да фарса-вадэвіля «Залёты» Дуніна-Марцінкевіча? На шчасце, артыкул у БелСЭ дазваляў сустрэцца з вучанцай Марцаліны, кампазітаркай Эдзі Тыманд. Чаму не выкарыстаць, дзеля высветлення ісціны, гэтую магчымасць? У Саюзе кампазітараў БССР дзедаваўся тэлефон Тыманд і дамаўляюся з ёй пра сустрэчу.

Эдзі Майсееўна запэўніла, што імя яе настаўніцы не Марыя, а Марцаліна. А самае галоўнае—дазнаю па час сустрэчы—дзявоцае прозвішча Марцаліны не Ячыноўская, а Кімонт («Кімонт-Ячына»). Муж яе, Ячына, працаваў на чыгунцы.

Істотныя штрыхі на шляху да разгадкі! Марыя паходзіла з сям'і уніяцкага святара Ячыноўскага, мела мужа Янку Кімонта, пра што пісалася ў рэцэнзіях на тэатральную пастановку «Залёты» і ў выяўленым некралагу.

Шаноўны прафесар Фёдар Янкоўскі, які зацікавіўся росшукамі, прапаноўвае напісаць лісты беларускім старэйшымам—у Віленю, Радзівілавічам, Эйшышнес. Можна, хто з іх памятае віленскую эпоху пачатку 1920-х гг.? Аджыда прыйшла адмоўна. Праўда, Зосья Верасраіц звярнуца ў Варшаўу, да Юрка Туронка («паважнік даследчык, шчыры беларус... мне асабіста шмат у чым дапамог, адназваючы на мае пытанні аб розных падзеі»).

У лісце да Туронка папраці: удакладніць, дзе жыла Марцаліна Кімонт-Ячына ў 1914—1922 гг.; высветліць яе прозвішча па мужу; пагартыць варшаўскія газеты за май 1961 г. Думалася, на смерць прафесара сталічнай кансерваторыі напэўна ж з'явіцца некралогі. Мо яны праліць святло на забытаны жыццёвыя беларускай кампазітаркі. Падобна на тое, што нашы энцыклапедысты злучылі ў адно біяграфію двух людзей. А раптам Марыя Ячыноўская-Кімонт і Марцаліна Кімонт-Ячына—свакэй? Вельмі ўжо сыхлося ўсё разам—смерць Марыі і пераезд у тым жа годзе Марцаліны з Петраграда ў Віленю. Так бы мовіць, фамільнае гняздоўе музыкан-

таў. Я правяраў гэтую магчымасць, і ў першым томе «Slownika muzyków polskich» (Варшава, 1964, с. 195), а таксама ў «Польскім слоўніку біяграфічным» натрапіў на імя піяністкі з Шаўляя Кацярыны Ячыноўскай (1873—1920). Падназваў Туронку і кнігу «150 lat Państwowej Wyższej szkoły muzycznej» (Варшава, 1960), дзе згадваецца пра Марцаліну Кімонт-Ячыну.

Разгадка стала вядомай хутка. У лісце (4 снежня 1985 г.) Юрка Туронка адказаў: «...Пошукі ў літаратуры аказаліся беспаспяховымі. Тады прыйшла думка, каб знайсці асабовую папку Марцаліны. Яна знайшлася ў архіве Музычнай Акадэміі ў Варшаве (копіяныя кансерваторыя).

Марцаліна піша і ў сваёй аўтабіяграфіі, і ў асабовай анкетзе, што яе бацька, Ян Кімонт, чыноўнік, памёр у 1924 г., а МАЦІ МАРЫІ з ЯЧЫНОЎСКІХ (курсіў Туронка.—Я.Я.)—настаўніца музыкі, памерла ў 1922 г.»

Паведамлялася, што муж Марцаліны Вацлаў Ячына, працаваў інжынерам «міні-старства чыгунак у міжваенны перыяд». Бацька Марцаліны, Ян Кімонт, сапраўды звязаны з літоўскім грамадскім рухам; звесткі пра яго змяшчае «Lituvii Enciklopedija». Пацвердзілася меркаванне адносна сваяцтва Кацярыны Ячыноўскай. Яна—родная сястра Марыі, і сувязі з чым трэба зрабіць удакладненне. Бацька Ячыноўскай, меркавалася,—«беларускі уніяцкі святар». Таму ў канцы ліста Туронка лічыць вартым дапоўніць: «І яшчэ, што можа зацікавіць гісторыка музыкі. Маці сяцёр Ячыноўскіх называлася Стравінская! Адсюль музычныя схільнасці ў дачок».

Праведзеныя росшукі ўдакладняюць жыццёвы кампазітаркі Марыі Ячыноўскай-Кімонт, дазваляюць пазбаўца ад неаднойчы паўторанай у навуковых даследаваннях «энцыклапедычнай памылкі», якая мелася перавандраваць і ў трэці том «Энцыклапедыі літаратуры і мастацтва Беларусі».

Язэп ЯНУШКЕВІЧ.

Слядамі Андрэя Рымшы

Хоць і тонкім, але безупынным ступеньчыкам выбіваецца з зямлі на схіле пагорка крынічка. А за пагоркам—Плянчы, радзіма паэта Андрэя Рымшы. Спрадвеку бруціца крынічка, але не скончыліся запасы вады яе. Не згубілася ў ваках і імя паэта, які жыў чатыры стагоддзі назад.

Каб трапіць у Плянчы, не трэба ехаць пад Наваградка, як указвае Беларуска Савецкая Энцыклапедыя, а ў Карчоўскі сельскі савет Баранавіцкага раёна.

Ад Гарадзішча дарога ідзе на ўсход. Вузкая стужкай звяваецца срод лесу. Узбягае то на адзін, то на другі пагорак. Позірк сіроўваецца на возера, па ім плаваюць чародкі свойскіх качак і гусей, а па берагах сядзяць рыбакі.

Накіроўваючыся ў вёску, хацелася адчуць дыханне часу, у які жыў паэт. Але даўніны тут няма. Нічога не захавалася з часу Андрэя Рымшы. Толькі, магчыма, памятаюць паэта таўшчэзныя ліпы і таполі, што ганарліва стаяць на асёлцы. Прыемна было даведацца, што засталася ад Андрэя Рымшы тут, на радзіме, яго прозвішча: хоць не часта, але сустракаецца яно ў навакольных вёсках.

Карчоўшына—паэтычны куток. Бываў тут у свой час і Адам Міцкевіч (ад Плянчы-

на да Туганавіч рукой падаць). Жыла тут, у Горным Скробаве, у 1912—1913 гадах, і Канстанцыя Буйло. Пабываўшы заадно ў Туганавічах і Скробаве, захачелася пайсці далей слядамі Андрэя Рымшы, даведацца аб ім больш (літаратурны крыніцы пра паэта вельмі скуныя).

Дакладных звестак аб годзе нараджэння Андрэя Рымшы няма. Нарадзіўся ён каля 1550 года. Быў заснавальнікам панегірычнай паэзіі ў старажытнай беларускай літаратуры. Вядомы яго панегірыкі на гербы магнатаў А. Валовіча (1585 г.), Л. Сапегі (1588 г.) і Ф. Скуміна (1591 г.).

Адукацыю Андрэй Рымша атрымаў у мясцовых школах. Сведчаннем гэтага можа быць яго двухрадоўе: Наглядаўся таго я, як ездзіў хто ў Рым, як паехаў дурным, не вярнуўся другім.

Паводле некаторых звестак ён вучыўся ў Астроўскай (цяпер Ровенскай вобласці) славяна-грэка-лацінскай школе для вывучэння так званых вольных навук: граматыкі, рыторыкі, арыфметыкі, музыкі, астраноміі, дыялектыкі. Гэтую школу часта называюць Астроўскай акадэміяй. Будынак яе не захаваны да нашых дзён. Мяркуюць, што ў гэтым будынку была Астроў-

ская друкарня. Цяпер на тым месцы ўстаноўлена памятная стэла ў выглядзе разгорнутай кнігі, якая зааршаецца пазалочаным шэрагам, што сімвалізуе сонца. На стэле сярэд імянаў асветнікаў таго часу мы чытаем і імя Андрэя Рымшы.

Як бачым, у Астроўе імя нашага земляка не забыта. Тут, у гісторыка-культурным запаведніку, ёсць матэрыялы аб ім. А ва Украінскай Савецкай Энцыклапедыі яго называюць украінскім і беларускім паэтам.

Каб мець магчымасць займацца творчай працай, Андрэй Рымша вымушаны быў у 1572 годзе паступіць на службу да князёў Радзівілаў. Разам з Крыштофам Радзівілам удзельнічае ў ваенных паходах. У 1581 годзе суправідаў яго ў паходзе пад Пскоў.

У гэтым жа 1581 годзе Андрэй Рымша выдае ў Астроўе на беларускай мове вершаваную «Храналогію». Надрукаваў яе рускі першадрукар Іван Фёдарав, які ў гэты час тут працаваў. «Храналогія»—першы друкаваны календар-лістоўка. У ім даюцца назвы месяцаў на лацінскай, лўрэйскай і беларускай мовах.

З 1582 года Андрэй Рымша жыў у мястэчку Дзевянішкі на Ашмяншчыне (цяпер Дзевянішскі Літоўскай ССР). Тут ён напісаў у 1583 годзе на польскай мове паэму «Дэкаэтарос Акрома, або Дэсяцігадовая аповесць ваенных спраў... Крыштофа Радзівіла...» (2184 радкі). Надрукавана яна была ў 1585 годзе ў віленскай друкарні Даніэля Ланчыцкага. Адзіны экзэмпляр гэтага выдання знаходзіцца ў Гданьску ў

бібліятэцы Польскай Акадэміі навук. У паэме паэт апісвае жорсткасць не толькі праціўніка, але і мясцовых феадалаў.

Перад паэмай пададзена эпіграма паэта Яна Радвана на Андрэя Рымшу. У ёй ёсць выраз: «Зямлі цудоўна служыў кніжак сваіх выданнем». Відаць, акрамя «Храналогіі», к гэтай мове ў Рымшы былі і іншыя кнігі, але да нас яны не дайшлі.

І цяпер імя Андрэя Рымшы вядома ў Дзевянішках. У мясцовай школе вядзецца збор матэрыялаў аб ім. У выдадзенай у 1968 годзе на літоўскай мове кнізе «Дзевянішскес» яго называюць адным з выдатных літоўскіх паэтаў.

Пасля Дзевянішак спатыкаем Андрэя Рымшу ў Біржах (цяпер Біржэй Літоўскай ССР). У дадатку да кнігі В. Раудзьялюнас і К. Кірковічуса «Судзейскія кнігі Біржайскага маёнтка (1620—1745 гг.)», выдадзенай у Віленюсе, сказана, што Рымша ў 1589—1599 гадах быў біржайскім гарадскім кіраўніком (войтам). Значыць, год яго смерці адсоўваецца (БелСЭ указвае: «пасля 1595 года»). На біржайскім перыядзе звесткі аб Рымшы абрываюцца.

Андрэй Рымша вядомы і як перакладчык. У 16 стагоддзі чытаў на Беларусі творы рымскага імператара Ціта Флавія ў яго перакладзе.

Вось што нам удалося ўбачыць, пакучы ці даведацца аб сваім земляку. Хацелася б бачыць у Плянчыне памятны знак-сведчанне нараджэння тут Андрэя Рымшы. Аляксандр ШОЦІН, настаўнік.

«Літаратура і искусство» — орган Министерства культуры и правления Союза писателей БССР. Минск.

«ЛИТАРАТУРА І МАСТАЦТВА»

Выходзіць па пятніцах на шаснаццаці старонках.

Ордэна Працоўнага Чырвонага Сцяга друкарня выдавецтва ЦК КП Беларусі.

Індэкс 63856 П 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
АТ 05786 М 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12

Адрас рэдакцыі: 220600, ГСП, Мінск, вул. Захарава, 19.

ТЭЛЕФОНЫ: прыёмнай рэдакцыі—33-24-61, наместніка галоўнага рэдактара—33-25-25, адказнага сакратара—33-19-85, аддзела публіцыстыкі—33-19-65, аддзела прозы і паэзіі—33-22-04, аддзела крытыкі і бібліяграфіі—33-22-04, аддзела тэатра і выяўленчага мастацтва—33-21-53, аддзела музыкі і кіно—33-21-53, аддзела культуры—33-24-62, аддзела інфармацыі—33-24-62, аддзела мастацкага афармлення і машынапіснага бюро—33-44-04, фоталабараторыі—33-24-62, выдавецтва—23-52-85, бухгалтэрыі—23-77-65, карэктарскай—32-20-64.

Рэдакцыя прымае і разглядае апаўданыя, нарысы, артыкулы—да 12 старонак, рэцэнзіі, інтэр'ю, карэспандэнцыі, нататкі—да 6 старонак, вершаваныя творы—не больш як 150 радкоў. Матэрыялы прымаюцца надрукаваныя на машынацы ў двух экзэмплярах. Рукапісаў рэдакцыя не вяртае.

з 30 чэрвеня па 6 ліпеня 1986 года
30 чэрвеня, 14.30

КІНАМАЗАІКА
У чарговым выпуску тэлепраграмы—рэпартаж з VI з'езда кінематаграфістаў БССР. Пад рубрыкай «Нашы юбіляры» вы сустранецеся з кінааператарамі студыі «Беларусьфільм» Р. Масальскім і А. Аўдзевым. Абдуццяцца знаёмства з маладзкім кінарэжысёрам В. Жарэгі. «Старонка гісторыі» нагадае пра творчасць выдатнага беларускага кінааператара А. Булінскага. Кінаакцёр і каскадёр Г. Чацверыкоў аднажа на пісьмы тэлегледачоў. У заключэнне чарговы тур кінавіктарыны.

30 чэрвеня, 20.10
II УСЕСАЮЗНЫ ФЕСТЫВАЛЬ НАРОДНАЙ ТВОРЧАСЦІ
Выступаюць удзельнікі мастацкай самадзейнасці віцебскага вытворчага аб'яднання «Даламіт».

1 ліпеня, 19.50
КАНЦЭРТ СІМФАНІЧНАЙ МУЗЫКІ
У праграме творы Я. Глебава і Г. Вагнера. Выканаўца: Дзяржаўны сімфанічны аркестр Эстонскай ССР, аб'яднаны хор Беларускага тэлебачання і радыё. Мастаці кіраўнік—народны артыст БССР, прафесар В. Роўда. Салістка—заслужаная артыстка Украінскай ССР В. Пархоменка. Дырыжор—народны артыст РСФСР Г. Праватораў.

2 ліпеня, 18.10
РОЗДУМ
Карціна Л. Шчамялява «Суровыя гады». Вядучы—мастацтвазнаўца У. Бойка.

2 ліпеня, 19.50
ПЕСНІ ПАРТЫЗАНСКОЙ ЗЯМЛЯНКІ
Будзе прадоўжана размова пра партызанскую песню. Вы даведзецеся аб партызанскіх аргіталентах, у якіх часцей за ўсё пачынаўся баявы шлях песні.

3 ліпеня, 16.40
ПАМЯЦЬ СЭРЦА
Расказвае былы фронтовік, пісьменнік Арнальд Марцінкевіч. Вядзе перадачу А. Емяльянаў.

3 ліпеня, 17.40
МЫ ЗНОУ ВЯРТАЕМСЯ У ТОЙ ЧАС...
Прагучаць вершы маладых беларускіх паэтаў аб Вялікай Айчыннай вайне.

3 ліпеня, 19.10
І. ЛУЧАНОК, ВАКАЛНЫ ЦЫКЛ «ВАЙНА НЕ ПАТРЭБНА»
У вакальным цыкле выкарыстаны вершы савецкіх паэтаў-франтавікоў В. Шэфнера, Р. Панкяна і югаслаўскага паэта-антыфашыста Ю. Каштэляна.

Выканаўца—саліст Дзяржаўнага акадэмічнага Вялікага тэатра оперы і балета БССР М. Жылюк. Партыю фартэпіяна выконвае заслужаная артыстка БССР Л. Максімава.

3 ліпеня, 19.50
ВІНШУЕМ ВАС!
Музычная праграма, прысвечаная Дню вызвалення Савецкай Беларусі ад нямецка-фашысцкіх захопнікаў.

4 ліпеня, 19.50
«БУГ». ЛІТАРАТУРНА-МАСТАЦКІ ЧАСОПІС
У чарговым выпуску тэлечасопіса вы пазнаёміцеся з новай кнігай паэзіі М. Пракаповіча «На кругі свае» і творчасцю брасцкага мастака М. Маёўскага.

5 ліпеня, 13.05
І. ГРЭКАВА, П. ЛУНГІН.
«УДОВІН ПАРАХОД»
Спектакль Дзяржаўнага рускага драматычнага тэатра Літоўскай ССР.

5 ліпеня, 15.30
МАСТАК І ЧАС
Тэма вайны ў творчасці У. Пасюневіча. Вядзе перадачу мастацтвазнаўца В. Буйвал.

5 ліпеня, 17.00
ДРУЖБА НАРОДАУ—ДРУЖБА ЛІТАРАТУР
Сустрэча пісьменнікаў Беларусі і Эстоніі.

5 ліпеня, 22.55
СУСТРЭНЕМСЯ ПАСЛЯ АДЗІНАЦЦІ
Музычная праграма з удзелам артыстаў эстонскай эстрады Т. Мярті, М. Лянік, ансамбляў «Мюзік-сейф» і «Махавак». Вядучы—журналіст Д. Падбярэскі.

6 ліпеня, 18.30
ПЯСНІ І СЕННЯ У ПОСТУПЕ ЖЫЦЦЯ
Рэпартаж з Літаратурнага музея Якуба Коласа.

6 ліпеня, 19.50
УСПАМІН ПРА РАХМАНІНАВА
Вядучая—музыкавед Людміла Барадзіна.

Рэдакцыйная калегія:

- Заір АЗГУР, Алякс АСІПЕНКА, Уладзімір ГІЛЕП, Мікола ГІЛЬ (наместнік галоўнага рэдактара), Уладзімір ГНІЛАМЕДАУ, Кастусь ГУБАРЭВІЧ, Міхась ДРЫНЕУСКІ, Алякс ЖУК, Уладзімір НЯФЕД, Нічыпар ПАШКЕВІЧ, Барыс САЧАНКА, Язэп СЕМАЖОН, Юрый СЕМЯНЯКА, Віктар ТУРАУ, Паўла УКРАІНЕЦ, Леанід ШЧАМЯЛЁУ.

Адказны сакратар Пятро СУШКО.